

ARBEIDERPARTIETS ALTERNATIVE BUDSJETT 2018

Alle skal med.

Innhold

1. Innledning.....	3
2. Arbeid til alle.....	9
3. Trygghet og kunnskap for barn og unge.....	17
4. God helse og trygg omsorg for alle.....	25
5. Stanse klimaendringene.....	31
6. Ta hele landet i bruk – en levende distriktspolitikk.....	39
7. Et digitaliseringsløft.....	45
8. Ekstraordinær innsats mot vold og overgrep.....	49
9. Satsinger på ulike felt	51
Energi og miljø.....	51
Familie og kultur.....	54
Justis.....	60
Transport og kommunikasjon.....	63
Forsvar, utenriks og utvikling.....	65
Kommunal og integrering.....	66
10. Skatt og avgift	71
11. Bærekraftig velferd	81
12. Regional fordeling	91
13. Tabeller	96
14. Kommunefordelingstabeller	108

Arbeiderpartiets alternative budsjett ble laget før budsjettforhandlingene mellom regjeringen og KrF og Venstre var ferdige. Dersom resultatet av disse forhandlingene viser et endret handlingsrom, vil Aps endelige budsjettforslag justeres.

1. Innledning

Alle skal med – en politikk for et bedre Norge

Norge er et godt land å bo i. Den samfunnsmodellen vi har valgt i Norge gir større frihet og trygghet for folk enn noen andre samfunnsmodeller har klart å gi. Arbeiderpartiet er den fremste forkjemperen for denne modellen, og har stått bak de fleste av de grunnleggende reformene som har bragt oss dit vi er i dag. Hvis vår samfunnsmodell skal gi like stor frihet og trygghet i framtida, må vi forsterke og fornye den, samtidig som vi stanser forslag som svekker fellesskapet og rettferdigheten som samfunnet vårt bygger på.

Arbeiderpartiets alternative budsjett viser retningen for en slik fornyelse og forbedring av samfunnet. Våre løsninger vil gi mer rettferdig fordeling og styrket fellesskap, samtidig som vi investerer i det som skal sikre at samfunnet forbedres og legger grunnlag for

arbeid, muligheter og trygghet for framtida. Arbeiderpartiets løsninger er svaret på de fire store oppgavene Norge må løse i årene som kommer. Dette er utfordringer som vil skape store problemer for Norge hvis vi ikke møter dem i tide. Samtidig kan en offensiv politikk gi muligheter for nye arbeidsplasser, større trygghet og mer velferd.

Den første utfordringen Norge må løse, er å skape flere arbeidsplasser og sørge for at en større andel av folk i arbeidfør alder deltar i arbeidslivet. Vi lever av hverandres arbeid. Vår samlede arbeidsinnsats i produktive og lønnsomme arbeidsplasser er grunnlaget for vår levestandard. Arbeids- og næringslivet forandres stadig raskere. Det krever større innsats for at alle skal kunne ta del i arbeidslivet. Blant annet må vi sørge for at alle kan få påfyll av kompetanse gjennom hele arbeidslivet, slik at de kan fylle de jobbene som skapes. Arbeiderpartiets budsjettforslag viser hvordan vi kan skape bedre

næringsutvikling, flere arbeidsplasser og større muligheter for den enkelte arbeidstaker.

En stor oppgave nært knyttet til den første, er å gi alle barn og unge en trygg oppvekst med livskvalitet og kunnskap. I dag opplever altfor mange barn og unge utrygghet og problemer med helse og læring. I løpet av forrige stortingsperiode gikk 60.000 unge ut av skolen uten å ha fullført og bestått en videregående opplæring. Mange får store utfordringer med å skaffe seg jobb og inntekt. Antall unge uføre øker kraftig. Dette rammer den enkelte og har store samfunnskostnader. Det kreves en stor reform i innsatsen for barn og unge om vi skal endre dette. Arbeiderpartiets budsjettforslag setter retningen for en slik innsats.

Den tredje store oppgaven Norge må løse er å gi alle som trenger det god omsorg og gode helsetjenester. Det gode norske samfunnet gjør at stadig flere lever lengre. I løpet av en generasjon vil det bli dobbelt så mange over 70 år. Det er en enorm økning i livskvalitet og livslengde for svært mange mennesker. Samtidig fører det til en sterk økning i behovet for gode helsetjenester og omsorg. På tross av en enorm vekst i oljepengebruken, har Norge de siste årene forsømt oppgaven med å forberede oss på dette. Arbeiderpartiets budsjettforslag innebærer et helt annen tempo i satsingen på gode sykehus, legehjelp, god omsorg og ny velferdsteknologi. Venter vi for lenge med denne satsingen vil mange rammes.

Den fjerde store oppgaven gjelder selve livsgrunnlaget vårt. De store utslippene av klimagasser gjennom flere generasjoner fører nå til synlige endringer av klimaet. Vi kan ikke lenger unngå omfattende klimaendringer. Spørsmålet er nå hvor stor temperaturøkningen blir, og hvor dramatiske konsekvenser den vil ha. Norge har forpliktet seg til å bidra til at økningen ikke blir mer enn to grader, og må bidra til dette både med tiltak ute og hjemme. Ikke på noe område haster det mer med en fornyet politikk enn på klimaområdet. Jo raskere utslippsreduksjonene kommer, jo større effekt vil det ha for å stanse klimaendringene. Dessverre ser vi nå en svekkelse av klimainnsatsen. Norge går i feil retning. Arbeiderpartiets alternativ innebærer en helt annen klimainnsats.

Arbeiderpartiet viser med vårt budsjett både

hvordan Norge kan løse de store oppgavene, og hvordan vi kan finansiere det. Skatter og avgifter er ikke et mål i seg selv. Det er spleiselaget som gjør at vi har velferdstjenester som er tilgjengelig for alle, uavhengig av størrelsen på lommeboka, som gjør at vi kan gjøre en ekstraordinær innsats der det trengs, og at vi kan bidra til næringsutvikling og bosetting over hele landet. Vårt budsjett innebærer at det samlede skatte- og avgiftsnivået ligger rundt 4,6 milliarder over 2017-nivået. Det er en svært moderat skatteøkning, 2 milliarder av dette er miljøavgifter som skal bidra til kutt i klimautslippene og styrke satsingen på klimatiltak.

Budsjettet har en svært tydelig distriktsprofil. For Arbeiderpartiet er det viktig at mennesker kan velge å bo og arbeide over hele landet. Det er slik Norge har blitt et rikt land. Både innenfor næringspolitikken, kommunepolitikken og samferdselspolitikken innebærer Arbeiderpartiets budsjett en kraftig styrking av distriktene. Videre sier vi nei til Frp og Høyres skattesmell for pendlere. Samtidig satser vi på storbyene, ikke minst gjennom kraftig økning i støtten til kollektivtiltak.

I budsjettet fremmer vi en stor satsing på barn og unges trygghet. Avdekking av vold og overgrep i nære relasjoner, overgrep på nett og utrygge oppvekstvilkår ryster oss. Men det er ikke nok å prate, det må handles. Derfor inneholder vårt alternative budsjett en helt annen innsats for barn, unge og kvinners trygghet enn den regjeringen legger opp til. Våre folk på mange fagfelt har gått sammen for å løfte dette området særskilt i dette budsjettet.

Samfunnet er i enorm forandring, og en av hoveddrivkreftene er teknologiendringene som digitaliseringen innebærer. Dersom vårt næringsliv og offentlig sektor skal være effektiv og moderne, må vi ha en helt annen satsing på digitalisering. Norge trenger å styrke kompetansen innenfor IKT, bredbåndsutbygging, ny velferdsteknologi, digitale offentlige løsninger og ny teknologi i næringslivet. Arbeiderpartiets budsjett inneholder en kraftig styrking av denne satsingen.

Flere i arbeid – færre på trygd

Arbeid til alle er jobb nummer én for Arbeiderpartiet. De siste årene har vi sett at flere faller utenfor arbeidslivet. Andelen av befolkningen som er sysselsatt, er den laveste på 20 år. Den viktigste økonomiske skillelinjen i Norge i dag går mellom

dem som er innenfor og dem som er utenfor arbeidsmarkedet. For Arbeiderpartiet er derfor den viktigste utfordringen i årene framover å få flere i arbeid og færre på trygd.

Norge har i flere tiår hatt en høyere andel av befolkningen i arbeid enn det fleste andre land i verden. Dette har ikke minst sammenheng med at flere og flere kvinner gikk ut i lønnet arbeid gjennom 70-tallet og fram til midten av 80-tallet. Nå er imidlertid flere land i ferd med å gå forbi oss. I andre land øker den såkalte «syssettingsandelen», men i Norge har det de siste årene gått i gal retning. Det betyr at det blir færre i arbeid, og flere på trygd.

Oppgave 1: Arbeid til alle

De siste årene har det vært skapt få nye jobber. Under Høyre- og FrP-regjeringen har jobbskapingen, særlig i privat sektor, stoppet opp. Under den forrige regjeringen Arbeiderpartiet ledet kom 45.000 flere i arbeid hvert år. Det er det samme som de tre siste årene samlet.

Mange har fått det mer krevende på arbeidsmarkedet de siste årene, men enkelte grupper møter større utfordringer enn andre. Særlig ungdom, nylig ankomne innvandrere og personer med lav kompetanse merker at det har blitt vanskeligere å få jobb. Dette henger sammen med de store endringene vi har sett i arbeidslivet og i samfunnet de siste tiårene. Teknologi og digitalisering åpner nye muligheter, men skaper også utfordringer.

Globalisering, ny teknologi og nødvendige kutt i klimautslippene gir økte krav til utdanning og kompetanse i arbeidslivet. I flere land rundt oss ser vi politikere velge et lavlønnsspor, en utvikling hvor utrygge og lavt betalte jobber brer om seg. Det er en utvikling Arbeiderpartiet ikke ønsker. Vårt mål er trygge og faste jobber, vekst i produktivitet og små forskjeller mellom folk.

Få samfunn i verden stiller så høye krav til kompetanse som vårt. Og få samfunn har så gode forutsetninger for å ta i bruk og bygge videre på kompetanse som vi har.

Stadig raskere endringer og ny teknologi gjør at alle i arbeidslivet må være forberedt på nye arbeidsoppgaver og nye arbeidsmetoder. Investering i kunnskap og kompetanse blir særlig viktig for å møte digitaliseringen i alle deler av samfunns- og arbeidslivet. Da må livslang læring bli en av våre aller viktigste oppgaver. Arbeiderpartiet mener at både arbeidstaker, arbeidsgiver og staten må stille opp sammen for et kompetanseløft.

Nok en viktig skillelinje som fører til økt ulikhet, går mellom dem som har trygge, hele stillinger, og dem som har dårlig betalte og usikre deltidsstillinger. Derfor vil Arbeiderpartiet sette i gang et prøveprosjekt med heltidsstillinger.

Arbeidstilsynet og arbeidstakerorganisasjonene er entydige i sin tilbakemelding om at arbeidslivskriminaliteten er blitt grovere, mer omfattende og sammensatt. Det avdekkes flere og alvorligere eksempler på sosial dumping, grov utnyttning av arbeidstakere og kriminalitet i det norske arbeidslivet. Derfor foreslår Arbeiderpartiet en tiltakspakke mot arbeidslivskriminalitet.

Akkurat som **trygghet for jobb** er et vern mot ulikhet, er **trygghet i jobb** det samme. Lykkes vi med å skape flere og tryggere arbeidsplasser, vil det være et viktig bidrag til å holde forskjellene små og ulikheten lav.

Et løft for barn og unges trygghet og kunnskap

Hvis et samfunn virkelig mener alvor med å gi alle muligheten til et godt liv, er starten på livet helt avgjørende. En god oppvekst varer hele livet. Det kan en dårlig oppvekst også gjøre. Norge har kommet langt i å gi barn og unge trygge oppvekstvilkår og god skolegang. Under Stoltenberg-regjeringen ble en stor ny velferdsreform for barn og unge gjennomført, nemlig utbyggingen av full barnehagedekning. Det er den største velferdsreformen og satsingen på tidlig innsats i nyere tid.

Likevel opplever altfor mange unge utrygghet i oppveksten, og mange får ikke den hjelpen de trenger i barnehage og skole. Når 15.000 unge hvert år slutter i skolen uten å ha fullført og bestått videregående opplæring, betyr det dårligere muligheter for den enkelte og et stort samfunnstap for Norge.

Når vi stiller spørsmålet hva vi skal leve av i framtida, er det viktigste svaret: dagens barn og unges framtidige evne til å skape arbeid og velferd. Derfor finnes det ingen bedre investering enn å hjelpe flere barn og unge til å lykkes. Frafallet i skolen har vært konstant høyt i mange år. Fortsetter vi å gjøre omtrent det samme som før, vil resultatene bli omtrent de samme. Arbeiderpartiets budsjett innebærer et radikalt skifte med dette og en helt annen innsats for å hjelpe barn og unge.

Oppgave 2: God oppvekst

Elever som ikke lærer å lese, skrive og regne godt i de første skoleårene, er ofte de samme elevene som får problemer med å mestre andre fag. Slik fører svake grunnleggende ferdigheter til store kunnskapshull – og bidrar til frafall. En av fire elever i skolen slutter før de har bestått videregående opplæring. Og den viktigste årsaken til at de faller fra, er at de ikke lærer å lese, skrive og regne godt nok i de første skoleårene.

Når vi vet at mangel på fullført videregående opplæring er en av de viktigste barrierene for jobbtilknytning blant unge, blir tidlig innsats desto viktigere. Derfor vil Arbeiderpartiet ha krav om at halvparten av de som jobber i barnehagen skal være barnehagelærere, for å sikre høy kompetanse rundt de yngste barna. Vi vil innføre en lese-, skrive- og regnearanti, og ansette 1000 flere lærere i 1. til 4. klasse i 2018 for å kunne gjennomføre tidlig innsats og begynne opptrappingen mot en norm for lærertetthet. Barn og unge lærer best når de er trygge. Derfor foreslår Arbeiderpartiet en ny innsats mot mobbing med kompetanseløft for lærere, beredskapsteam mot mobbing i kommunene og flere miljøarbeidere på skoler med store læringsmiljøutfordringer.

Arbeiderpartiet vil ha et virkelig løft for yrkesfagene, og foreslår å starte opptrappingen mot en yrkesfagmilliard for flere læreplasser, bedre utstyr og mer praksis i skolen.

Å kunne bruke IKT og digitale tjenester godt blir en stadig viktigere kompetanse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Vi må legge til rette for at barn og unge ikke bare er i stand til å **bruke**,

men også *skape* digitalt innhold og digitale tjenester. Derfor trenger vi et teknologiløft som starter i grunnskolen.

God helse og trygg omsorg for alle

Norge er et land med små økonomiske forskjeller. Vi vet at nordmenns helse stort sett er god, men statistikken viser også store forskjeller i sykkelighet og dødelighet. Hvor du bor, foreldrene dine sitt utdanningsnivå og deres økonomi er avgjørende for helsa di. Det er forskjeller vi ikke kan godta. Vi har hver og en av oss ansvar for egen helse, men som fellesskap har vi også et ansvar for alles helse.

Dårligere folkehelse bidrar i det lange løp til å svekke velferdsstaten. Det tapper samfunnet for arbeidskraft og inntekter til fellesskapet, og øker sykdomsutgiftene. Det mest alvorlige er at forskjellen mellom de med god og de med dårlig helse øker.

Helsepolitikken må ta utgangspunkt i de nye folkehelseutfordringene. Vi står overfor en økning av ikke-smittsomme livsstilssykdommer; hjertelidelser, diabetes, kreft, lungesykdommer og psykiske lidelser. Verdens helseorganisasjon sier vi er vitne til en epidemi som brer seg til alle land. 60 prosent av alle dødsfall i verden skyldes nå disse ikke-smittsomme sykdommene. I Norge er tallet nærmere 80 prosent, og det er fortsatt tydelige sosiale forskjeller.

Vi har mye kunnskap om hvordan vi kan møte denne epidemien. Folkehelsesykdommene kan nemlig i økende grad knyttes til mangel på fysisk aktivitet og et usunt kosthold. Dette er det mulig å gjøre noe med. Det er godt dokumentert at forebygging, og spesielt de brede tiltakene som når ut til alle, er det som gir mest helse igjen for pengene og størst velferdsgevinst. Vi må legge til rette for at folk kan ta sunne valg. Det er bedre for den enkelte og for fellesskapet å forebygge enn å reparere.

De siste årene har vi sett at stress, press, ensomhet og psykiske lidelser rammer mange. Psykisk helse er i økende grad årsak til frafall og sykemeldinger. Altfor mange opplever mobbing i skolen, og vold og overgrep i nære relasjoner. Alt dette handler om folkehelse. Derfor trenger vi et krafttak for psykisk helse, og spesielt for de unge. Men også om vi forebygger, vil mange bli syke.

I dag er det for mange som venter for lenge på behandling og hjelp i sykehusene våre. Mange steder står operasjonsstuer tomme store deler av døgnet og vi utnytter ikke kapasiteten til det beste for pasienten. Usikkerhet og utrygghet preger hverdagen mens du venter. Det er ikke godt nok. Arbeiderpartiet vil bruke kapasiteten i norske sykehus og hos spesialister til det beste for pasienten.

Oppgave 3: Trygg omsorg og helse

Gjennom gode økonomiske rammer for sykehusene våre vil Arbeiderpartiet sørge for at du alltid er trygg på at du får den beste behandlingen når du blir syk. Det krever god arbeidsdeling mellom sykehus, investeringer i moderne utstyr og legemidler, sterke fagmiljøer og aktiv bruk av ny teknologi. Dette må til for at du skal få raskere hjelp, og at ventetiden går ned. Den beste kreftbehandlingen skal du få i den offentlige helsetjenesten.

Vi blir flere eldre i Norge, og stadig flere av oss vil bli langt over 100 år. Å legge til rette for lange, gode liv blir en av de viktigste oppgavene for fellesskapet de neste tiårene. Vi må skape et arbeidsliv med plass for eldre arbeidstakere og gi eldre muligheten til å lære hele livet. Vi må sørge for at eldre får mulighet for å delta i kulturtilbud, på sosiale arenaer og i fellesskap.

Vi skal leve mange friske og gode år som pensjonister. Mange vil likevel trenge helsehjelp og omsorg i deler av denne livsperioden. Dagens og framtidens eldre stiller større krav og vil bestemme mer selv enn tidligere eldregenerasjoner. Mens vi blir flere eldre, blir vi også færre i jobb. Det blir færre hoder og hender, og det blir færre penger til helse og omsorg. Regjeringen forbereder oss ikke på denne situasjonen.

Arbeiderpartiet er bekymret for at regjeringen ikke rustet oss for omsorgsoppgavene vi som fellesskap nå står overfor. Arbeiderpartiet vil ha hjelp tilpasset hver enkelt, styrt og betalt av fellesskapet. Bare slik kan vi sørge for en god alderdom til alle. Hvis fellesskapet ikke stiller opp, vil en del kunne betale selv, men mange vil falle utenfor.

Klimaendringene – vår største utfordring

Klimaendringer er den største utfordringen Norge og verden står overfor i dette århundret. Mer ekstremvær, tørke, flom og havstigning vil føre til store ødeleggelser, til sult, og økte flyktningestrømmer. Verden jobber nå for å begrense den globale oppvarmingen til to grader, men selv om alle verdens land følger opp den internasjonale klimaavtalen fra Paris, vil den globale middeltemperaturen stige med 2,7 grader. Det vil gi omfattende, ofte ødeleggende, konsekvenser for store deler av verdens befolkning. Små, lavtliggende øyer i Stillehavet forbereder allerede evakuering og flytting av hele befolkningen, og byer som Rio de Janeiro, Miami og Osaka ligger sårbart til for hyppigere flom når havet stiger. I Norge vil Vestlandet være spesielt utsatt. I Bergen regner forskerne med at havet vil stige med mellom 30 og 80 cm. Det vil gi hyppigere flom også her. Allerede ved midten av dette århundret vil Bryggen i Bergen stå under vann årlig.

Oppgave 4: Berge klimaet

Norge er likevel, sammenlignet med andre land, relativt lite sårbart for fysiske klimaendringer. Men Norge kan vise seg å bli svært sårbart for de samfunnsendringene som vil komme som følge av klimaendringene. Omstilling til et lavutslippssamfunn er helt nødvendig, men vil samtidig medføre risiko for mange land – og ikke minst for en petroleumsprodusent som Norge.

Skal vi klare å begrense temperaturøkningen til bare to grader, er det klare begrensninger på hvor mye kull, olje og gass som kan utvinnes i årene som kommer. Verden har kullreserver på 2000 gigatonn (Gt) og olje- og gassreserver på ca 1100Gt. Skal vi nå klimamålene, er det ikke rom for å utvinne mer enn 800Gt. Det betyr at bare en liten del av verdens gjenstående kull-, olje- og gassreserver faktisk kan utvinnes.

Vi ser i dag økende usikkerhet i energimarkedene. Og denne usikkerheten kan ramme Norge spesielt, fordi petroleumssektoren står for en stor andel av Norges eksportinntekter og brutto nasjonalprodukt (BNP), og ikke minst for mange

arbeidsplasser. Petroleumsvirksomheten i Norge vil vanskelig kunne konkurrere med olje og gass fra områder der utvinningskostandene er langt lavere.

Norge har gode forutsetninger for å møte klimautfordringen hvis vi handler nå. For det første må vi redusere klimagassutslippene i Norge, og bidra til utslippskutt også i Europa og ellers i verden. Slik vil vi bidra til at temperaturøkningen blir minst mulig. For det andre må vi tilpasse oss klimaendringene vi allerede ser komme: mer ekstremvær, som kommer med flom, ras og skred.

For å nå klimamålene, må vi komme raskt i gang med å gjennomføre de mest effektive tiltakene. I vårt alternative budsjett peker vi på fire områder hvor det er stort potensiale for utslippskutt: Nullutslippsteknologi i veitransporten, bærekraftig bi-odrivstoff, klimavennlig skipsfart og karbonfangst og –lagring. Enova vil stå sentralt i arbeidet med å nå Paris-målet. Enova gir i dag støtte til miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon, samt til utvikling av energi- og klimateknologi. Arbeiderpartiet vil at en av Enovas viktigste oppgaver i årene framover skal være å legge til rette for tiltak som bidrar til å redusere klimagassutslippene i Norge vesentlig.

Men Arbeiderpartiet vil også satse mer langsiktig på forskning og utvikling av klimateknologi. Vårt mål er at norsk industri skal bli verdensledende på klimateknologi. Norge ligger allerede langt foran i utvikling av elektriske ferger. Vi skal bidra til å utvikle karbonfangst og –lagring, flytende havvind og fornybarteknologi både i Europa og i utviklingsland.

Vi kan ikke løse klimaproblemet med å sende folk ut i ledighetskø. For Arbeiderpartiet går jobbskaping og klimapolitikk hånd i hånd. Industrien vår må omstilles. Det er slik Arbeiderpartiet vil skape trygge arbeidsplasser for fremtida.

2. Arbeid til alle

Oppgaven Norge må løse:

- **For mange står utenfor arbeidslivet. Vi må få flere i jobb og sørge for arbeid til alle.**

Arbeid er nøkkelen til å lykkes med det viktigste i livet og det viktigste i samfunnet at du kan ta dine interesser og egenskaper i bruk og forsørge deg selv og dine, at samfunnet får løst alle sine oppgaver og at vi sammen finansierer velferden gjennom et spleiselag der alle bidrar. Vår samfunnsmodell bygger på at alle skal bidra – fordi alle trengs.

I dag står altfor mange utenfor arbeidsmarkedet. Færre er registrert som arbeidsledige, men flere går fra ledighet og ut av arbeidsstyrken enn inn i jobb. Andelen av oss som er i jobb, er den laveste på over 20 år. Nedgangen i sysselsetting har skjedd i aldersgruppene under 55 år, og

særlig blant unge menn. Dette gjenspeiles i uføretallene, hvor antall unge uføre har økt med nesten 50 prosent siden 2013. Arbeidslivsforskere har beskrevet utfordringen som at arbeidsledigheten «biter seg fast som uførhet».

Bare for å komme opp på nivå med sysselsettingen i 2013, mangler vi i dag nesten 75.000 i arbeid. Skal vi nå 2013-nivået i 2019, kreves det at nærmere 50.000 flere enn det regjeringen forventer, kommer i jobb. Den lille økningen i sysselsettingsandel regjeringen forventer, vil primært komme som følge av lavere befolkningsvekst grunnet mindre arbeidsinnvandring, ikke fordi vår evne til å få flere i arbeid og til å skape nye jobber øker.

De siste årene har det vært skapt få nye jobber. Jobbskapingen, særlig i privat sektor, stoppet opp. Under forrige Arbeiderparti-ledede regjering kom 45.000 flere i arbeid i året. Det er det samme som de tre siste år samlet.

Manglende tilgang på kompetent arbeidskraft er en stor utfordring for norsk næringsliv og setter en

brems på jobbskapingen. Tre av fem NHO-bedrifter har et udekket behov for mer kompetanse. I en tid hvor næringslivet møter store endringer, kreves en mye mer aktiv politikk slik at Norge og norsk næringsliv kan ta mulighetene i bruk og dermed skape nye arbeidsplasser.

Globalisering, ny teknologi og nødvendige kutt i klimautslippene gir økte krav til utdanning og kompetanse i arbeidslivet. I flere land rundt oss ser vi politikere velge et lavlønnspor, en utvikling hvor utrygge og lavt betalte jobber brer om seg. Det er en utvikling Arbeiderpartiet ikke ønsker. Vårt mål er trygge og faste jobber, vekst i produktivitet og små forskjeller mellom folk. Arbeiderpartiet velger derfor kompetansespolet hvor vi investerer i folks kompetanse, sikrer et seriøst arbeidsliv og der vi gjennom sterke fellesskap inkluderer flere. Slik legger vi både grunnlaget for næringslivet og deres behov for kompetent arbeidskraft, samtidig som vi opprettholder standarden på lønns- og arbeidsvilkår.

Arbeiderpartiet vil investere i arbeidstakernes kompetanse

Den viktigste forutsetningen for flere jobber er arbeidstakere med relevant og god kompetanse. God grunnopplæring, læreplasser og studieplasser er startgrunnlaget. Faste ansettelse og et lite hierarkisk arbeidsliv som stimulerer til medarbeiderdrevet utvikling, er viktig. I tillegg mener Arbeiderpartiet myndighetene, i samarbeid med partene i arbeidslivet, må utvikle en bred kompetansereform som sørger for nødvendig påfyll av kompetanse i et arbeidsliv i stadig raskere endring.

Uten en ekstraordinær innsats for å bygge nødvendig kompetanse i hele bredden av befolkningen, er risikoen stor for at endringene skyver hele yrkesgrupper ut av arbeidslivet og at både ledighet og lønnsforskjeller øker.

Tidlig innsats: En av fire elever fullfører ikke videregående opplæring. Det er 15 000 elever i hvert kull som forlater skolen uten formalkompetanse. Frafall har store konsekvenser, både for den enkelte elev og samfunnet. For dem uten utdanning er det få, og stadig færre muligheter i arbeidslivet. Å falle ut av skolen øker sjansen for å bli langvarig arbeidsledig, ufør og oppleve dårlig helse.

Aps løsninger for å investere i kompetanse:

- **Gi alle en god start i grunnskole og videregående opplæring**
- **Sørge for læreplass til alle**
- **Et løft for yrkesfagene**
- **3000 flere studieplasser**
- **Læring gjennom hele arbeidslivet**

Årsakene til frafall i videregående opplæring oppstår for de fleste elever tidlig i skoleløpet. Elever som ikke lærer å lese, skrive og regne godt i de første skoleårene, får også problemer med å mestre andre fag. Slik fører svake grunnleggende ferdigheter til store kunnskapshull - og frafall. Derfor vil Arbeiderpartiet gjennomføre en reform for tidligere innsats i barnehage og skole.

Yrkesfagmilliard: Analyser fra SSB viser at det i framtida vil bli stor mangel på fagarbeidere, og behovet vil også forsterke seg i tida framover. Godt utdannede faste ansatte, fagarbeidere som tar stort ansvar og bedrifter som bidrar til opplæring av fagarbeidere, er et viktig grunnlag for Norges konkurransekraft. I dag slutter om lag én av tre elever som begynner på yrkesfagopplæring før de har oppnådd fag- eller svennebrev, og mellom 7000 og 9000 kvalifiserte kandidater får ikke læreplass.

Arbeiderpartiet vil styrke de yrkesfaglige programmene for at flere skal velge og gjennomføre yrkesfag, og vi forplikter oss til å bevilge minst en yrkesfagmilliard i denne perioden. Vi vil inngå et mer forpliktende samarbeid mellom arbeidslivet, fylkeskommunene (som skoleeier) og staten for å sikre en bedre fag- og yrkesopplæring og nok læreplasser. Like viktig er det å gi praktiske ferdigheter en større plass for alle elever tidlig i skoleløpet, og å styrke tilbudet av høyere yrkesfaglig utdanning (fagskoleutdanning). En viktig del av vår satsing på yrkesfag er arbeidet for et seriøst og trygt arbeidsliv som det er attraktivt å utdanne seg til.

Studieplasser innen strategisk viktige områder for nasjonen: Samtidig som arbeids-

livet opplever økte kompetansebehov, opplever utdanningssystemet større pågang. I sommer sto rekordmange 23 400 kvalifiserte søkere uten tilbud om studieplass. Antallet kvalifiserte søkere uten tilbud om studieplass har siden 2013 økt med 10 000 studenter, noe som utgjør en økning på 70 pst. I en situasjon med høy arbeidsledighet, og med over 70 000 mennesker under 30 år utenfor studier eller arbeid, mener Arbeiderpartiet at en satsing på flere studieplasser er nødvendig for å få flere unge inn i utdanning og arbeid.

Arbeiderpartiet foreslår en kraftig økning med 3000 nye studieplasser, med vekt på lærerutdanning, helse- og sosialfagene, IKT, teknologi og realfag. Det vil gjøre at flere får muligheten til å studere, og bidra til at arbeidsledige og andre som står utenfor arbeidslivet, lettere kan sikre seg den kompetansen som trengs for å komme i arbeid.

Kompetansereform for arbeidslivet:

Arbeiderpartiet vil, sammen med partene i arbeidslivet, gjennomføre en kompetansereform som vil gi den enkelte tydeligere rettigheter, bedriftene og virksomheter flere muligheter og bringe utdanningsinstitusjonene tettere på arbeidslivet.

Vi vil begynne med å sette i gang et forsøk med kompetansereform i eldreomsorgen og byggebransjen, geografisk avgrenset til Rogaland og Hordaland. Prosjektet skal utvikles sammen med arbeidslivets parter, staten og utdanningsinstitusjonene (fagskoler, høyskoler og universiteter).

Arbeiderpartiet vil ha flere i arbeid og færre på trygd

Arbeiderpartiet mener alt for mange av ulike grunner stenges ut fra arbeidslivet. Vi vil derfor bruke mer av fellesskapets ressurser til å sikre at flere kommer i jobb, noe som igjen vil gi økte skatteinntekter og mindre trygdeutgifter.

Økt bruk av lønnstilskudd: Vi vil ha en arbeidslivspolitik som stimulerer både folk og bedrifter til arbeid. Økt bruk av lønnstilskudd som reduserer arbeidsgivers risiko ved å ansette folk, opplæring som kvalifiserer til ledige jobber og arbeidstrening som gir arbeidssøkeren relevant arbeidserfaring. Sammen med satsinger innen utdanning, som flere lærlinger og tiltak mot frafall i videregående skole, vil vi bidra til å hjelpe flere inn i arbeidslivet.

Kraftig satsing på arbeidsmarkedstiltak:

Enkelte grupper trenger noe ekstra støtte for å komme i jobb. Det kan være langtidsledige, unge uten fullført videregående og enkelte grupper innvandrere. Arbeiderpartiet vil inkludere flere i arbeidslivet gjennom en sterkere satsing på arbeidsmarkedstiltak. Vi øker antallet varig tilrettelagte arbeidsplasser og vil gjennomføre en betydelig satsing på inkludering, helse- og kompetansetiltak overfor unge som per i dag står utenfor arbeidsliv og utdanning. Vi vil at unge uten opplæring som mottar dagpenger, skal få mulighet til å fullføre videregående, samt at Nav skal benytte kompetansehevede tiltak i større grad. Arbeiderpartiet prioriterer å opprettholde den statlige bevilgningen til Nav-veiledere i videregående skoler i Oslo (Stovner og Alna).

Forsøket med Nav-veiledere i videregående skole har som mål å øke gjennomføringen i videregående opplæring og er særlig rettet mot elever fra 15 til 21 år som står i fare for å falle ut.

Aktivitets- og jobbreform for unge:

Alt for mange unge blir i dag 100 prosent uføretrygdet. Dette reduserer deres muligheter i livet, og det gir både økte trygdeutgifter og mindre skatteinntekter. En del av årsaken til at mange unge havner på 100 prosent uføretrygd, er at det ikke finnes arbeidsplasser tilrettelagt for deres situasjon. Arbeiderpartiet foreslår at det settes i gang en aktivitets- og jobbreform for unge på gradert uføretrygd for direkte å motvirke den bekymringsfullt store økningen i antallet unge uføre. Nav vil få en forsterket plikt, i samarbeid med kommunen og private arbeidsgivere, til å sikre arbeid til denne gruppen.

Nei til usosiale kutt i dagpenger: Regjeringen går inn for et betydelig kutt i dagpenger uten at de kan godtgjøre at dette vil få flere i jobb. Forskere mener kuttet kan bidra til at færre kommer i jobb, og at det tar lengre tid før folk kommer i arbeid. I tillegg vil det bidra til økte forskjeller. Av de rundt 3 500 personene som nå vil miste sine dagpenger, er en av ti enslige forsørgere, hver tredje har barn. At det er unge, midlertidig ansatte og andre som ikke har fått seg et fast arbeidsforhold, mange av disse med barn, som nå skal miste sine rettigheter, kan ikke Arbeiderpartiet akseptere. Arbeiderpartiet går derfor imot regjeringens foreslåtte kutt i dagpengene.

Flere innvandrere må få muligheten

i arbeidslivet: For mange innvandrere står i

dag utenfor arbeidslivet. Arbeiderpartiet stiller krav til at alle som står utenfor arbeidslivet skal gjøre sitt for å komme i jobb, men vi mener også fellesskapet i større grad må stille opp. Vi vil gi flere innvandrere muligheten i arbeidslivet gjennom å bygge ned og fjerne stengsler for å komme ut i arbeid. Vi velger derfor å satse på flere barnehageplasser fremfor den integreringsfiendtlige kontantstøtten. Vi foreslår å øke bevilgningene til tiltak for å bringe flere innvandrere ut i arbeid, slik som Jobbsjansen. Vi vil satse mer på hurtigbehandling av innvandrere som allerede besitter formell kompetanse gjennom økte bevilgninger til NOKUT, og øker bevilgningen til Nav slik at de raskere kan gjøre realkompetansevurdering i mottak med mål om å hjelpe flere fortære ut i jobb.

Aps løsninger for å få flere i arbeid:

- **Aktivitets- og jobbreform for unge**
- **Økt bruk av lønnstilskudd**
- **Kraftig satsing på arbeidsmarkedstiltak**
- **Nei til usosiale kutt i dagpenger**
- **Flere innvandrere må få muligheten i arbeidslivet**

Aktiv næringspolitikk for flere framtidsretta arbeidsplasser i hele landet

Norge kan ikke bli best på alt, men dersom vi satser målrettet, kan vi være verdensledende på områder hvor vi har spesielle fortrinn. Næringer som fornybar energi, maritime næringer, olje og gass og fisk er eksempler på dette. I en tid hvor næringslivet møter store endringer som følge av globalisering, digitalisering og behovet for kraftig reduksjon av klimautslipp, kreves en mye mer aktiv politikk som bidrar til at nye muligheter omsettes til nye arbeidsplasser.

Arbeiderpartiet vil gjennomføre en stor satsing på næringsutvikling knyttet til havet. Vi vil også løfte e-helse og omsorgsteknologi og ha en langtføraftigere satsing på klimavennlige arbeidsplasser enn hva regjeringen har foreslått. Arbeiderpartiet skal sørge for at Norge oppfyller

Paris- forpliktelsene om 40 prosent utslippskutt innen 2030. Det er en stor oppgave, men også en stor mulighet. Norsk industri har i mange år redusert sine utslipp, vi har god tilgang på fornybar energi, høy kompetanse og sterke kompetansemiljøer. For Arbeiderpartiet går jobbskaping og klima hånd i hånd. Vi kan både styrke konkurransemulighetene for industrien vår og bidra til å få de teknologigjennombruddene verden trenger for å nå togradersmålet.

Arbeiderpartiet vil investere i hele landet, ikke selge Norge. Vi vil styrke de regionale virkemidlene, bredbåndsutbyggingen, landbruket og mineralnæringen.

En strategisk satsing på havnæringene:

Vi foreslår et verdiskapingsprogram for havet, som skal bidra til å gjøre veien fra kunnskap til verdiskaping kortere. Målet er at bedrifter innen disse næringene skal få én dør inn i virkemiddelapparatet, der vi samler ansvaret for å mobilisere midler på tvers av eksisterende ordninger og skape så sømløse søknadsprosesser som mulig. Vi vil opprette Forskningsentre for havrommet, som legger til rette for langsiktig samarbeid mellom næringsliv og forskning, innen områder som autonom skipsfart, bærekraftig fôrproduksjon, oppdrett av nye arter og høsting lenger ned i næringskjeden. Vi vil også ha en systematisk satsing på kompetanseoverføringen fra petroleumsnæringen, Transferlt.

Nullutslippsferger for klimakutt og økt aktivitet i maritim næring:

Deler av den maritime klyngen er fortsatt i en svært krevende markedssituasjon etter oljeprisfallet. Gjennom at det offentlige går foran og bestiller innovative løsninger, skapes nye muligheter for næringslivet og konkurranseevnen på verdensmarkedet styrkes. Mange ferger eid av fylkeskommunene er modne for utskifting. Valg av teknologi i de nye fergene vil låse utslippsnivået fra denne trafikken i lang tid framover. Vi vil derfor at staten i en periode skal bidra med midler til et program for å realisere null- og lavutslippsløsninger på fergestrekningene.

Klimavennlig skipsfart: En systematisk satsing på klimavennlig skipsfart har gjort norsk maritim næring ledende på LNG. Dette er fortsatt en umoden teknologi, og regjeringens forslag til en brå endring i rammevilkårene kan både øke utslippene fra norsk skipsfart – og svekke konkurransedyktigheten til norsk næringsliv. Vi vil

derfor opprettholde fritaket fra CO₂-avgift både i offshore og i nærskipfarten.

Miljøteknologiordningen: Arbeiderpartiet vil legge til rette for at det utvikles, testes og implementeres teknologi som kan ta oss inn i lavutslippssamfunnet på en måte som utvikler næringer og skaper arbeidsplasser. Norge har gode forutsetninger for å bli en viktig leverandør av miljøteknologiske løsninger, og vi vil legge til rette for dette blant annet ved å styrke miljøteknologiordningen i Innovasjon Norge. Ordningen bidrar til utvikling av demonstrasjons- og pilotanlegg av teknologi som er nær kommersialisering, og Arbeiderpartiet vil derfor styrke ordningen kraftig og inkludere en målrettet satsing på havbasert fornybar energi. (Se avsnittet om havvind i kapittel 5 Klima).

Aps løsninger for nye arbeidsplasser:

- Et næringsprogram for havet
- Klimasatsing som gir nye næringer
- Klimavennlig skipsfart og industri
- Satsing på bioøkonomien
- Satsing på veldferdsteknologi
- Styrke klyngeprogrammet
- Bedre opsjonsbeskatning og akseleratorprogram
- Styrke regionale utviklingsmidler
- Utbygging av bredbånddekning

Bioøkonomisatsing: Arbeiderpartiet vil sørge for at Norge griper mulighetene i bioøkonomien. Vi vil ha på plass langsiktige opptrappingsmål for innblanding av biodrivstoff for å legge til rette for industrietablering og utslippsreduksjoner. Vi vil opprette et verdiskapingsprogram for bioøkonomi som samordner innsatsen på tvers av virkemiddelapparatet. Arbeiderpartiet vil blant annet satse på forskningsentre for bioøkonomi i arbeidet med skape nye bærekraftige arbeidsplasser fra ressursene fra jord, skog og hav. Økt satsing på miljøteknologiordningen gir bedre muligheter for å pilotere ny teknologi for virksomheter innen

bioøkonomien.

For ytterligere klimatiltak, herunder karbonfangst og –lagring, i kapittel 5 Klima.

Sterkere virkemidler for innovasjon og nye næringer: Sterke næringsklynger bidrar til innovasjon og vekst. Klyngeprogrammene gir bedrifter støtte til å løfte større samarbeidsprosjekter, og mange initiativer over hele landet får ikke støtte. Derfor vil vi styrke denne ordningen.

Digitaliseringen går stadig raskere, og det er avgjørende at norsk næringsliv er ledende på å ta i bruk ny teknologi. Derfor vil vi ha en betydelig styrking av IKT-forskningen. Helseteknologi og e-helse er en stor mulighet for Norge til å utvikle både bedre helsetjenester og nytt næringsliv. Arbeiderpartiet vil derfor opprette en egen helse- og velferdsteknologiordning for å stimulere dette.

En ny ordning for risikoavlastning for innovative offentlige innkjøp skal bidra til at mer av de 500 milliardene det offentlige bruker på innkjøp av varer og tjenester, kan brukes til å drive fram nye, innovative løsninger fra norsk næringsliv.

Flere oppstartsbedrifter som lykkes med å vokse: Det startes mange bedrifter i Norge, men for få lykkes med å vokse seg store og skape et betydelig antall arbeidsplasser. Arbeiderpartiet vil gi disse bedre vekstvilkår. Vi vil opprette et regionalt akseleratorprogram hvor investeringer fra private investorer i oppstartsbedrifter utløser

tilsvarende kapital gjennom offentlige midler. Vi vil også gjøre det mulig for oppstartsbedrifter å bruke opsjoner til å tiltrekke seg kompetente ansatte. Regjeringens forslag til endringer svarer ikke på utfordringen, og de negative tilbakemeldingene fra de som har skoene på, er entydige. Arbeiderpartiet foreslår derfor å utvide ordningen.

Investere i hele landet: Ulike deler av landet har ulike fortrinn. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler vil ramme regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler til regional utvikling. Norge har betydelig med mineralressurser, ressurser som verden vil trenge ettersom samfunnet skal digitaliseres og elektrifiseres. Mineralkartlegging er en nødvendig forutsetning for leting og investeringer, og Arbeiderpartiet vil styrke dette arbeidet. Derfor vil vi intensivere utbyggingen av høyhastighetsbredbånd over hele landet, også der utbygging ikke er bedriftsøkonomisk lønnsomt.

Kompensasjon for landbruket: Regjeringen har ikke fulgt opp Stortingets vedtak om å komme med forslag som vil kompensere for bortfallet av deler av melkemarkedet blant annet som følge av utfasing av eksportstøtte. Arbeiderpartiet vil følge opp saken videre og jobbe for omstillingsmidler og at tapet kompenseres.

Nei til salg av Norge: Generasjonene før oss gjorde kloke valg og sikret fellesskapets eierskap til naturressurser, viktige industriselskaper og infrastruktur. Arbeiderpartiet vil slå ring om dette og sier nei til salg av Norge. Vi vil fremme forslag om å stoppe statens arronderingssalg i Statsskog og ytterligere nedsalg av statens eierandel i Telenor.

Arbeiderpartiet vil kjempe for et seriøst og organisert arbeidsliv

Den norske modellen er unik fordi den har evnet å kombinere høy verdiskaping med rettferdig fordeling og sterke velferdsordninger. Sterke organisasjoner i arbeidslivet, trepartssamarbeid, et trygt og seriøst arbeidsliv, og brede offentlige velferdsordninger er grunnlaget for dette. Vi vil styrke og videreutvikle den norske modellen.

Arbeidstilsynet og arbeidstakerorganisasjonene er entydige i sin tilbakemelding om at arbeidslivskriminaliteten er blitt grovere, mer omfattende og sammensatt. Det avdekkes flere og alvorligere

eksempler på sosial dumping, grov utnyttning av arbeidstakere og kriminalitet i det norske arbeidslivet. Det har alltid vært en politisk oppgave sammen med partene i arbeidslivet å slå ring om et seriøst og organisert arbeidsliv.

Tiltakspakke mot arbeidslivskriminalitet:

Arbeiderpartiet mener myndighetene må ta sitt ansvar og foreslår en betydelig tiltakspakke mot arbeidslivskriminalitet med økte bevilgninger til Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet og Økokrim, skarpere virkemidler og sanksjoner og bidrag til at flere skal bli fagorganiserte. Vi foreslår at det skal slås hardere ned på ulovlig innleie av arbeidskraft og går inn for å bygge ut arbeidslivskriminalitetssentre for å nå vårt mål om at hele landet skal dekkes av slike sentre. Arbeiderpartiet vil utvide ordningen med regionale verneombud til å omfatte transportbransjen og mener det bør etableres treparts bransjeprogram innen bilbransjen og anleggsbransjen.

Økt organisasjonsgrad: Høy organisasjonsgrad i arbeidsmarkedet er et bærende element i den norske modellen. Det bør være attraktivt for både arbeidstakere og arbeidsgivere å organisere seg. Arbeiderpartiet går inn for at en større del av fagforeningskontingenten skal kunne trekkes fra på skatten.

Aps løsninger for et trygt arbeidsliv:

- **Sterkere tilsyn gjennom Arbeidstilsynet, Petroleumstilsynet og Økokrim**
- **Flere arbeidslivskriminalitetssentre**
- **Slå hardere ned på ulovlig innleie av arbeidskraft**
- **Utvide de regionale verneombudene til transportbransjen**
- **Treparts bransjeprogram innen bilbransjen og anleggsbransjen**
- **Økt fagforeningsfradrag for å øke organisasjonsgraden**

ARBEIDERPARTIETS SATSING PÅ ARBEID	Diff. til regj. i mill. kr.
Miljøteknologiordningen, herunder en satsing på havbasert fornybar energi	250,00
El-ferger: Fornyelse av fergeflåten**	100,00
Stemme imot regjeringens kuttforslag på dagpenger	305,00
1000 arbeidsmarkedstiltak ordinære ledige	162,00
Adm. Utgifter: 1000 arbeidsmarkedstiltak ordinære ledige	14,00
1000 arbeidsmarkedstiltak nedsatt arbeidsevne	120,00
Adm. Utgifter: 1000 arbeidsmarkedstiltak nedsatt arbeidsevne	28,00
250 varig tilrettelagte arbeidsmarkedstiltak	24,00
Adm. Utgifter 250 varig tilrettelagte arbeidsmarkedstiltak	7,00
Inkluderings-, kompetanse- og helsepakkepakke for unge utenfor arbeidslivet, oppfølging Nav.	50,00
Styrke Arbeidstilsynet	25,00
Styrke Petroleumsstilsynet	5,00
Oppstart regionale verneombud i transportbransjen	2,00
Oppstart treparts bransjeprogram i bilbransjen og/el anleggsbransjen	2,00
Nytt akrimssenter, andel Nav	3,80
Nytt akrimssenter, andel Arbeidstilsynet	3,80
Nytt akrimssenter, andel Skatteetaten	3,80
Nytt akrimssenter, andel Politiet	4,00
Opptrappingsplan mot vold og overgrep, tiltak for å få utsatte for vold i nære relasjoner raskt tilbake i jobb, bistand i «re-etableringsfasen».	6,00
Hurtigspor flyktninger realkompetansevurdering i mottak	4,00
Jobbsjansen	50,00
NOKUT	10,00
Statlig andel Nav-veiledere på videregående skoler i Oslo (Stovner og Alna)	1,50
Klyngeprogrammet	20,00
Transferert - Teknologioverføring fra petroleumsnæringen	35,00
Risikoavlastningsordning for innovative offentlige anskaffelser	50,00
Verdiskapingsprogram for hav	
Forskningsentre for havrommet	25,00
Bestandsforskning fisk	10,00
Tiltak for fersk fisk-leveranser til industrien	5,00
Tilskudd til sysselsetting av sjøfolk	33,00
Styrket tilgang til pilotering (se miljøteknologiordning)	

Verdiskapingsprogram bioøkonomi	
Forskningsentre for bioøkonomi og forskning jord/skog	25,00
Forskning jord/skog	10,00
Styrket tilgang til pilotering (se miljøteknologiordning)	
Flere oppstartsbedrifter som lykkes med å vokse	
Regionalt akseleratorprogram - økt tilgang på tidligfasekapital for oppstartsbedrifter	87,50
Investere i hele landet	
Forskning og utvikling av fremtidens næringer	150,00
Bedriftsrettede låne- og tilskuddsordninger i distriktene	31,50
Inkluderende og vekstkraftige lokalsamfunn	218,50
Mineralnæringen: Norges geologiske undersøkelse	25,00
Mineralnæringen: Direktoratet for mineralforvaltning	5,00
Reiseliv	20,00
Investere i kompetanse	
Koding på barnetrinnet*	30,00
Digitale læremidler og infrastruktur	50,00
Etter- og videreutdanning for lærere i god bruk av digitale læremidler	20,00
Oppdatert og moderne utstyr i undervisningen**	100,0
Økt lærlingtilskudd**	110,0
Praksistilskudd - tilskudd til bedrifter for å gi yrkesfagelever praksis**	20,0
Stipend for at flere fagarbeidere skal utdanne seg til flere yrkesfaglærere**	20,0
3000 nye studieplasser	150,00
1000 fagskoleplasser (300 nye)**	17,00
Kompetansereform for arbeidslivet - pilotprosjekt i Hordaland og Rogaland	50,00
Kompetansereform for arbeidslivet	27,50
SUM	2525,90
Kapitaltilførsel Innovasjon Norge	
Akseleratorprogram	250

*Dekkes over kommunerammen

** Dekkes over fylkesrammen

3. Trygghet og kunnskap for barn og unge

Oppgaven Norge må løse:

- Mange fullfører ikke videregående opplæring. Vi må lage en skole der alle barn og unge kan lykkes.

Arbeiderpartiet vil ha en sterk offentlig fellesskole der alle elever opplever læring, trivsel og mestring, og får et godt grunnlag for videre utdanning, arbeid og gode liv. Fellesskolen er selve kjernen i den norske modellen, og er en nøkkel til å motvirke sosiale forskjeller. Alle barn skal få en god skolegang, uavhengig av foreldrenes økonomi og bakgrunn, og et best mulig grunnlag for å leve gode liv.

Elevene som begynner på skolen i år, skal være i arbeidslivet 60 år fram i tid. Vi må ha en skole som gir *alle* barn og unge kompetansen og de ferdighetene som trengs i framtida. Trygge barn

lærer best, og vi vil skape gode læringsmiljøer for alle barn. Kort sagt: en skole der alle barn kan lykkes.

Få samfunn i verden stiller så høye krav til kompetanse som vårt. Og få samfunn har så gode forutsetninger for å ta i bruk og bygge videre på kompetanse. Investering i kunnskap og kompetanse blir særlig viktig for å møte digitaliseringen i alle deler av samfunns- og arbeidslivet. Da må livslang læring bli en av våre aller viktigste oppgaver.

Tid til læring: Flere lærere og barnehagelærere

Mye er bra i norsk skole, men det er også store utfordringer. Vi vet at én av fire som starter på skolen, ikke fullfører videregående opplæring på normert tid. Uten formelle kvalifikasjoner er det stadig færre muligheter i arbeidslivet.

Elever som ikke lærer å lese, skrive og regne godt i de første skoleårene er ofte de samme elevene som får problemer med å mestre andre fag. Slik fører svake grunnleggende ferdigheter til

store kunnskapshull – og bidrar til frafall. Derfor vil Arbeiderpartiet gjennomføre en reform for tidligere innsats i barnehage og skole. Det vil gi barn og unge et bedre grunnlag for læring og mestring, og sikre at alle elever raskt får den oppfølgingen de trenger av godt kvalifiserte lærere med nok tid. Vi vil også innføre en lese-, skrive- og regnearanti. Slik skal alle elever få den oppfølgingen og intensivundervisningen de trenger for å mestre disse ferdighetene før de går ut av 2. klasse.

Å gå fra ord til handling i tidlig innsats krever flere lærere, både i skole og barnehage. Det er over ti år siden Stoltenberg-regjeringen introduserte begrepet tidlig innsats, men tross gode intensjoner er ikke målet om tilpasset opplæring for hver enkelt elev oppfylt. Lærerne ser hver enkelt elevs behov, men melder at de ikke har tid til å gi hver enkelt elev god nok oppfølging. For å sikre høy kompetanse rundt de yngste barna, vil Arbeiderpartiet stille krav om at halvparten av de som jobber i barnehagen, skal være barnehagelærere. Vi vil også ansette 1000 flere lærere i 1. til 4. klasse i 2018 for å kunne gjennomføre tidlig innsats og begynne opptrappingen mot en norm for lærertetthet.

Samtidig går norsk skole mot en varslet lærermangel, og søkningen til lærerutdanningen er for lav. Arbeiderpartiet vil starte en nasjonal rekrutteringskampanje for flere kvalifiserte lærere i skolen, og for økt status og bedre rekruttering til lærerutdanningen. Kampanjen vil ha et særlig fokus på rekruttering av flere menn til å bli lærere i barnehage og skolen.

Aps løsninger for å gi alle barn en god start:

- **Flere barnehageplasser**
- **Si nei til øking i barnehageprisen**
- **Fortsette opptrappingen mot at halvparten av alle barnehageansatte skal være barnehagelærere**
- **1000 nye lærere**
- **Mer intensiv læring tidlig gjennom en lese-, skrive- og regnearanti**

Aps løsninger for at alle skal fullføre skoleløpet:

- En mer praktisk skole
- Styrke innsatsen mot mobbing, gi lærere mer kunnskap slik at de kan stoppe mobbing
- La elever på yrkesfag komme tidligere ut i bedrift
- Gjennomføre et digitalt løft i skolen

Trygg skoledag: Trygge elever lærer best.

Elevundersøkelsen for 2016 viste at 6,3 prosent av elevene blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere. Mobbing hindrer læring, men like alvorlig er det at det går utover barns livsglede, helse og trygghet. I verste fall kan mobbing gi langvarige, alvorlige helseproblemer. Arbeiderpartiet mener at alle barn og unge skal ha et godt skolemiljø, og at ingen skal være redde for å oppleve mobbing verken på skoleveien, i friminuttene eller i timen. Derfor må alle skoler arbeide kontinuerlig, kunnskapsbasert og målrettet med å forebygge og oppdage mobbing og trakassering - og raskt håndtere det når det oppstår.

Flere lærere, med nok tid og kompetanse til å bygge gode klassemiljø og raskt ta tak i utfordringer, er viktig. I 2015 trakk ekspertene i Djupedal-utvalget fram kompetanseheving for ansatte i skolen blant de viktigste tiltakene mot mobbing. Arbeiderpartiet vil gjennomføre et større kompetanseløft for alle ansatte i skolen, styrke skoler med store læringsmiljøutfordringer med flere miljøarbeidere og innføre det vellykkede prøveprosjektet med beredskapsteam mot mobbing for alle kommuner.

Samfunnet må ta på større alvor at så mange unge opplever at skolerelatert stress og press gjør dem syke. Vi vil at skolen skal lære alle elever om å håndtere stress og ta bedre vare på egen psykiske helse, og vi vil ha en skolehelsetjeneste som er tilgjengelig når elevene trenger den. Det er også stort behov for å fornye seksualundervisningen i norsk skole. En rekke mediesaker de siste årene viser det store behovet for at ungdom skal lære mer om grensesetting,

samtykke og ansvar. Ikke minst må undervisningen tilpasses den digitale virkeligheten til elevene, med sosiale medier og smarttelefoner.

Moderne skole: Vi trenger et taktskifte i digital satsing

Skolen skal gi elever den kunnskapen de trenger i et samfunn og arbeidsliv i sterk endring. Barna våre skal forberedes på et arbeidsliv og jobber vi ennå ikke kjenner. Men det er noen ferdigheter vi vet de vil trenge. Skolen må legge økt vekt på at elevene lærer å lære, blir gode på problemløsning, kommunikasjon og samarbeid, og opplæringen må stimulere til kreativ og kritisk tenkning. Da må vi også legge til rette for mer praktisk og variert undervisning. Vi vet at elever lærer bedre når de får se teori og praksis i sammenheng. Skoleløpet i dag er for teoretisk. Arbeiderpartiet vil ha en mer praktisk skole fra første klasse, og begynne med å innføre den praktiske skolesekken, for at alle elever skal få prøve seg i praktiske ferdigheter og lære mer om fagarbeid og praktiske yrker.

Å kunne bruke IKT og digitale tjenester godt blir en stadig viktigere kompetanse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig. Vi må legge til rette for at barn og unge ikke bare er i stand til å **bruke**, men også **skape** digitalt innhold og digitale tjenester. Derfor trenger vi et teknologiløft som starter i grunnskolen, og Arbeiderpartiet vil at alle elever skal få lære koding allerede fra barnetrinnet. En like viktig grunn til å skape en moderne skole som tar i bruk digitale muligheter, er at elever i norsk skole skal lære best mulig. Tidlig innsats og tilpasset opplæring er avgjørende for at alle elever skal lære godt i skolen. Det forutsetter at lærerne har tid til å følge opp hver enkelt elev, at lærere får bedre tilbud om etter- og videreutdanning i god pedagogisk bruk av digitale læremidler og at pedagogikken må sette rammene for digital læring.

Yrkesfagmilliard: Flere fagarbeidere

Faglig dyktige og selvstendige fagarbeidere er et konkurransefortrinn for norsk næringsliv, og et viktig bidrag til trygge og gode velferds-tjenester. Analyser fra SSB viser at vi ligger an til å mangle over 90.000 fagarbeidere innen 2035. I dag slutter hver tredje elev på yrkesfag før de har oppnådd et fag- eller svennebrev, og i fjor sto nesten 9000 elever i kø for å få læreplass. Dette er Norges mest meningsløse kø. Vi må gi ungdom mulighet til å fullføre utdanningen sin og sikre nok læreplasser.

Arbeiderpartiet vil ha et mer forpliktende samarbeid mellom stat, skoleeier og partene i arbeidslivet for flere lære-plasser. Som del av en slik forpliktelse vil vi øke lærerutdanningen med mål om at opplæring i bedrift skal verdsettes likt som opplæring i videregående skole.

Dyktige lærere med nok tid er også den viktigste kvalitetsfaktoren i yrkesfagene, men for mange fagarbeidere er det krevende å gå ut av arbeidslivet for å ta en ny utdanning. Arbeiderpartiet vil innføre et stipend for å få flere dyktige fagarbeidere til å bli yrkesfaglærere.

Yrkesfagelever møter ofte utstyr som for lengst er utdatert i arbeidslivet. Dermed forbereder ikke skolen dem på det yrkeslivet de skal ut i, og de stiller dårlig forberedt til praksis og læretid. Arbeiderpartiet vil investere i oppdatert og mer tilgjengelig utstyr for yrkesfagene, slik at elevene blir bedre forberedt på det utstyret og den teknologien de vil møte i arbeidslivet. For mange yrkesfagelever må vente lenge før de får prøve seg i arbeidslivet, og det er altfor få programmer som har tatt i bruk vekslingsmodeller der elevene veksler mellom læring på skolen og ute i praksis. I dag må bedrifter som gir elever praksis, gjøre dette på ren dugnad. Arbeiderpartiet vil innføre praksistilskudd til bedrifter for at flere elever skal få mer praksis fra første dag i opplæringen.

Oppgaven Norge må løse:

- **Gi arbeidstakere kompetansen de trenger for framtida**

Kompetanse for framtidens arbeidsplasser og næringer

Automatisering og digitalisering vil endre arbeidslivet fundamentalt og kreve at vi jobber på andre måter enn før. Dette er godt nytt for Norges konkurransevne. Få land i verden har en så kompetent arbeidsstyrke som Norge. Samtidig betyr dette at flere må mestre ny teknologi, og utviklingen innebærer at kompetanse mer enn noen gang er ferskvare. Flere vil bytte jobb oftere. Det forsterker det politiske ansvaret for at alle også får mulighet til å lære seg det de trenger for å kunne stå et langt liv i krevende arbeid. Å styrke den norske modellen er viktig for å sikre gode

insentiver og verktøy for kompetanseheving. For Arbeiderpartiet er svaret at livslang læring skal være en sentral del av den norske modellen, slik at det ikke bare er du og jeg som arbeidstakere som må ta ansvar, men hvor både arbeidsgivere og staten gjør det samme. Utviklingen går også i en retning der det blir mindre klare skiller mellom læring ved utdanningsinstitusjoner og læring i arbeidslivet, og mindre klare skiller mellom «førstegangsutdanning» og det vi vanligvis tenker på som etter- og videreutdanning. Vår satsing på kunnskap og ferdigheter skal være arbeidslivsnær, og gi påfyll av relevant kompetanse i møte med arbeids- og næringslivets behov.

Arbeiderpartiet vil, sammen med partene i arbeidslivet, gjennomføre en bred kompetanse-reform som vil gi den enkelte tydeligere rettigheter, bedriftene og virksomheter bedre kompetanse og bringe utdanningsinstitusjonene tettere på arbeidslivet. Vi vil begynne med å sette i gang et forsøk med kompetansereform i eldreomsorgen og byggebransjen, geografisk avgrenset til Rogaland og Hordaland. Prosjektet skal utvikles sammen med arbeidslivets parter, staten og utdanningsinstitusjonene – fagskoler, høyskoler og universiteter. Fagopplæringen må involveres for å tilpasse et rask spor til fagbrev for ansatte med eksisterende kompetanse. Forsøket skal evalueres og danne grunnlaget for en ny, helhetlig kompetansereform for hele landet tilpasset alle bransjer.

Flere studie-plasser og fagskole-plasser

I sommer sto 23 000 kvalifiserte søkere uten tilbud om studie-plass. I en situasjon med over 70 000 mennesker under 30 år utenfor studier eller arbeid, har Høyre og FrP-regjeringen knapt foreslått nye studie-plasser. Flere studie-plasser gir mulighet for den enkelte til å komme styrket ut av en vanskelig situasjon, og gir arbeidslivet nødvendig kompetanse. Arbeiderpartiet vil opprette 3000 nye studie-plasser, med vekt på lærerutdanning, helse- og sosialfagene, IKT, teknologi og realfag.

For å sikre en solid og omstillingsdyktig universitets- og høyskolesektor, og for å tiltrekke oss dyktige studenter og forskere i årene framover, er det helt sentralt med en god infrastruktur og en tilrettelagt bygningsmasse. Det er også et stort vedlikeholds- etterslep, og Arbeiderpartiet mener det trengs en prioritert liste for bygg og infrastruktur i universitets- og høyskolesektoren. Det er også sentralt med bedre oppfølging av studentene og

målrettet arbeid med utdanningskvaliteten. Samfunnet har også et stort behov for den kompetansen fagskolene tilbyr, og Arbeiderpartiet mener at det er viktig med en større opptrapping av fagskolesektoren og en videreutvikling av tilbudet. Det er også viktig med etter- og videreutdanning av fagskolelærere for å sikre god pedagogisk kvalitet.

Studentvelferd

Utdanning av kompetente og kunnskapsrike kandidater handler både om kvalitet i utdanningen og rammevilkårene for å være student. Lik rett til utdanning er en av grunnpilarene i det norske utdanningssystemet. For mange studenter er avhengige av hjelp hjemmefra eller ekstrajobb ved siden av studiene. Arbeiderpartiet mener videre det er viktig å fortsette opptrappingen mot 11 måneders studiestøtte, og har foreslått dette i våre alternative statsbudsjetter.

Studentboliger er et sentralt virkemiddel for å styrke studentøkonomien og sikre studentene tilpassede boforhold under studietiden. Arbeiderpartiet mener det er behov for å styrke byggingen av studentboliger i regi av landets student-samskipnader til 3000 studentboliger i året.

Det er over flere år dokumentert at én av fem studenter opplever alvorlige psykiske helseproblemer i studietiden. Det gjør studenter mer utsatt enn befolkningen for øvrig, og vi foreslår derfor økte midler til å styrke det forebyggende arbeidet med studenters psykiske helse.

Forskning

Forskning er en forutsetning for utvikling og vekst, og helt nødvendig for å møte de store, sammensatte utfordringene Norge og verdenssamfunnet står overfor. Arbeiderpartiet er bekymret for en ensidig satsing på verdensledende forskning, og mener det også er nødvendig å sikre gode rammevilkår for fagmiljøene som skal utdanne og utvikle samfunnet og institusjonene våre. Vi etterlyser særlig en sterkere satsing på samfunnssikkerhet og beredskap, IKT og data-sikkerhet og den viktige profesjonsforskningen, i tillegg til bio-økonomi, de marine og maritime næringene, og klima/energi under andre departementer. For å styrke forskningsinnsatsen og den kunnskapsbaserte samfunnsutviklingen, foreslår vi både å opprette nye programmer for profesjonsforskning, IKT og datasikkerhet og samfunnssikkerhet og beredskap under Forskningsrådet.

Arbeiderpartiet foreslår også en satsing på nye rekrutteringsstillinger i universitets- og høyskolesektoren. Stillingene skal bidra til å utvikle profesjonene, øke omfanget av og kvaliteten på forsknings- og innovasjonsarbeidet i helse- og omsorgssektoren, bidra til en god innføring av 5-årig lærerutdanning og til å utvikle flere solide fagmiljøer innen IKT, teknologi og realfag.

Aps løsninger for god kompetanse:

- **Kompetansereform for læring gjennom hele livet**
- **Opprette nye programmer for profesjonsforskning, IKT og data-sikkerhet og samfunnssikkerhet og beredskap under Forskningsrådet.**
- **Satsing på nye rekrutteringsstillinger i universitets- og høyskolesektoren.**
- **3000 nye studieplasser**
- **3000 nye studentboliger**
- **Fortsette opptrappingen mot 11 måneders studiestøtte**

UTDANNING OG FORSKNING	Diff. til regj. i mill. kr.
TIDLIG INNSATS I BARNEHAGE OG SKOLE	
Opptrapping mer ambisiøs pedagognorm - 50 % barnehagelærere fra 1. aug. 2018*	125,00
Flere barnehageplasser*	175,00
Reversere realøkning i makspris i barnehagene*	302,00
Innføre lese-, skrive- og regnearanti	104,00
1000 nye lærere i 1. til 4. klasse*	300,00
Lærerrekuttering – oppstart av nasjonal rekrutteringskampanje for flere lærere i skole og barnehage	10,00
Rosa kompetanse i barnehagen	1,00
TRYGG SKOLEDAG - TRYGGE ELEVER	
Beredskapsteam mot mobbing*	20,00
Miljøarbeidere - 100 nye miljøarbeidere *	25,00
Kompetanseutviklingsprogram i antimobbearbeid for ansatte*	30,00
Fornye seksualundervisningen - pilot	2,50
Rosa kompetanse i skolen	1,50
FREMTIDENS SKOLE	
Koding på barnetrinnet*	30,00
Digitale læremidler og infrastruktur	50,00
Etter- og videreutdanning for lærere i god bruk av digitale læremidler	20,00
OPPTRAPPING YRKESFAGMILLIARD	
Oppdatert og moderne utstyr i undervisningen**	100,00
Økt lærlingtilskudd**	110,00
Praksistilskudd - tilskudd til bedrifter for å gi yrkesfagelever praksis**	20,00
Stipend for at flere fagarbeidere skal utdanne seg til flere yrkesfaglærere**	20,00
Pilotprosjekt: Hospitering i arbeidslivet for rådgivere i ungdomsskolen	2,50
BEDRE UTDANNINGSKVALITET	
3000 nye studieplasser	150,00
Bedre veiledning av studenter i høyere utdanning	25,00
1000 fagskoleplasser (300 nye)**	17,00
Etter- og videreutdanning for fagskolelærere**	10,00
BEDRE STUDENTVELFERD	
3000 nye studentboliger	45,60
Psykisk helsetilbud for studenter ***	5,00

UTDANNING OG FORSKNING	Diff. til regj. i mill. kr.
FORSKNING OG KOMPETANSE FOR FRAMTIDA	
Tre nye forskningsprogram for utvikling av fremtidens næringer	150,00
Om lag 100 rekrutteringsstillinger (phd m.m.) ved universiteter og høyskoler	40,00
Kompetansereform for arbeidslivet - pilotprosjekt i Hordaland og Rogaland	50,00
Kompetansereform for arbeidslivet	27,50
ANDRE SAKER	
Reversere kuttet i folkehøgskolenes bevilgning	25,00
Reversere kutt til studieforbund	22,50
Reversere kutt i bostipend	21,20
SUM	2 037,30

* Kommunerammen

** Fylkeskommunerammen

*** I tillegg kommer 5 mill fra helsebudsjettet

4. God helse og trygg omsorg for alle

Oppgaven Norge må løse:

- **Vi blir stadig flere som trenger god omsorg og helsetilbud. Da må vi styrke og bedre tilbudet nå.**

Et folkehelseløft for barn og unge

Å sikre god helse og fremme livskvalitet for alle, uansett alder, er målet for helsepolitikken. Det er viktig for hver enkelt av oss, men det er også avgjørende for samfunnet vi lever i. Dårligere folkehelse bidrar i det lange løp til å svekke velferdsstaten. Det tapper samfunnet for arbeidskraft og inntekter til fellesskapet, og øker sykdomsutgiftene. Det mest alvorlige er at forskjellen mellom de med god og de med dårlig helse øker. Hvor du bor, dine foreldres utdanningsnivå og deres økonomi er avgjørende for helsa di. Vi har hver og en av oss ansvar for egen helse, men som fellesskap har vi også et ansvar for alles helse.

I 2016 ble det født nesten 60 000 barn i Norge. Det er 60 000 små liv som skal ses, gis trygghet, kjærlighet og muligheter. En god barndom varer livet ut, men det gjør også en dårlig en. Skal alle ha like muligheter, må vi investere mer i det som sikrer barna våre trygge og gode oppvekstvilkår, og det som når de yngste **før** de blir psykisk eller fysisk syke. Etablerer man sunne vaner tidlig, er det større sjanse for at det videreføres videre i livet. Arbeiderpartiet mener det neste store helseløftet i Norge må handle om barn og unge.

I fellesskap kunne vi gjort mer for å unngå at sykehusene fylles opp av pasienter med livsstilssykdommer som diabetes, hjerte- og karsykdommer, kreft og kols. Sykdom skyldes i økende grad måten vi lever på, mat med for mye salt, sukker og usunt fett, og for lite fysisk aktivitet. Arbeiderpartiet vil ha en times fysisk aktivitet i skolen hver dag for alle barn, gjeninnføre skolefrukten og starte arbeidet med å tilby alle et enkelt skolemåltid, som et spleiselag mellom det offentlige og foreldrene.

Aps folkehelseløft for barn og unge:

- **En times fysisk aktivitet for alle skolebarn**
- **Innføre et enkelt skolemåltid**
- **Psykisk helse inn i skolen**
- **Tilgjengelig skolehelsetjeneste hver dag**
- **Ansette flere helsesøstre og etablere e-helsesøster**
- **Gjøre fastlege og legevakt gratis for 17- og 18-åringer**

Krafttak for bedre psykisk helse

Stress, press, ensomhet og psykiske lidelser rammer mange. Psykisk helse er i økende grad årsak til frafall og sykemeldinger. Altfor mange opplever mobbing i skolen, og vold og overgrep i nære relasjoner. Alt dette handler om folkehelse. Derfor setter Arbeiderpartiet av penger til lavterskel helsetilbud i alle kommuner. Vi vil gjøre det gratis for 16- og 17-åringer å gå til fastlegen, og vi øker øremerkingen til skolehelsetjenesten. Skolehelsetjenesten spiller en viktig forebyggende rolle og bidrar til å hjelpe ungdom før de faller utenfor, den kan fange opp elever i risikogrupper og gi hjelp og støtte gjennom vanskelige valg. Vi vil ha en skolehelsetjeneste som er tilgjengelig for alle elever hver dag. Vi vil også at barn og unge skal lære om psykisk helse på skolen. Elever skal ha kunnskap om hvordan de kan mestre sin psykiske, så vel som fysiske helse. Det er godt dokumentert at forebygging, og spesielt de brede tiltakene som når alle, er det som gir mest helse igjen for pengene og størst velferdsgevinst. Det viktigste vi gjør for helsa til folk, er det vi gjør før de blir syke.

En bedre fastlegeordning

De største helse- og omsorgsutfordringene finner vi i dag i kommunene. Kommunene er helt avgjørende aktører for helsa vår. De legger

grunnlaget for god helse og gode liv. Når du møter helsetjenesten for første gang, er det gjerne hos fastlegen din, på helsestasjonen eller hos en lokal psykolog. Dette er tilbud som skal være nær der du bor og tett på hverdagen din. Når vi ser at flere av disse tjenestene er under press, må vi møte utfordringene med gode og bærekraftige løsninger. Derfor vil vi evaluere fastlegeordningen, opprette flere utdanningsstillinger og sørge for at kommunene kan prøve ut ulike modeller for rekruttering av fastleger.

En helsetjeneste som henger sammen

Norge er en befolkning i vekst og gjennomsnittsalderen øker. Det betyr at flere vil trenge hjelp, og flere pasienter vil ha sammensatte sykdommer som krever avansert behandling over tid. Kommunene spiller en viktig rolle for at du som pasient skal oppleve et godt, sammenhengende og helhetlig helsetilbud enten du kommer fra sykehus, skal på sykehjem, har behov for rehabilitering eller skal ha oppfølging som kroniker. For å lykkes med dette arbeidet vil det kreve mer av hele helsetjenesten, og det krever rause bevilgninger som gjenspeiler at befolkningens helse er prioritert. Arbeiderpartiet vil sikre mer penger til etter- og videreutdanning av helsepersonell i kommunene, legge til rette for gode pasientforløp, kronikeroppfølging og gjenoppta arbeidet med samhandling og samarbeid mellom kommuner og sykehus som dagens regjering har forsømt. Den retningen Stortinget pekte ut for samhandling, de grepene som skulle sikre pasienten best mulig behandling og oppfølging i en mer og mer spesialisert og kompleks helsetjeneste, er satt på vent av regjeringen. Det har vi ikke tid til.

Teknologi for bedre helse

Arbeiderpartiet er bekymret for regjeringens manglende satsing på digitalisering og bruk av teknologi i helse- og omsorgssektoren. Ny teknologi kan bedre hverdagen til pasienter og ansatte. Vi mener informasjon må følge pasienten på en enkel og trygg måte, og det skal være høye krav til god og tydelig kommunikasjon og bruk av digitale løsninger. Pasientdata må sikres forsvarlig og være under offentlig kontroll. Derfor vil vi gi stort handlingsrom i budsjettet for 2018 for å ta i bruk ny teknologi og digitale løsninger.

Den beste behandlingen når du blir syk

For mange venter for lenge på behandling og hjelp i sykehusene våre. Mange steder står operasjonsstuer tomme store deler av døgnet, og vi utnytter ikke kapasiteten til det beste for pasienten. Usikkerhet og utrygghet preger hverdagen mens du venter. Det er ikke godt nok. Arbeiderpartiet vil bruke kapasiteten i norske sykehus og hos spesialister til det beste for pasienten. Da må vi bruke ressursene våre riktig – og slik at de som trenger det mest, får hjelp først. Det skal være åpenhet om ventetider og lett å få oversikt over hvor du kan få hjelpen du trenger.

Etterspørselen etter helsetjenester vil vokse, mens tilgangen på helsepersonell bremser opp. Skal Norge fortsatt kunne gi god sykehusbehandling til alle, vil det være nødvendig både å øke bevilgningene til sykehusene, og å gjøre krevende prioriteringer innenfor sykehussektoren.

Aps løsninger for å sikre et godt helsetilbud til alle:

- **Ta i bruk helseteknologi raskere**
- **En milliardinvestering i våre felles sykehus**
- **Nye legemidler og behandlingsmetoder som kommer pasientene raskere til gode**
- **Helsepersonell med mer tid til hver pasient**
- **En bærekraftig fastlegeordning**

Vi må i fellesskap finne gode løsninger som møter mangelen på personell, samtidig som tilbudet til pasientene ivaretas. Da er ikke løsningen mer privatisering, slik dagens regjering har åpnet for. Regjeringen har gitt rom for et større innslag av private aktører som stiller seg på utsiden av den helsetjenesten vi sammen har bygget opp, den offentlige tjenesten der alle får hjelp uavhengig av hvem de er eller hvor de kommer fra.

Hver dag møter helsepersonell mye plunder og heft knyttet til IKT og digitale verktøy. Gammel teknologi og utdaterte systemer preger

hverdagen. Samtidig finnes det digitale verktøy som muliggjør bedre behandling og mer effektive tjenester uten at disse tas raskt nok i bruk. Arbeiderpartiet setter av penger til å få fortlgang i de digitale satsingene innenfor sykehusene.

Mange pasienter opplever i dag å bli overlatt til seg selv i et stort system det er vanskelig å navigere i. Det finnes god hjelp, men systemet oppleves som utilgjengelig - og situasjonen blir forsterket når du er syk eller i en sårbar situasjon. Helsepersonell opplever at de får mindre tid med hver pasient, at det er langt til nærmeste sjef og at det er for mye rapportering og byråkrati.

Gjennom gode økonomiske rammer for sykehusene våre vil Arbeiderpartiet sørge for at du alltid er trygg på å få den beste behandlingen når du blir syk. Det krever god arbeidsdeling mellom sykehus, investeringer i moderne utstyr og legemidler, sterke fagmiljøer og aktiv bruk av ny teknologi. Dette må til for at du skal få raskere hjelp, og for at ventetiden skal gå ned. Vi vil bruke operasjonsstuer større deler av døgnet, ha flere kveldsåpne poliklinikker og bruke avtalespesialistens kapasitet på en bedre måte. Vi skal gjøre det lettere å investere i bygg og utstyr og gi handlingsrommet som trengs for å bygge opp strålesenter flere steder i landet og til å etablere protonsentre i Bergen og i Oslo. Den beste kreftbehandlingen skal du få i den offentlige helsetjenesten.

For at ansatte skal få tid til å drive pasientbehandling, vil vi ansette flere dyktige leger, sykepleiere og helsefagarbeidere. Vi vil sette av penger til flere LIS-stillinger og sikre videre- og etterutdanning til helsepersonell i sykehusene. Vi kan ikke løse disse store oppgavene ved å be de ansatte løpe fortere. Vi må sørge for gode rammebetingelser slik at alle pasienter blir sett og får hjelp i vår felles helsetjeneste.

Eldre - sjef i eget liv

Vi blir flere eldre i Norge, og flere av oss vil bli langt over 100 år. Å legge til rette for lange, gode liv blir en av de viktigste oppgavene for fellesskapet de neste tiårene. Vi må skape et arbeidsliv med plass for eldre arbeidstakere og gi eldre muligheten til å lære hele livet. Vi må sørge for at eldre får mulighet for å delta i kulturtilbud, på sosiale arenaer og fellesskap.

Vi skal leve mange friske og gode år som pensjonister. Mange vil likevel trenge helsehjelp og omsorg i deler av denne livsperioden. Dagens og framtidens eldre stiller større krav og vil bestemme mer selv enn tidligere eldregenerasjoner.

God og trygg pensjon

For at du skal ha det trygt økonomisk når du blir pensjonist, har Arbeiderpartiet foreslått å endre reguleringen av pensjoner slik at pensjonistene i framtida ikke går i minus i år med reallønnsvekst for lønnstakerne. Vi vil sikre gode og trygge pensjoner for folk med vanlige inntekter også i framtida, det skal være enkelt å kombinere arbeid og pensjon, og folk skal ha en forutsigbar pensjonsopptjening og utbetaling.

Mens vi blir flere eldre, blir vi også færre i jobb. Det blir færre penger til helse og omsorg. Regjeringen forbereder oss ikke på denne situasjonen. Allerede i dag er det for mange som oppdager at omsorgen ikke er god nok når de trenger hjelp.

Fellesskap og trygghet i alderdommen

Mange har ikke helse eller sosialt nettverk til å komme seg ut på egenhånd. Familie, venner og naboer stiller opp så langt de klarer, men likevel opplever mange å sitte mye alene. Pårørende opplever ofte dårlig samvittighet for at de ikke kan være like mye tilstede som de ønsker. Ensomhet og psykiske problemer øker blant våre eldste.

Mange frykter at de skal være alene når de blir så skrøpelige at de trenger hjelp. Syke eldre opplever å bli sendt mellom fastlegekontor, legevakt, sykehus og sykehjem. Det er slitsomt med stadig nye personer, nye steder og nye beskjeder å forholde seg til, når du er syk fra før. De som jobber med omsorg i kommunene, forteller at de ofte føler de ikke strekker til. Trange kommunebudsjetter gjør at de hele tiden må se på klokka for å rekke neste oppgave.

Arbeiderpartiet er bekymret for at regjeringen ikke ruster oss for omsorgsoppgavene vi som fellesskap nå står overfor. Vi vil ha hjelp tilpasset hver enkelt, styrt og betalt av fellesskapet. Bare slik kan vi sørge for en god alderdom til alle. Hvis fellesskapet ikke stiller opp, vil en del kunne betale selv, men mange vil falle utenfor.

Flere på jobb og nok plasser

Arbeiderpartiet vil utdanne og videreutdanne flere helsearbeidere. Vi vil sørge for at flere kan bo trygt hjemme, og vi vil bygge moderne sykehjem ved å legge om tilskuddsordningene til kommunene. Arbeiderpartiet vil ha kjærlighetsgaranti på sykehjem, slik at eldre som ønsker det, kan få bo sammen med den de elsker. Vi vil sørge for at eldre får delta i beslutninger og bli hørt i saker som angår dem.

I tillegg til å styrke tilbudet om dagaktivitetsplasser, vil Arbeiderpartiet at alle med demens skal få tilbud om en egen aktivitetsvenn. Vi vil ha studentboliger på sykehjemmene og videreføre den Kulturelle spaserstokken. Vi setter av penger slik at kommunene kan ta i bruk teknologi for å gjøre hverdagen enklere og tryggere for eldre, ansatte og pårørende. Vi må skape gode sosiale fellesskap sammen med frivillige krefter. Samtidig skal vi jobbe for at eldre tar del i den digitale utviklingen, og bistå hvis noen føler på et digitalt utenforskap. De som ønsker det, skal kunne få pensjonsslippen sin på papir.

Lange, gode liv

Noe av det beste med Norge er at vi tar vare på hverandre gjennom hele livet. Fra du er i mors mage, til du trenger omsorg ved livets slutt.

Du skal ha trygghet for at du får den hjelpen og omsorgen du trenger, når du trenger det. Omsorg handler ikke bare om medisiner eller hjelp til å komme seg ut av senga, det handler også om hvordan vi har det alle de våkne timene. Fellesskap med andre, en gåtur, musikk, god og appetittlig mat. I Norge tar vi vare på hverandre. Det skal vi fortsette med.

Aps løsninger for trygg omsorg:

- **Storsatsing på innhold, livsgledetiltak og kultur i eldreomsorgen**
- **Kjærlighetsgaranti på sykehjem, slik at eldre som ønsker det, kan få bo sammen med den de elsker**
- **Øke antallet dagaktivitetsplasser for personer med demens**
- **Gjøre det lettere for kommunene å ta i bruk mer teknologi i hjemmetjenester og sykehjem**

HELSE OG OMSORG	Diff. til regj. i mill. kr.
Sykehus	
Styrke de regionale helseforetakene	1 031,5
Helseteknologiordning for raskere å ta i bruk ny teknologi i sykehusene (e-helsesatsing)	150,0
Protonsenter og strålesentre, 1 mrd over fire år	229,5
Samlet økning sykehus	1 411,0
Utvidet rammen for investeringslån til sykehusbygg fra 70 til 80%	51,0
Nasjonalt senter for hjerneforskning, diagnostikk og pasientbehandling	5,0
Folkehelseløft for barn og unge	
Innfasing av en time fysisk aktivitet hver dag for norske skoleelever*	50,0
Prøveprosjekt med skolemat i 50 kommuner*	100,0
Gjeninnføre frukt og grønt i ungdomsskolen*	102,0
Forskning og evaluering av folkehelseiltak	4,0
Diabetesplan	2,0
Øremerking økt bemanning i skolehelsetjenesten*	100,0
Ny skolehelsetjeneste. Implementere og oppfylle bemanningsnorm, starte arbeidet med e-helsesøstre, styrke kompetansen på psykisk helse og på forebygging av vold og overgrep i skolehelsetjenesten	300,0
Lavterskel hjelpetilbud for barn, unge og familier i alle kommuner	100,0
Fjerne egenandelene på fastlege og legevakt for 16- og 17-åringer (fra 01.07.18)	38,8
Eldreomsorg - Sjef i eget liv	
Innholdet i omsorgen: Nye boformer, kjærlighetsgaranti, omsorg ved livets slutt, nasjonal lederutdanning for primærhelsetjenesten	50,0
Heltidsprosjekter i omsorgssektoren	18,0
Innholdet i omsorgen: Aktiv aldring, livsglede og opplevelser; aktivitetsvenn for personer med demens, den kulturelle spaserstokken*	50,0
Dagaktivitetstilbud for personer med demens	20,0
Helseteknologiordningen (e-helsesatsning)	100,0
En rettferdig helsetjeneste	
Hjelpelinje for personer som står i fare for å begå overgrep	4,0
Rusreform: Utrede avkriminalisering og starte reform	1,0
Støtte til tannhelseutgifter til personer med svak økonomi og dårlig tannhelse	20,0
Tilrettelagt tannhelsetilbud til tortur og overgrepsofsatte og personer med sterk angst for tannbehandling	10,0
En trygg og tilgjengelig fastlegeordning i hele landet	
Evaluering av fastlegeordningen	2,0
Utdanning og rekruttering fastleger	22,0
SUM (Inkl. sykehus)	2 560,8

*Kommunerammen

5. Stanse klimaendringene

Oppgaven Norge må løse:

- Bidra til å stanse klimaendringene gjennom teknologiutvikling og kutt i utslipp.

Klimaendringer er den største utfordringen Norge og verden står ovenfor i dette århundret. Mer ekstremvær, tørke, flom og havstigning vil føre til store ødeleggelser, sult og økte flyktningestrømmer. Verden jobber nå for å begrense den globale oppvarmingen til to grader, men selv om alle verdens land følger opp den internasjonale klimaavtalen fra Paris, vil den globale middeltemperaturen stige med 2,7 grader. Det vil gi store, ofte ødeleggende, konsekvenser for store deler av verdensbefolkning. Små, lavtliggende øyer i Stillehavet forbereder allerede evakuering og flytting av hele befolkningen, og byer som Rio de Janeiro, Miami og Osaka ligger sårbart til for hyppigere flom når havet stiger.

I Norge vil Vestlandet være spesielt utsatt. I Bergen regner forskerne med at havet vil stige med mellom 30 og 80 cm. Det vil gi hyppigere flom også her. Allerede ved midten av dette århundret vil Bryggen i Bergen årlig stå under vann.

Norge er likevel, sammenlignet med andre land, relativt lite sårbart for fysiske klimaendringer. Men Norge kan vise seg å bli svært sårbart for de samfunnsendringene som vil komme som følge av klimaendringene. Omstilling til et lavutslippssamfunn er helt nødvendig, men vil også medføre risiko for mange land – ikke minst for en petroleumsprodusent som Norge.

Norsk klimapolitikk har i mange år vært preget av mål langt fram i tid. Klimaforlikene dro opp langsiktige tiltak som kommer til å bety mye: Større satsing på kollektivtrafikk og forskning er viktig, og kan bidra til å kutte utslipp på lengre sikt. Nå trenger vi også utslippskutt i Norge raskt. I desember 2015 fikk vi endelig en internasjonal klimaavtale - Paris-avtalen. Avtalen forplikter alle land til å arbeide for å begrense økningene i den

globale gjennomsnittstemperaturen til godt under to grader celsius. Norge skal kutte klimagassutslippene med 40 prosent innen 2030 sammenlignet med 1990.

Det haster

Stortinget har vedtatt at målet om 40 prosent utslippskutt skal oppnås i samarbeid med EU. Da Arbeiderpartiet støttet forslaget om en klimaavtale med EU, var det for å styrke – ikke svekke - norsk klimapolitikk. Avtalen med EU må ikke stoppe Norge fra å få på plass konkrete klimatiltak!

Arbeiderpartiet mener det haster med å gjennomføre endringer som faktisk bidrar til utslippskutt. Derfor la Arbeiderpartiet fram over 40 forslag til klimatiltak i februar 2016 og en omfattende klima- og lavutslippspakke i alternativt budsjett for 2017. Der presenterte vi forslag til utslippskutt som gjør at vi kan kutte 40 prosent i transport, jordbruk, bygg og avfall her hjemme innen 2030. Arbeiderpartiets alternative budsjett for 2018 bygger videre på disse tiltakene.

For å nå klimamålene, må vi komme raskt i gang med å gjennomføre de mest effektive tiltakene. Arbeiderpartiets forslag til utslippskutt er basert på Miljødirektoratets rapport «Klimatiltak og utslippsbaner mot 2030. Kunnskapsgrunnlag for lavutslippsutvikling» og Olje- og energidepartementets rapport «Mulighetsstudier av fullskala CO₂-håndtering i Norge». Her peker vi på fire områder hvor det er stort potensial for utslippskutt: Nullutslippsteknologi i veitransport, biodrivstoff, klimavennlig skipsfart og karbonfangst og -lagring.

Enova vil stå sentralt i arbeidet med å nå Paris-målet. Enova gir i dag støtte til miljøvennlig omlegging av energibruk og energiproduksjon, samt til utvikling av energi- og klimateknologi. En av Enovas viktigste oppgaver i årene framover bør være å legge til rette for tiltak som bidrar til å redusere klimagassutslippene vesentlig. Arbeiderpartiet mener en avvikling av Enova-fondet, slik Regjeringen foreslår fra 2018, skaper stor usikkerhet og uforutsigbarhet for det videre klimaarbeidet. Arbeiderpartiet vil heller videreføre fondet og legge til rette for klimavennlig omstilling i hele Norge.

Arbeiderpartiets klimapolitikk er også god industripolitikk. Norge har sterke industrimiljø i blant annet i kraftforedlende industri, verftsindustrien, maritim sektor, skognæringene og petroleumsindustrien. Arbeiderpartiet vil legge til rette for at disse industrimiljøene kan satse mer på tiltak og teknologutvikling som bidrar til utslippsreduksjoner. Klimapolitikken skal bidra til å posisjonere norsk næringsliv for lavutslippssamfunnet og skape arbeidsplasser for framtida.

Storbysatsing

Over hele verden ser vi at storbyene går foran både når det gjelder utslippskutt og klimatilpasning. Storbyene blir enda viktigere etter at Trump trekker USA ut av Paris-avtalen.

Storbyene kan og må ta en større andel av klimakuttene på kort sikt, skal vi kunne nå våre nasjonale mål. Det er også her forholdene ligger til rette for å nå mange av målene – særlig innenfor transportsektoren. Storbyene har også en viktig rolle i å stimulere til innovasjon, ikke minst ved å bruke sin innkjøpsmakt for å skape innovasjon. Men for at storbyene skal kunne gå foran, må staten stille opp.

Arbeiderpartiet vil halvere klimagassutslippene fra transportsektoren innen 2030. Her vil storbyområdene være spesielt viktig. I storbyområdene skal trafikkveksten skje ved bruk av kollektivtrafikk, sykkel og gange. Det vil bidra til å redusere klimagassutslipp og lokal forurensing, og til å løse køproblemene i byområdene. Det er viktig å sikre at kollektivtrafikken er utslippsfri. Vi mener at staten må være villig til å finansiere inntil 70 prosent av kostnadene ved store kollektivinvesteringer i storbyene. Derfor foreslår vi å styrke satsingen med 300 millioner kroner i 2018 utover regjeringens forslag. (Se også avsnittet *under om utslippsfri transport*).

Arbeiderpartiet styrer i dag mange av de største byene i Norge. Våre storbyer vil gå foran ved å utarbeide en felles standard for klima- og miljøkrav i offentlige anskaffelser. Slik vil våre byer gjøre en viktig jobb ved å skape et marked for klima- og miljøvennlige varer og tjenester, og dessuten ved å utarbeide klima- og miljøkrav som også kan brukes av mindre byer og kommuner.

Også her må staten spille på lag med storbyene. Staten er gjennom departementer og direktorater

en stor innkjøper, og må vise vei og stille krav ved sine innkjøp. Klima og miljø må vektes mer ved offentlige anbud.

Gjennom offentlige anbud bør staten, storbyer og andre kommuner bidra til å omstille næringslivet til et lavutslippssamfunn ved å stille krav om for eksempel nullutslippsfrakt ved forsendelser og fossilfrie anleggsplasser ved nybygg. Arbeiderpartiet mener det bør utredes om det nye regjeringskvartalet kan være et egnet prosjekt for fossilfri anleggsplass.

Oslo har gått foran med et forpliktende «klimabudsjett» hvor alle byråder har spesifikt beskrevet ansvar som rapporteres på gjennom året sammen med regnskapet. Dette er et avgjørende grep for å kutte utslipp i alle sektorer, og bør følges opp også nasjonalt.

Karbonbudsjett

Arbeiderpartiet foreslår at vi får et karbonbudsjett for landet – slik det Arbeiderpartistyrte byrådet allerede har laget for Oslo. Vi må være sikre på at vi velger klimatiltak som faktisk virker. Klimapolitikken må styres på samme måte som vi styrer finanspolitikken. Arbeiderpartiet fikk våren 2017 gjennomslag for å sette ned et teknisk beregningsutvalg for klima. Utvalget skal utvikle metoder og felles standarder for å beregne effekter av klimatiltak, og etterhvert klimaeffekten av statsbudsjettet. (Se også avsnittet *om klimarisiko*).

Økt satsing på klimatilpasning: Flom, skred og ras

Forskning viser at klimaendringene vil føre til varmere, våtere og villere vær i Norge. Og vi opplever allerede hyppigere ekstremvær med påfølgende flom, ras og skred. Når ekstremvær blir vanligere, er det helt feil å redusere bevilgningene til klimatilpasning, slik regjeringen gjør i årets budsjett. Arbeiderpartiet vil i stedet satse mer på klimatilpasning.

Med klimaendringene blir flomdemping og evnen til å ta unna overvann stadig viktigere.

Dette gjelder spesielt for byer, hvor store deler av arealet gjerne er bebyggt med bolig- og næringsbygg, veier, parkeringsplasser osv. Tette overflater som ikke lar vannet nå det underliggende jordsmonnet, men sender det videre langs overflaten, øker faren for flomdannelse. I tillegg tar overflatevannet opp forurensing fra gatene.

God og helhetlig planlegging, som tar hensyn til dagens og framtidens klimaendringer, står helt sentralt på veien mot et klimatilpasset samfunn. I dette arbeidet har kommunene et særlig stort ansvar med å tilpasse og forebygge kommunen mot klimaendringer. Arealforandringer, nedbygging av verdifulle naturområder og avskoging påvirker klimaet og har konsekvenser for både naturen og menneskene.

Å øke arealet av overflater som lar vann sive igjennom og ned til jorda, øker byens evne til å behandle nedbørmengder som ellers ville resultert i flom og materielle skader. Trær forsinkes ved å fungere som en hindring, og på den måten begrenses hastigheten og dermed flom-effekten. Plener og andre grønne, åpne områder gir vann adgang til det underliggende jordsmonnet, hvor det absorberes og avlaster avløpssystemer.

Utslippsfri transport

Transportsektoren står for mer enn 30 prosent av de nasjonale utslippene av klimagasser, og her er mulighetene for utslippskutt store. Arbeiderpartiet vil derfor halvere utslippene fra transportsektoren fra dagens nivå innen 2030.

Personbiler: Vi må ha en rask overgang til nullutslippstransport. Stortinget har satt som mål at alle nye biler som selges etter 2025 skal være nullutslippsbiler. For å oppnå dette målet,

må vi bruke avgifter til å påvirke folks beslutning om hvilken bil de skal kjøpe. Men vi må også gjøre det mulig å *bruke* elbil i hele landet. I dag er det slik at nullutslippsbiler først og fremst er et alternativ i byene. Derfor vil Arbeiderpartiet satse stort på å bygge ut ladestasjoner for elbiler og fyllestasjoner for hydrogenbiler over hele landet, slik at nullutslippsbiler blir et reelt alternativ. Enova vil spille en nøkkelrolle her. Arbeiderpartiet har dessuten foreslått å utrede en fleksibel veibruksavgift, som kan variere med kjøretøy, hvor du kjører, og når du kjører. Slik kan vi ta hensyn til at folk utenfor de store byene ikke har noe alternativ til privatbilen. God klimapolitikk skal være rettferdig for både byer og distrikter.

Mens det i sentrale byområder vil være muligheter for kommersiell utbygging av ladestruktur, vil det være nødvendig med høyere grad av investeringsstøtte i mindre sentrale strøk. Når Enova ikke får inn anbud på utlysning av ladeinfrastruktur i Finnmark, må vi åpne for at investeringsstøtten her kan måtte økes.

(Se også kapittel om skatt og avgifter, miljøavgifter).

Næringstransport – CO₂-fond: Næringstransporten står for dobbelt så store utslipp som privatbilene. Nullutslippsløsninger blir i stadig større grad tilgjengelige også innenfor områder som tungtransport og skipsfart, men det finnes i dag ingen omfattende virkemidler for å stimulere til å bytte ut gammel teknologi med klimariktig teknologi. Arbeiderpartiet mener det haster med å få CO₂-fondet for næringstransporten på plass *(se også kapittel om skatt og avgifter, CO₂-fond for transport i næringslivet).*

Bærekraftig biodrivstoff: Bærekraftig biodrivstoff kutter klimagassutslippene sammenlignet med bruk av fossilt drivstoff som bensin og diesel. Arbeiderpartiet vil satse for fullt på nullutslippsbiler, men det vil likevel være mange fossilbiler igjen på norske veier i mange år framover. Derfor trenger vi biodrivstoff. Det er en forutsetning at biodrivstoffet er bærekraftig. I dag er det vanskelig å få tak i nok bærekraftig biodrivstoff. Derfor vil Arbeiderpartiet legge til rette for produksjon av bærekraftig biodrivstoff i Norge. Slik kan vi skape nye arbeidsplasser, samtidig som vi bidrar til å redusere klimagassutslippene.

Arbeiderpartiet ønsker en forpliktende opptrappingsplan for omsetningskravet for å nå målet om 40 prosent biodrivstoff innen 2030:

- 20 prosent i 2020
- 25 prosent i 2025 (en kontrollstasjon i 2022 hvor tilgangen på bærekraftig biodrivstoff vurderes som grunnlag for 2025-målet)
- 40 prosent i 2030

Det er et mål å stimulere til en bærekraftig industriell verdikjede for biodrivstoff basert på norsk skog. Slik kan vi skape nye arbeidsplasser, samtidig som vi bidrar til å redusere klimagassutslippene. Langsiktighet og forutsigbarhet er en nøkkel til å få på plass norsk produksjon. Arbeiderpartiet ønsker derfor et bredt forlik om biodrivstoff i Stortinget.

Arbeiderpartiet vil opprette et verdiskapingsprogram for bioøkonomi, og satse på biodrivstoff innenfor rammene av Enova. Omsetningskravet kombinert med det nye CO₂-fondet for transport i næringslivet vil bidra til økt etterspørsel etter biodrivstoff, og dermed forutsigbarhet for produsentene av biodrivstoff. Arbeiderpartiet ønsker at det skal bli enklere for kommunene å sette opp biogassanlegg slik at mer avfall kan omformes til biogass framfor å gå til brenning.

Miljøavgifter: Miljøavgifter er et viktig virkemiddel for å stimulere til miljø- og klimariktig omlegging av økonomien. Avgiftene reduserer etterspørselen etter miljøskadelige produkter, og opprettholder prinsippet om at forurenser skal betale. Gode og treffsikre avgifter gjør at utslipp kuttes der hvor det er mest effektivt. Lønnsomheten i å utvikle og ta i bruk mer miljøvennlig teknologi øker. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at avgiftene virker mest effektivt når de miljøvennlige alternativene faktisk eksisterer. (Se også kapittel om skatt og avgifter, miljøavgifter).

Jernbane: For at jernbanen skal kunne utgjøre ryggraden i kollektivsystemet og bidra til fortsatt passasjervekst, må kundene gis et pålitelig tilbud. Det er derfor bekymringsfullt at det meldes om at vedlikeholdsetterlepet øker med regjeringens budsjettforslag. Samtidig er det behov for å prioritere planlegging og prosjektering av flere viktige investeringsprosjekt. Arbeiderpartiet foreslår derfor en styrking av bevilgningene jernbaneformål.

Klimavennlig skipsfart: Arbeiderpartiet vil kutte utslippene fra skipsfart fram mot 2030, og her vil Enova ha en betydelig rolle gjennom tilskudd til etablering av landstrøm og lav- og nullutslippsteknologi spesielt i fergeflåten. Innen 2030 må det etableres landstrøm for alle større havneanløp og andre relevante havner. Styrkingen av Enova gir rom for å starte dette arbeidet.

Mange ferger eid av fylkeskommunene er modne for utskifting. Valg av teknologi i de nye fergene vil låse utslippsnivået fra denne trafikken i lang tid framover. Vi vil derfor at staten i en periode skal bidra med midler til et program for å elektrifisere fergestrekningene. Vi foreslår å etablere en tidsavgrenset ordning for fylkeskommuner som bytter til el-ferger. En slik forsering av utskifting av ferger vil også føre til økt aktivitet ved verftene langs vestlandskysten som er verdensledende på klimavennlig teknologi.

For å nå målene om elektrifisering av fergestrekninger og landstrøm, må støtte fra Enova, NOx-fondet og det nyopprettede CO₂-fondet kombineres med høye miljøkrav i offentlige anbud både på statlig og fylkesnivå.

For å forsterke målsettingene innenfor klimavennlig skipsfart, vil vi foreslå nye mål om innblanding av 20 prosent biodiesel til lasteskip og 20 prosent biodiesel i fiskeflåten. Det nye CO₂-fondet vil kunne bidra til å nå disse målsettingene, om skip og fiskeflåten innlemmes i fondet.

Aps løsninger for utslippsfri transport:

- Bygge ladestasjoner over hele landet
- Satse på bærekraftig biodrivstoff
- Bygge elektriske ferger
- Legge til rette for landstrøm i havnene
- Styrke satsingen på jernbane

Industri og klima

Norsk industri skal konkurrere i et globalt marked hvor de som ikke leverer klimaløsninger, kommer til å bli taperne. For Arbeiderpartiet går jobbskaping og klima hånd i hånd. Vi kan både styrke konkurransemulighetene for industrien vår og bidra til å få de teknologigjennombruddene verden trenger for å nå klimamålene.

Petroleumssektoren og fastlandsindustrien er en del av EUs kvotesystem. Å kutte utslipp her gir i utgangspunktet ingen umiddelbar gevinst i det norske klimaregnskapet. Klimatiltakene må derfor også ha et annet formål.

Fortsatt Enova-støtte til industrien: Norsk industri har gjennom mange år redusert sine utslipp – først og fremst gjennom å utvikle og ta i bruk ny teknologi. Det setter industrien vår i en gunstig posisjon i en verden som i stadig større grad etterspør klimavennlige løsninger, men det er fortsatt behov for omstilling. Arbeiderpartiet mener Norge har mange industrielle fortrinn.

Vi har blant annet god tilgang på fornybar energi, en høyt utdannet befolkning, sterke industrielle kompetansemiljøer, samt stabile og langsiktige rammer for samfunnsutviklingen. Norge har sterke industrimiljø i blant annet i kraftforedlende industri, verftsindustrien, maritim sektor, skognæringene og petroleumsindustrien. Dette er miljøer vi må bygge videre på. For å bidra til klimaomstilling i industrien, vil Arbeiderpartiet at Enova skal gi støtte til tiltak i industrien, også i kvotepliktig sektor.

Lavutslippsteknologi: Petroleumssektoren har mange installasjoner med lang levetid, og her vil utslippsreducerende tiltak være spesielt viktig. Valg av løsninger låser utslippsnivået i tiår framover. Derfor vil Arbeiderpartiet at det etableres et program for lavutslippsteknologi i olje- og gassektoren i samarbeid med næringen. I petroleumsindustrien ligger det også mange muligheter i overgangen til lavutslippssamfunnet, ikke minst i samspill med havbasert fornybar energi.

Miljøteknologiordningen: Arbeiderpartiet vil legge til rette for at det utvikles, testes og implementeres teknologi som kan ta oss inn i lavutslippssamfunnet på en måte som utvikler næringer og skaper arbeidsplasser. Her er miljøteknologiordningen i Innovasjon Norge en nøkkel.

Flytende havvind kan være en slik teknologi, hvor Norge kan bidra. Havvind kan knyttes opp til elektrifisering av oljeinstallasjonene på norsk sokkel, men det foreligger også planer om utbygging av havvind i Nordsjøen, for å forsyne Storbritannia og kontinental-Europa med vindkraft. Her ligger det muligheter for norske aktører. Arbeiderpartiet vil derfor sette av midler innenfor miljøteknologiordningen til et demonstrasjonsprosjekt for flytende havvind.

Karbonfangst, -transport og -lagring

Petroleumsnæringen vil også spille en sentral rolle i satsingen på karbonfangst, -transport og -lagring. Karbonfangst og -lagring (CCS) er en betingelse for å nå klimamålene. Norge kan ta en ledende rolle i teknologiutviklingen. Vi har allerede verdensledende forskningsmiljøer på karbonfangst, -transport og lagring. Det gjør oss godt posisjonert for framtida. Regjeringens kutt i bevilgningene til karbonfangst og -lagring er svært uheldig, og har skapt stor usikkerhet i industrien.

Arbeiderpartiet vil prioritere et program for fullskala CCS. Vi foreslår å realisere tre prosjekter - Norcem, Yara og Klemetsrud – og vil i årene som kommer prioritere midler til disse fangstprosjektene, og dessuten transport og lagring. Satsingen vil innebære behov for mange nye fagarbeidere innenfor både fangst, transport og lagring. Transport av karbon vil også gi arbeidsplasser innenfor skipsbygging.

Vi vil undersøke mulighetene for å etablere et europeisk sentrallager for CO₂ i Nordsjøen. Dette kan sikre både norske arbeidsplasser og inntekter fra norsk sokkel i lang tid framover. Dagens infrastruktur i Nordsjøen vil kunne brukes videre. Med CCS vil det dessuten åpne seg enda flere industrielle muligheter, som produksjon av hydrogen basert på norsk gass med CCS.

Internasjonalt klimaarbeid

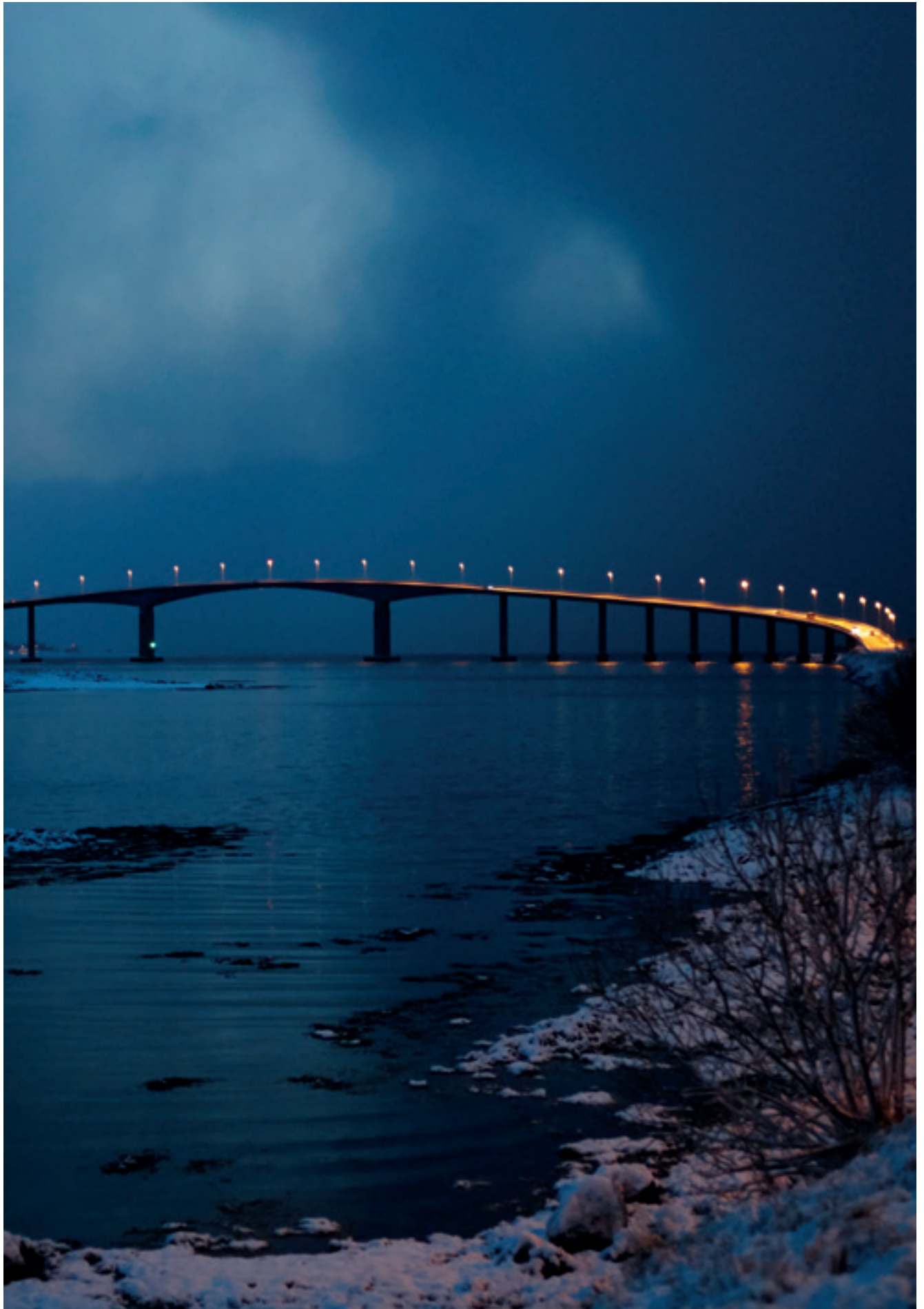
Den største utslippsveksten de neste årene er forventet å komme i framvoksende økonomier og utviklingsland. Allerede i dag står disse landene for 60 prosent av de globale utlippene. Togradersmålet kan ikke nås uten en formidabel innsats for å kombinere økt energitilgang og velstandsvekst med lave utslipp i disse landene. Derfor vil Arbeiderpartiet satse på utslippsreduksjoner internasjonalt gjennom regnskogsatsingen, det grønne klimafondet og fornybarutvikling internasjonalt. Det er viktig for oss at Norge fortsetter å ha en pådriverrolle globalt, både gjennom å bidra til finansiering av klimatiltak og gjennom en aktiv rolle i oppfølgingen av Paris-avtalen. Det er spesielt viktig at Norge tar et sterkt lederskap innenfor områdene fornybar energi og energiinfrastruktur.

Aps løsninger for utslippskutt og et klimavennlig næringsliv:

- Innføre karbonbudsjettering
- Storsatsing på karbonfangst og -lagring
- Styrket havvindsatsing
- Styrke Enova
- Følge opp etablering av et CO₂-fond
- Bedre miljøteknologiordning

KLIMAPAKKE	Diff. til regj. i mill. kr.
Oppfølging av målet om 10% skogvern	70,00
Tilskudd til tiltak mot klimaendringer og ekstremvær, økt flom og skred, kartlegging, forebygging, sikring, utstyr, kunnskap - ulike poster	61,00
Tilskudd til flom- og skredforebygging	50,00
NVE anlegg tilskudd til flom og skred forebygging	48,00
Fullskala demonstrasjonsanlegg for karbonfangst og -lagring	340,00
Enova – utslippskutt i Norge	100,00
El-ferger: Fornyelse av fergeflåten**	100,00
Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter	300,00
Jernbane, drift og vedlikehold, planlegging og investeringer	400,00
Kystsatsing (Kystverket)	200,00
Skredsikring, primært riksvei	100,00
Miljøteknologiordningen, herunder en satsing på havbasert fornybar energi	250,00
Transferlt - Teknologioverføring fra petroleumsnæringen	35,00
Fremtidens næringer – herunder	150,00
- Forskningsentre for havrommet	
- Forskningsentre for bioøkonomi og forskning jord/skog	
SUM	2 204,00

**Under fylkesrammen

6. Ta hele landet i bruk – en levende distriktspolitikk

Oppgaven Norge må løse:

- **Vi må ta hele landet i bruk, skape utvikling og hindre sentralisering.**

Arbeiderpartiet står for en politikk som sikrer bosetting, næringsutvikling og gode velferdstjenester i hele landet. Derfor vil vår politikk skape nye arbeidsplasser over hele Norge, en god finansiering av kommunene som sikrer gode lokalsamfunn og nærmiljøer både i distriktene og i byene og hvor alle opplever et godt tilgjengelig velferdstilbud med gode skoler, trygg eldreomsorg og kvalitet i helsetjenestene.

Arbeiderpartiet mener byene og lokalsamfunnene i distriktene er gjensidig avhengig av hverandre.

Derfor er det for Arbeiderpartiet ingen motsetning mellom sterke byer og sterke distrikter. Byene trenger livskraftige distrikter – og distriktene trenger sterke regionsentre og byer. Det er summen av hva vi skaper i hele landet som er grunnlaget for Norges velstand og velferd. Et land med arbeid og bosetting over hele landet er fundamentet for et sterkt fellesskap og for vår felles identitet. Derfor er Arbeiderpartiet både byenes og distriktenes parti. I generasjoner har vi vist at Norge lykkes best når vi står sammen – by og land, hand i hand.

I Arbeiderpartiets alternative statsbudsjett for 2018 foreslår vi en rekke tiltak og satsinger som vil legge til rette for å skape nye arbeidsplasser og godt tilgjengelige velferdstilbud over hele landet. En aktiv og god distriktspolitikk er helt nødvendig for våre framtidige vekstnæringer, for å dempe presset på byene og for å gi folk reell valgmulighet til å bo i alle deler av landet. Det er grunnlaget for å ta vare på det Norge vi kjenner.

Sikre god kommunikasjon i hele landet

Norge er langstrakt, og levende distrikter er avhengige av gode, effektive og rimelige kommunikasjonsmuligheter. Arbeiderpartiet vil utvikle et moderne og framtidsrettet transportsystem som gjør trafikkavviklingen enklere, raskere og tryggere. Gode kommunikasjoner og transportmuligheter - veier, jernbane, havner og lufthavner - er avgjørende for næringsutvikling og for at folk skal kunne bo i hele landet.

Trygge og gode fylkesveier: Et godt fylkesveinett og god infrastruktur er avgjørende for levende distrikt. Arbeiderpartiet styrker fylkeskommunenes økonomi betydelig sammenlignet med regjeringens forslag. Dette gjør at fylkene kan satse mer på fornying og opprusting av fylkesveinettet og trafikksikkerhetstiltak.

Skredsikring: Endringer i klima er en utfordring for trygg og sikker ferdsel. Arbeiderpartiet er derfor kritisk til at regjeringen ikke prioriterer rassikring høyere. Skredsikring av riks- og fylkesveier var en av Arbeiderpartiets hovedprioriteringer i NTP 2018-2029, og vi foreslår derfor en styrking av dette området. Dette vil gi mulighet til å starte opp planleggingen av en rekke nye skredsikringsprosjekt for å gi folk en tryggere hverdag.

En kraftfull utbygging av bredbånd:

Arbeiderpartiet er opptatt av at alle skal ha lik tilgang til digital infrastruktur. I byer og tettbygde områder har de aller fleste nå et godt tilbud. I andre deler av landet er tilbudet langt dårligere. Arbeiderpartiet vil forhindre et digitalt klasseskille mellom by og land. Høyhastighets nettilgang vil i framtida være like viktig for bosetting, offentlig tjenestetilbud og næringsutvikling som god transportinfrastruktur. Derfor la Arbeiderpartiet digital infrastruktur inn som et nytt område i vårt alternative opplegg for Nasjonal Transportplan (NTP) 2018-2029. Arbeiderpartiet er kritisk til at regjeringen igjen kutter i bevilgningen til utbygging av bredbånd. Vi gikk til valg på å bruke 6 milliarder over 12 år, og følger dette opp med en markant opptrapping i dette tilskuddet for 2018 til en halv milliard. Det vil gi om lag 25-30.000 flere husstander bredbånd enn regjeringens forslag.

Styrke kysttransporten for økt verdiskaping og nye arbeidsplasser: Innenfor fiskeri og havbruk, skipsfart og maritim næring, petroleum og fornybar energi ligger det et stort potensial

for framtidig verdiskaping og nye lønnsomme arbeidsplasser langs hele kysten. Samtidig forventer transportetatene økte godsvolumer. Det er derfor uheldig at regjeringen heller ikke i 2018 prioriterer fiskerihavner og kystinfrastruktur, og reelt kutter i Kystverkets budsjett. Arbeiderpartiet følger opp vårt alternative opplegg for NTP 2018-2029 med en betydelig økning til investeringer i fiskerihavner og havne- og farledstiltak.

Arbeiderpartiet vil investere i hele landet, ikke selge Norge

For Arbeiderpartiet er det avgjørende å ta vare på fellesskapets eierskap til skog, fisk, vannkraft og strategisk viktige selskaper. Derfor er vi mot privatisering av jernbanen, å la private eie utenlands-kabler for eksport av strøm og endringer som gjør at fiskekvoter kan havne på utenlandske hender. Privatisering betyr ofte utflagging. Samtidig som Norge har større kapitalrikdom enn noen gang, risikerer vi at større deler av våre fellesverdier overtas av utenlandske eiere. Arbeiderpartiet vil beholde fellesskapets eierandeler og mulighetene og inntektene som kommer fra disse. At vi eier disse ressursene sammen, er viktig for å skape nye næringer og nye arbeidsplasser. Det samme gjelder viktige industribedrifter og selskaper som forvalter store natur- og energiressurser. Det sterke offentlige eierskapet har gitt en langsiktighet og forutsigbarhet som både er kommet de statseide bedriftene til gode, men som også har vært bra for det øvrige næringslivet. Arbeiderpartiet vil derfor arbeide for å stanse salg av offentlig eide virksomheter. Vi vil bygge landet videre og sier nei til salg av Norge.

Næringspolitikk for distriktene

En bærebjelke i norsk økonomi er vår evne, vilje og mulighet til å høste av egne ressurser og råvarer. Viktige deler av norsk olje og gass, fiskeri- og havbruksnæringen, vind- og vannkraft, kraftforedlende og landbasert industri, reiselivsnæringen, skognæringen og landbruket – mye av grunnlaget for norsk verdiskaping - ligger i distriktene. Arbeiderpartiet mener at ringvirkningene fra disse næringene skal komme lokalsamfunnene til gode.

Selv om mange arbeidsplasser har sitt grunnlag i naturressursene, finnes det i distriktene - som i Norge som helhet - et mangfold av ulike arbeidsplasser både i etablerte og nye næringer.

Norge kan ikke bli best på alt, men vi kan være verdensledende på noe. Næringer som fornybar energi, maritime næringer, olje og gass og fisk er eksempler på dette. Arbeiderpartiet vil satse systematisk på næringer hvor vi har spesielle forutsetninger for å lykkes og føre en næringspolitikk som kjennetegnes av at vi tar naturressursene og hele landet i bruk.

Sterke næringsklynger bidrar til innovasjon og vekst. Arbeiderpartiet vil forsterke satsingen på klynger og sørge for at det er mer midler slik at aktuelle klynger kan få støtte.

Ulike deler av landet har ulike fortrinn. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler vil ramme regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler til regional utvikling.

Norge har betydelig med mineralressurser, ressurser som verden vil trenge ettersom samfunnet skal digitaliseres og elektrifiseres. Mineralkartlegging er en nødvendig forutsetning for leting og investeringer, og Arbeiderpartiet vil styrke dette arbeidet.

Regjeringen har ikke fulgt opp Stortingets vedtak om å komme med forslag som vil kompensere for bortfallet av deler av melkemarkedet blant annet som følge av utfasing av eksportstøtte.

Arbeiderpartiet vil følge opp saken videre og jobbe for omstillingsmidler og at tapet kompenseres. Gjennom støtte til frivillige organisasjoner skapes store verdier for relativt små beløp. Norge har en stor bredde i organisasjonslivet. Arbeiderpartiet ønsker at organisasjoner som jobber med blant annet mat og landbruk, dyrevelferd og barn og ungdomsarbeid tilknyttet disse områdene fortsatt skal kunne få støtte over statsbudsjettet.

Bioøkonomien gir oss mulighet til å skape arbeidsplasser over hele landet. Vi vil ha på plass langsiktige opptrappingsmål for innblanding av biodrivstoff for å legge til rette for industri-etablering og kutt i klimagassutslipp. Vi vil opprette et verdiskapingsprogram for bioøkonomi som samordner innsatsen på tvers av virkemiddelapparatet. Arbeiderpartiet vil blant annet satse på forskingssentre for bioøkonomi i arbeidet med å skape nye bærekraftige arbeidsplasser fra ressursene fra jord, skog og hav. Økt satsing på miljøteknologiordningen gir bedre muligheter for å pilotere ny teknologi for virksomheter innen bioøkonomien.

Gjøre det lettere å pendle

Regjeringen har gjennom flere år kuttet i ordninger for mennesker som vil bo i en kommune og jobbe i en annen. Dette gjør det vanskeligere å bosette seg i distriktene.

Stoppe skatteøkning for pendlere: Arbeiderpartiet foreslår å gjeninnføre pendlerfradraget etter 2015-regler. I en tid hvor regjeringen oppfordrer arbeidsledige til å flytte på seg for å finne jobb, er det underlig at den samme regjeringen kutter i pendlerfradraget og på den måten påfører pendlere en skatteskjerpelse. Regjeringen foreslår i neste års statsbudsjett å oppheve for merutgifter til kost for skattytere som har mulighet til å tilberede mat i pendlerboligen. Dette går Arbeiderpartiet i mot.

Borteboerstipendet: Høyre- og FrP-regjeringen foreslår i forslaget til statsbudsjett å øke avstandsgrensen for å kunne få bostipend. Dette har særlig skapt reaksjoner i fylker med store avstander, lang reisevei til skolen og mange hybelboere. Arbeiderpartiet vil ikke gjøre det vanskeligere for elever i distriktsfylker å ta den utdanningen de ønsker, og går mot regjeringens kutt i borteboerstipendet.

Nettutjevning: For å redusere forskjellene i nettleien som oppstår grunnet geografiske forskjeller og naturgitte forhold, næringsliv og bosetting, er tilskudd til utjevning av nettariffer avgjørende. Ordningen skal bidra til at nettselskaper i de deler av landet med høyest nettkostnader får et tilskudd, slik at de kan redusere sluttbrukernes nettleie.

Aps løsninger for en levende distriktpolitikk:

- En kraftfull utbygging av bredbånd
- Sikre trygge og gode fylkesveier
- En aktiv næringspolitikk for utvikling i distriktene
- Styrking av politidistriktene
- Et betydelig velferdsløft i kommuner og fylker

Velferd og trygghet over hele landet

Et sterkere politi i hele landet: Arbeiderpartiet styrker politidistriktene i vårt alternative budsjettforslag. Politiet må ha god lokal forståelse og være der for folk når de trenger det. Høyre- og FrP-regjeringen har pålagt politiet kutt og redusert politidistriktenes handlingsrom, samtidig som politiet står i en krevende reform.

Arbeiderpartiets budsjettforslag legger til rette for et nært og sterkt politi, som også er i stand til å møte den økende kriminaliteten på nett. Økte budsjetter setter politiet i stand til å øve mer, samtidig som vi styrker den sivile beredskapen og de frivillige beredskapsaktørene. Vårt alternative budsjett gir politiet en reell mulighet til å ansette flere, levere bedre tjenester til folk i hele landet, samtidig som politiet settes i stand til å skjerpe innsatsen mot alvorlig kriminalitet i hovedstaden. Vi legger til rette for bedre forebygging av kriminalitet og radikalisering gjennom å styrke SLT-samarbeidet mellom politi og kommune.

Gode utdanningstilbud: For Arbeiderpartiet er lik rett til utdanning, uavhengig av faktorer

som kjønn, geografi og alder et grunnleggende prinsipp. Vi vil sikre en sterk offentlig fellesskole, en yrkesfagmilliard i løpet av perioden og flere læreplasser, studieplasser, fagskoleplasser og studentboliger over hele landet. Vi vil også opprettholde støtten til folkehøyskoler og studieforbundene for å bidra til utdanning og kompetanseheving også utenfor det formelle utdanningssystemet og for å skape levende lokalsamfunn. Vi vil også ha en nasjonal rekrutteringskampanje for å sikre nok lærere over hele landet – særlig kritisk er det å rekruttere flere menn til å arbeide i skole og barnehage. En offensiv satsing på digitale læremidler vil bidra til mer og bedre læring, men også gjøre det lettere å få tilgang til utdanning uavhengig av bosted. Høgskolene og universitetene spiller en avgjørende rolle for å et godt utdanningstilbud landet over. Arbeiderpartiet legger inn 3000 flere studieplasser i vårt alternative budsjett, noe som vil styrke de desentraliserte utdanningsinstitusjonene i Norge.

Bedre fastlegeordning landet over: Fastlegen er grunnpilaren i helsetjenesten vår. De ivaretar nitti prosent av befolkningen til bare litt under fire prosent av helsebudsjettet. Uansett hvem vi er og hvor i landet vi kommer fra, har vi rett på tilgjengelig legehjelp. Til sammen bor det omlag 1,9 millioner mennesker i kommuner som oppgir til VG at de opplever utfordringer med å skaffe fastleger. For å sikre alle legehjelp der de bor, setter Arbeiderpartiet av penger til å evaluere fastlegeordningen. Vi vil opprette flere utdanningstiltinger for å styrke fastlegetjenestene i distriktene og sørge for at kommunene kan prøve ut ulike rekrutteringsmodeller.

Kulturløftet for hele landet: Arbeiderpartiet vil trappe opp kultursatsinga, slik at vi raskt når målet om å bruke 1 prosent av statsbudsjettet på kulturformål. Det må til om vi skal ivareta og videreutvikle det levende kulturlivet i hele landet og sørge for at alle får muligheten til å oppleve kultur. Vi styrker blant annet den kulturelle spaserstokken, slik at eldre som ikke selv kan oppsøke kulturtilbud, får sjansen til å oppleve god kultur der de er. Høyre- og FrP-regjeringen skrinla det forrige kulturløftet, og kulturformål har blitt nedprioritert i fire år. Kulturen har fått mindre forutsigbarhet og dårligere rammevilkår, og ambisjonene er erstattet av tro på privatisert styring av tilbud.

Stoppe velferdskutt i distriktskommuner:

Svært mange kommuner i distriktene rammes hardt av regjeringens foreslåtte kutt i eiendoms- skatt på produksjonsutstyr og produksjonsinstal- lasjoner. Med regjeringens forslag vil kommunene tape 1,2 milliarder kroner som i dag blant annet brukes til barnehageplasser, skoler og eldre landet over. Arbeiderpartiet vil derfor stemme mot kuttet slik at kommunene kan bruke pengene på gode velferdstjenester.

Styrket kommuneøkonomi for alle

kommuner: Arbeiderpartiet har høye ambisjoner for bedre kvalitet i velferd, omsorg og skole i kommunesektoren. Arbeiderpartiet vil følge opp våre løfter fra valgkampen om bedre skole og eldreomsorg gjennom å fortsette styrkingen av kommunenes økonomi og tjenestetilbud til innbyggerne. For Arbeiderpartiet er det et mål at det skal være et likeverdig tjenestetilbud til innbyggere over hele landet.

SATSINGER MED DISTRIKTSPROFIL	Diff. til regj. i mill. kr.
Tilskudd til bredbåndsutbygging	430,00
Mineralnæringen: Norges geologiske undersøkelse	25,00
Mineralnæringen: Direktoratet for mineralforvaltning	5,00
Reiseliv	20,00
Landbruk: Støtte til frivillige organisasjoner	36,00
Klyngeprogrammet	20,00
Sett sjøbein	2,50
Skredsikring, primært riksvei	100,00
Kystsatsing (Kystverket samt Redningssselskapet)	210,00
Bedriftsrettede låne- og tilskuddsordninger i distriktene (regionale utviklingsmidler)	31,50
Inkluderende og vekstkraftige lokalsamfunn (regionale utviklingsmidler)	218,50
Klimatilpasning, tiltak mot flom, skred, ras	159,00
Tilskudd til nettariffutjevning	20,00
Reversere kutt i bostipend	21,20
Bestandsforskning fisk	10,00
Tiltak for fersk fisk-leveranser til industrien	5,00
Forskning jord/skog	10,00
Fastlege	22,00
Styrker politidistriktene	275,00
SUM	1 620,70
SKATTEKUTT TIL PENDLERE	Diff. til regj. i mill. kr.
Reversere regjeringens kutt i fradrag for kost og losji	600,00
Reversere pendlerfradrag fra 2015	320,00
SUM	920,00

7. Et digitaliseringsløft

Oppgaven Norge må løse:

- **Automatisering og digitalisering endrer samfunnet og arbeidslivet. Vi må gripe mulighetene og sørge for at alle får delta.**

De teknologiske endringene øker i hastighet og omfang. Automatisering, robotisering og digitalisering vil endre arbeidslivet fundamentalt og kreve at vi jobber på andre måter enn før. Dette er godt nytt for Norges konkurranseevne. Få land i verden har en så kompetent arbeidsstyrke som Norge, og vi ser at økt bruk av teknologi gjør at produksjon som før ble gjort i lavkostland, nå kan gjøres i Norge. Samtidig blir den globale konkurransen sterkere og etablerte bedrifter utfordres av nye konkurrenter. Raske teknologiske endringer vil medføre at oppgaver vil endres, jobber vil forsvinne, men nye jobber vil også komme til. Det er ved å være ledende på å utnytte ny teknologi at vi sikrer at de nye arbeidsplassene kommer i Norge.

Harvard Business Review plasserte i 2016 Norge i kategorien «stall out», som et land som har oppnådd høy teknologisk utvikling, men som nå risikerer å bli hengende etter. For Arbeiderpartiet er det et sentralt mål å sikre at Norge både griper digitaliseringens muligheter og at vi fatter de politiske beslutninger som skal til for at det ikke skapes nye forskjeller. Da kreves en mye mer aktiv politikk.

Kompetanse

Det viktigste vi gjør for å møte utviklingen, er å satse på kompetanse. Arbeiderpartiets kompetansereform, satsing på studieplasser, IKT-forskning og en mer digital skole gjennom å bedre lærernes kompetanse og gi alle elever erfaring med koding/programmering, vil bidra til å sikre arbeidstakere og virksomhetene kompetansen som trengs i et mer digitalisert arbeidsliv.

På kompetanseområdet er situasjonen alvorlig, og Norge styrer mot kritisk mangel på IKT-kompetanse.

En studie bestilt av regjeringen i 2014 viser at i «beste fall» vil hver fjerde IKT-stilling stå ubesatt i 2030. Dersom Norge ikke tetter dette gapet, vil det ikke bare ramme teknologibedriftene, men hele bredden av norsk næringsliv og offentlig sektor. Vi må investere i framtidens næringer og teknologiutvikling. Derfor trengs det langt flere IKT-studieplasser i årene som kommer, og et taktskifte i digital satsing i skole og utdanning.

Næringsliv

Det er avgjørende at norsk næringsliv er ledende på å ta i bruk ny teknologi. For mange små bedrifter er det risikabelt å ta i bruk ny teknologi. Klyngeprogrammene gir bedrifter støtte til å løfte større samarbeidsprosjekter, og mange initiativer over hele landet får ikke støtte. Derfor vil vi styrke denne ordningen. Arbeiderpartiet vil vi ha en betydelig styrking av IKT-forskningen. Norge må også styrke kompetansen på IKT-sikkerhet, og dette vil gis særlig oppmerksomhet i et nytt forskningsprogram.

Digital offentlig sektor: Bedre tjenester, mer effektiv ressursbruk og nytt næringsliv

Digitalisering, utnyttelse av stordata og kunstig intelligens vil gjøre samfunnets ressursbruk mer effektiv. Digitaliseringen skaper helt nye muligheter for offentlig forvaltning, og innebærer at mange oppgaver og prosesser kan automatiseres, borgere og næringsliv kan kommunisere mer effektivt og løse mange av sine problemer med selvbetjening.

Dette bidrar til en mer effektiv offentlig sektor. En rapport fra Accenture og World Economic Forum peker på at de største statlige sektorene kan spare over 65 milliarder fra 2018-2025. Nøkkelen til dette er bedre deling og bruk av informasjonsgrunnlaget på tvers i offentlig sektor. Mange gevinster av digitalisering tilfaller ikke nødvendigvis etaten som gjennomfører prosjektene, og Arbeiderpartiet vil derfor styrke medfinansieringsordningen for å stimulere til prosjekter som går på tvers av organisatoriske grenser i det offentlige.

Digitaliseringen beveger seg inn på offentlige

tjenesteområder som helse, transport og utdanning. Det er viktig for et mer effektivt og klimavennlig transportsystem og personlig tilpasset opplæring i skolen. Ny teknologi vil øke mulighetene for eldre til å bo hjemme og til å frigjøre tid til menneskelig samvær i eldreomsorgen. At offentlig sektor tar i bruk ny teknologi, er avgjørende for å bevare en felles velferdsstat og unngå en todeling hvor de som har råd til det, kjøper tjenester i markedet fordi de offentlige tjenestene ikke holder tritt.

Digitaliseringen av offentlig sektor er også en mulighet til å skape nye arbeidsplasser: Norge kan være et testlaboratorium for nye digitale tjenester som kan eksporteres til resten av verden. Har vi en offentlig sektor som er tidlig ute, vil vi det kunne legge grunnlaget for næringsvirksomhet.

Mer innovasjon gjennom offentlige anskaffelser

Det offentlige kjøper inn varer og tjenester for om lag 500 milliarder i året. Offentlige anskaffelser har et stort potensial for å drive fram nye innovasjoner og bedre tjenester, men regjeringen griper ikke disse mulighetene. For å stimulere offentlige virksomheter til å drive fram mer innovasjon gjennom sine anskaffelser, vil vi opprette en risiko-avlastningsordning. Ordningen bør fokusere på store samfunnsutfordringer og åpne for konkurranse og vil kunne støtte offentlige virksomheter som vil drive særlig innovative innkjøp. Den vil særlig være aktuell knyttet til temaer som klima og miljø, helse, utdanning og transport.

Ledende i Europa på e-helse

I helsesektoren er potensialet spesielt stort. Norge har unike forutsetninger, med et sterkt felles helsevesen, gode helsedata, sterke kunnskapsmiljøer og en befolkning som er tidlig ute med å ta i bruk ny teknologi. Norge har alle forutsetninger for å bli en pionernasjon innen e-helse.

Vi må sørge for at digital kommunikasjon blir hovedregelen i norsk helsetjeneste. Det innebærer betydelige investeringer i sykehusenes digitale grunnmur, infrastruktur og sikkerhet, i tillegg til at vi legger til rette for nye innovative tjenester. For å få dette på plass, vil Arbeiderpartiet opprette nye finansieringsformer, blant annet en helseteknologi-ordning hvor sykehus og kommuner som har samfunnsøkonomisk gode prosjekter innen velferdsteknologi og e-helse, kan få ekstraordinære tilskudd.

Kommunene

Norge rangerer godt på en del indikatorer når det kommer til e-government, men mange kommuner henger fortsatt etter. Standardløsninger for digitalisering av tjenester i kommunene er i liten grad tilgjengelige, og i den grad de finnes, er det opp til kommunene i hvor stor grad de velger å ta løsningene i bruk. Ifølge IKT Norge etterlyser 80-90 prosent av kommunene at staten engasjerer seg mer. Ved å la noen større kommuner gå foran, kan vi drive fram løsninger som alle kommuner kan nyte godt av. I Danmark har digitalisering blitt direkte knyttet til budsjettprosessen. Et typisk digitaliseringsløp vil innebære at det gis investeringsmidler i en toårsperiode før det kommer et varslet kutt i bevilgningen i det tredje budsjettåret. Der er det frivillig å bli med på digitaliseringsprosjektet, men effektiviseringskuttet må kommunen eller den offentlige etaten ta uansett.

Arbeiderpartiet mener det er riktig å ta et sterkere sentralt ansvar for digitalisering av offentlig sektor, satse på økt bruk av fellesløsninger og vi vil knytte digitalisering tettere opp mot budsjettprosessene. Vi foreslår også en styrkning av midlene til IKT-prosjekter i kommunene.

Bredbånd

En digital framtid må inkludere alle. Første forutsetning er tilstrekkelig infrastruktur. Innbyggere og næringsliv i hele landet må ha tilgang til høykapasitets nettilgang, og Norge bør være ledende i Europa. Det er et statlig ansvar å legge til rette for dette. Arbeiderpartiet øker derfor bevilgningene til bredbåndsutbygging kraftig.

Alle skal med

Flere eldre har en utfordring med å ta i bruk ny teknologi. Vi vil forhindre digitalt utenforskap og vil derfor både opprette en tilskuddsordning for digital opplæring – rettet inn mot frivilligheten- og utfordre næringslivet generelt og banknæringen spesielt til å bidra i et spleiselag for å lykkes med dette. I tillegg vil vi sørge for at pensjonistene som vil ha lønns slippen sin tilbake på papir, skal få det.

Det er en risiko for at store teknologiske endringer skaper nye forskjeller. Kunstig intelligens, økt automatisering og robotisering vil øke velstanden, men det er ingen automatikk i at gevinsten fordeles jevnt, heller tvert i mot. Denne utviklingen

gjør den norske modellen vår viktigere enn noen gang: et omfordelende skattesystem hvor de som har mest bidrar mest, faste stillinger som gir arbeidstakere trygghet, et organisert arbeidsliv og sterke fagforeninger som bidrar til god fordeling og en helt ny satsing på kompetanse slik at alle har kunnskapen de trenger i arbeidslivet. Den norske modellen styrker både omstillings- evnen og omstillingsviljen, som er nødvendig for å ta i bruk ny teknologi på en god måte.

Aps løsninger for en digital omstilling der alle skal med:

- **Teknologiløft i skolen**
- **En kompetansereform for livslang læring**
- **Gjøre norsk næringsliv ledende på å ta i bruk ny teknologi**
- **En kraftig utbygging for bredbånd til alle**
- **Gjennomføre en digitalisering av offentlig sektor for bedre velferd og forvaltning**

DIGITALISERING	Diff. til regj. i mill. kr.
Risikoavlastningsordning for innovative offentlige anskaffelser	50,00
Klyngeprogrammet	20,00
Starte arbeidet med e-helsesøstre	5,0
Helseteknologiordningen: Velferdsteknologi i kommunene (e-helsesatsning)	100,0
Helseteknologiordning for raskere å ta i bruk ny teknologi i sykehusene (e-helsesatsning)	150,0
Støtte til digital opplæring for seniorer	5,0
Koding på barnetrinnet	30,00
Digitale læremidler og infrastruktur	50,00
Etter- og videreutdanning for lærere i god bruk av digitale læremidler	20,00
3000 nye studieplasser, hvorav 1000 til IKT og teknologi*	150,00
Nytt forskningsprogram IKT og IKT-sikkerhet	50,00
Kompetansereform for arbeidslivet	50,00
Kompetansereform for arbeidslivet - utvikling av tilpassende studietilbud	27,50
Tilskudd til bredbåndsutbygging	430,00
IKT-prosjekter i kommunene (skjønnsmidler)	50,00
Medfinansieringsordning for lønnsomme IKT-prosjekter i staten	25,00
Politiet : Arbeidet mot overgrep dokumentert og delt på nett	15,00
Domstolene: Lyd og bildeopptak	2,00
SUM	1229,50

* Minimum 57 millioner til IKT-plasser. Sum pakke med minimumsbevilgning til IKT

8. Ekstraordinær innsats mot overgrep og vold

Oppgaven Norge må løse:

- **Mellom 75 000 og 150 000 mennesker i Norge utsettes årlig for vold i en nær relasjon. Vold og overgrep må forebygges og stoppes.**

Overgrep og vold i nære relasjoner er et samfunnsproblem, folkehelseproblem og grov kriminalitet som må forebygges langt bedre enn det som gjøres i dag. Overgrep og vold gjør barn og voksne syke, og har alvorlige konsekvenser for livskvaliteten til de som rammes. Mange faller ut av skole og arbeidsliv, og kostnaden for den enkelte og for samfunnet er betydelig. Vold og overgrep fører med seg økte behov for hjelpetiltak i skolen, psykisk og fysisk helsehjelp, barneverntiltak, bistand fra krisesenter og økt behov for politiresurser. Vista Analyses tall fra 2012 viste at vold i nære relasjoner koster det norske samfunnet mellom 4,5 og 6 milliarder kroner årlig. Det anslås at mellom 75 000 og 150 000 mennesker i Norge årlig utsettes for vold i en nær relasjon. Det finnes ikke tall på hvor mange barn og voksne som utsettes for overgrep og kostnadene knyttet til dette.

For å forbygge mer og hjelpe flere, holder det ikke med ord, planer eller løfter. Det krever prioriteringer. Derfor foreslår Arbeiderpartiet en styrking av budsjettet for 2018 på over 700 millioner kroner i friske midler. Der regjeringen snakker om opptrapping, leverer vi i vårt alternative budsjett. I tillegg øker vi kommunenes handlingsrom med 2 milliarder kroner, noe som vil sette kommunene i bedre stand til å bistå de som er utsatt for vold og overgrep. De økte overføringene til kommune legger for eksempel til rette for et bedre krisesentertilbud og for at flere som bryter ut av voldelige forhold skal få god hjelp til å etablere seg på ny, til å komme videre med livene sine. Der det er familien som utøver volden eller overgrepene skal samfunnet stille opp, slik at ingen skal måtte stå alene. Man skal få hjelp til å leve livet videre uten vold og overgrep, også der hvor det er krevende på grunn av dårlig økonomi,

at man ikke har bolig eller at man står uten nettverk.

De som har blitt utsatt for vold og overgrep skal få styrket hjelp innenfor helse, kommunale tilbud, barnevern og på justisfeltet. I tillegg trengs det et krafttak i det forebyggende arbeidet, for å hindre nye overgrep. Derfor vil vi styrke helsestasjoner og skolehelsetjeneste, gi bedre tilgang på fastlege for ungdommer, øke kompetansen om vold og overgrep i helsevesenet og blant dem som jobber med barn og unge i kommunen. Arbeiderpartiet vil også styrke arbeidet med grensesetting i skolen, og tilby behandling til unge overgripere og sinnemestring til voksne som utøver vold, slik at de kan få hjelp til å slutte å begå vold og overgrep. Vold og overgrep er et folkehelseproblem og må følges opp deretter. Vi vil styrke volds- og overgrepsarbeidet i sykehusene ved å gi barn og voksne utsatt for vold og overgrep et bedre behandlingstilbud. Vi vil også ha flere sosialpediatrier og styrke det systematiske arbeidet med å øke kompetansen om vold og overgrep. Arbeiderpartiets forslag legger til rette for økt tilgang på medisinske undersøkelser og et tilbud til unge overgripere ved barnehusene

Når flere saker avdekkes skal samfunnet stå klare til å bistå de som har vært utsatt. Politiet har tatt betydelige steg i riktig retning i kampen mot vold i nære relasjoner og overgrep. Men de trenger økte ressurser for å møte den voksende saksmengden som har fulgt med at flere saker avdekkes og ved at det i større grad begås overgrep og deles overgrepsmateriale via nettet. Barn og voksne som har opplevd overgrep eller vold skal ikke måtte vente på hjelp og oppfølging fra samfunnet. Tilrettelagte avhør på barnehusene må tas så raskt som mulig og innen de regulerte fristene. Det er ikke tilfellet i dag. Etter gjennomført avhør er det viktig at politiet sørger for at sakene ikke blir liggende på vent, men at de tas tak i og etterforskes. Politiet har i dag store utfordringer med å møte den raskt voksende saksmengden på dette feltet, også på nett. Vi foreslår økte ressurser slik at Politiet kan gjennomføre tilrettelagte avhør, og ha kapasitet til å etterforske sakene slik barnas rettssikkerhet og behov for trygghet ivaretas på en god måte. Fagmiljøene som jobber med familievoldssaker og vold i nære relasjoner må prioriteres og styrkes i samtlige politidistrikt.

Aps løsninger mot overgrep og vold:

- **Styrke skolens arbeid med kunnskap om grensesetting**
- **Gjør det lettere for barn og unge å søke hjelp**
- **Øke kompetansen om vold og overgrep hos de som jobber i kommunene og i helsevesenet**
- **Styrke hjelpen til vold- og overgrepsutsatte.**
- **Tiltak rettet mot overgripere for å forhindre nye overgrep**
- **Styrke barnehusene og sette politiet i stand til å oppdage mer og oppklare flere saker, også på nett**

TILTAK MOT VOLD OG OVERGREP	Diff. til regj. i mill. kr.
Vold og overgrepssarbeid i sykehusene : Styrket behandlingstilbudet til barn og voksne utsatt for vold og overgrep, systematisk arbeid med å øke kompetansen om vold og overgrep, flere sosialpediatere og økt tilgang på medisinske undersøkelser og et tilbud til unge overgripere ved barnehusene.	93,0
Øremerking av økning i antallet årsverk i skolehelsetjenesten*	100,0
Øremerkede midler til skolehelsetjenesten (Starte arbeidet med e-helsesøster og kompetanseheving på unges psykiske helse i skolehelsetjenesten)	12,0
Fjerne egenandelene på fastlege og legevakt for 16- og 17-åringer - 01.07.18	38,8
Tilrettelagt tannhelsetilbud til tortur- og overgrepsutsatte	10,0
Forebyggende behandlingstilbud til pedofile	4,0
Lavterskel psykisk helsetilbud barn og unge i kommunene*	100,0
Sinnemestring, Alternativ til vold	5,0
Likestilling mellom kjønnene (Reform og likestillingssenteret i Agder)	5,0
Ressursentrene mot vold og traumatisk stress: Kompetansetiltak for ansatte i kommunene	7,0
Arbeidet mot vold i nære relasjoner i familievernet	5,0
Kompetanseheving for meglere, særlig rettet mot høykonfliktsaker	3,0
Styrking av incestsentre og deres forebyggende virksomhet	10,0
Kommunalt barnevern (øremerket flere stillinger)*	200,00
Styrke arbeidet med grensesetting i skolen - fornye seksualundervisningen	2,5
Flere miljøarbeidere i skolen	25,0
Styrking av barnehus og etterforskning av overgreps og voldssaker mot barn	60,0
Arbeidet mot overgrep dokumentert og delt på nett	15,0
Omfangsundersøkelse vold og overgrep mot barn og eldre, øremerkede tilskudd	3,2
Styrke rettshjelpstiltakene, vold og overgrep (JURK, Krisesentrene, incestsentrene)	3,5
Styrke konfliktrådene, sosial kontroll og æresrelatert vold	2,3
Kontoret for voldsoffererstatning	5,0
Tiltak rettet mot kvinner i fengsel utsatt for vold og overgrep	1,0
Kirkens bymisjon Trondheim: "Søster til søster" (øremerkede midler) Prosjekt mot vold og sosial kontroll	1,5
Forandringsfabrikken (øremerkede midler)	1,0
Tiltak for å få utsatte for vold i nære relasjoner raskt tilbake i jobb, bistand i reetableringsfasen	6,0
	718,8

*Kommunerammen

9. Satsinger på ulike felt

Energi og miljø

Friluftsliv og bærekraftig forvaltning av naturen

Arbeiderpartiet vil følge opp og prioritere satsing på friluftsliv og oppfølging av handlingsplanen for naturmangfold, forvaltningsplan for Norskehavet og friluftsmeldingen, som er vedtatt av Stortinget.

Vi vil styrke friluftslivets posisjon i folkehelsearbeidet og legge til rette for at friluftsliv blir en viktig del av folks hverdag, som igjen bidrar til økt trivsel, økt fysisk aktivitet og bedre folkehelse. Ved å sikre midler til oppkjøp og tilrettelegging av friluftsområder i nærmiljøet, senkes terskelen for å delta i det enkle friluftslivet. Arbeiderpartiet vil ha særlig fokus på tiltak rettet inn mot integrering og barn og unge ved at natur og friluftsliv skal bli en del av hverdagsaktivitetene for barna i barnehagen og i grunnskolen.

Arbeiderpartiet vil styrke de frivillige natur- og friluftslivsorganisasjonene som er avgjørende for

miljø- og friluftslivsarbeidet med sine tusenvis av frivillige medarbeidere.

Skog, våtmarker og myr er områder som har stor betydning som karbonlager. Arbeiderpartiet vil forsere arbeidet med kartlegging og økologisk grunnkart, sikre verdsetting av natur- og friluftsområder og grunnlovsfeste allemannsretten.

Arbeiderpartiet mener at det må legges til rette for en helhetlig og økosystembasert forvaltning av naturen, slik at vi stanser tap av arter og naturtyper. Vi vil følge opp handlingsplanen for naturmangfold, ved å styrke arbeidet med kartlegging og kunnskapsinnhenting, styrke arbeidet til Artsdatabanken, øke innsatsen for å nå 10% frivillig skogvern, styrke forvaltningen av verneområdene og videreføre arbeidet med nasjonalparkplanen. Arbeiderpartiet vil følge opp forvaltningsplanene for våre havområder med en helhetlig og økosystembasert forvaltning som sikrer bærekraftig

bruk og bevaring av våre havområder og marine ressurser. Videre vil vi styrke innsatsen og tiltak mot marin forsøpling og mikroplast langs kysten og i havområdene, som både er et globalt og nasjonalt problem og som krever internasjonalt samarbeid og avtaler. I tillegg til nasjonale opprydningstiltak, som «fishing for litter» og dugnader for strandrydding, er det viktig å iverksette tiltak som også reduserer bruk av plast.

Arbeiderpartiet vil videreføre sin satsing på vannforvaltning og tiltak for å sikre en bærekraftig forvaltning av de anadrome laksefiskene. Vi vil legge til rette for økt lokal kunnskap, styrke forvaltning og tilsyn, tiltak mot gyro og sure vassdrag, sette inn tiltak mot rømt oppdrettsfisk og lakselus, ferdigstille Genbank Haranger, og ruste opp laksetrappene i elvene og vassdrag.

Klimakonsekvenser og forebygging

Økt nedbør og ekstremvær medfører mer flom og ras, skade på infrastruktur og bygninger. I tillegg medfører det økt press på vann- og avløpssektoren, hvor det allerede er et stort etterslep i vedlikehold og opprusting.

En natur i balanse har stor betydning for at økosystemet fanger og lagrer karbon og fungerer som flomdemper. Med klimaendringen blir naturens flomdemping og evnen til å ta unna overvann stadig viktigere. I tillegg til bærekraftig vannforvaltning i elver og vassdrag må også flom og skred forebygges. Arbeiderpartiet vil styrke NVE, slik at arbeidet med kartlegging, sikring og overvåking av utsatte områder videreføres på et høyt nivå.

Arbeiderpartiet vil styrke regional og kommunal forvaltning slik at de kan planlegge for klimatilpasning, redusere klimagassutslipp og forebygge mot flom og skred. I tillegg vil vi styrke arbeidet med å oppgradere ledningsnett for å klare å ta unna den økte nedbøren som klimaendringene medfører.

Nettutjevning

For å redusere forskjellene i nettleien som oppstår grunnet geografiske forskjeller, næringsliv og bosetting, er tilskudd til utjevning av nettariffer avgjørende. Ordningen skal bidra til at nettselskaper i de delene av landet med høyest nettkostnader får et tilskudd, slik at de kan redusere sluttbrukernes nettleie.

Bedre rammebetingelser for investeringer i fornybar vannkraft

Norge har over 1500 vannkraftverk som leverer 96 prosent av den fornybare og rene strømmen vår. Nær halvparten av kapasiteten ble bygget for over 50 år siden og nærmer seg sin tekniske levetid. Det er av stor verdi for kraftsystemet at vannkraften som allerede er bygd ut, opprettholdes og videreutvikles.

Insentivene for investeringer i eldre kraftanlegg må bedres, slik at man kan opprettholde og videreutvikle den store verdien som ligger i allerede utbygde kraftanlegg, da det er et betydelig behov for vedlikehold og reinvesteringer i tiden framover.

Aps løsninger for renere natur og bedre miljø:

- **Styrke arbeidet mot plast i havet**
- **Styrke arbeidet for å stanse tap av norsk natur**
- **Verne mer skog**
- **Styrke de frivillige natur- og friluftsansjonene**
- **Bedre vannkvalitet i lakseelvene**
- **Styrke arbeidet med tiltak mot flom og skred**

ENERGI OG MILJØ	Diff. til regj. i mill. kr.
Støtte til den naturlige skolesekken	5,0
Tilskudd til frivillige organisasjoner	10,0
Miljøovervåking, klima- og naturforskning, ferdigstille arbeidet med økologisk grunnkart. Oppfølging av klimaforlik og vedtak og handlingsplan for naturmangfold	20,0
Artsdatabanken - oppdatere og kartlegge naturmangfold i Norge, rødliste, svarteliste. Oppfølging av handlingsplan for naturmangfold	25,0
Statlige vannmiljøtiltak, tiltak mot og tilpasning til klimaendringer oppfølging av vanddirektivet, tiltak for anadrome laksefisker	51,6
Statlig erverv av friluftsarealer, sikre allemannsretten	10,0
Tiltak og tilrettelegging i verneområdene, forvaltning, oppsyn , informasjon og naturveiledning	5,0
Gjennomføring av nasjonalparkplanen, erstatning for vern, tilrettelegging for nye verneområder	5,0
Oppfølging av målet om 10% skogvern	70,0
Restaurering av myrområder, tiltak for å redusere klimautslipp, redusere flom og tilbakeføring av naturmangfoldet	8,6
Tiltak mot sure vassdrag, bevaring av anadrom laksefisk	10,0
Tiltak mot marin forsøpling	30,0
Tilskudd til friluftaktiviteter, driftsstøtte til frivillige organisasjoner og friluftrådene. Tiltak i statlig sikrede friluftsområder, oppfølging av handlingsplan for friluftsliv, styrke skjærgårdstjenestens arbeid - særlig mot marin forsøpling i kystområdene, m.m.	35,0
Styrke arbeidet for å sikre trua arter og naturtyper - oppfølging av handlingsplan for naturmangfold	35,0
Tilskudd til tiltak mot klimaendringer og ekstremvær, økt flom og skred, kartlegging, forebygging, sikring, utstyr, kunnskap - ulike poster	60,9
Tilskudd til flom- og skredforebygging	50,0
NVE anlegg tilskudd til flom- og skredforebygging	48,0
Tilskudd til nettarriffutjevning	20,0
Fullskala demonstrasjonsanlegg for karbonfangst og -lagring	340,0
Enova	100,0
Demonstrasjonsprosjekt havvind*	50,0
SUM	989,1
Kapitaltilførsel Enova	
Enova	32500

*Under Miljøteknologiordningen

Familie og kultur

Det nye kulturløftet

For Arbeiderpartiet er kunst og kultur helt grunnleggende for å skape gode liv og et godt samfunn. I sommer lanserte vi «Det nye kulturløftet», som følger opp de tidligere kulturløftene Stoltenberg-regjeringen gjennomførte. Målet er å løfte kulturen både økonomisk og politisk og å gjøre kulturtilbud tilgjengelig for alle, uavhengig av bosted, lommebok og bakgrunn. Kulturløftet skal gi aktørene i kulturlivet selvillit, forutsigbarhet og tro på framtida.

Solberg-regjeringen skrinla det forrige kulturløftet, og kulturformål har blitt nedprioritert i fire år. Kulturen har fått mindre forutsigbarhet og dårligere rammevilkår, og ambisjonene er erstattet av en overdreven tro på private initiativ. Arbeiderpartiet vil i stedet trappe opp kultursatsinga, slik at vi raskt når målet om å bruke én prosent av statsbudsjettet på kulturformål. Det må til om vi skal ivareta og videreutvikle det levende kulturlivet i hele landet og sørge for at alle får muligheten til å oppleve kultur. Vi styrker blant annet den kulturelle spaserstokken, slik at eldre som ikke

selv kan oppsøke kulturtilbud, får sjansen til å oppleve god kultur der de er.

I tillegg til en generell styrking av alle delene av kulturfeltet, prioriterer vi et løft for kunstnerøkonomien. Vi foreslår også å avvikle gaveforsterkningsordningen, som lar rike sponsorer bestemme hva fellesskapets penger skal gå til, og i stedet bruke spillemidlene avsatt til dette på å opprette et eget kulturkort for ungdom, som skal gi flere unge mulighet til å delta til en rimelig pris.

Mer frivillig aktivitet

Frivilligheten utvikler mangfold, kultur, politikk, integrering, demokratiske holdninger og relasjoner mellom mennesker. Gjennom engasjementet og samfunnsdeltakelsen de frivillige bidrar med, får barn gode oppvekstvilkår i lokalmiljøet, og alle får muligheten til å inkluderes i et fellesskap.

Men frivillighet kommer ikke av seg selv, det koster og trenger lokaler, uteområder og utstyr til aktivitetene sine. Derfor innførte Stoltenberg-regjeringen en ordning som gir frivillige organisa-

sjoner kompensasjon for den momsen de betaler når de kjøper varer og tjenester. De siste årene har potten til momskompensasjonsordningen blitt langt mindre enn behovet. Vi prioriterer derfor å styrke frivillighetens viktigste ordning og på den måten gi de frivillige organisasjonene mer frie midler til aktivitet og drift.

Også barne- og ungdomsorganisasjonene opplever at nivået på støtten de får, ikke gir dem rom for å inkludere flere barn og unge i sine aktiviteter. Mange risikerer å måtte øke medlemsavgiften eller bruke tid på pengeinnsamling i stedet for å bruke den på kurs, aktiviteter og samlinger for de unge. Vi øker grunnstøtten til barne- og ungdomsorganisasjonene og setter av penger til Frifond for å legge til rette for at organisasjonene kan gi et meningsfullt tilbud til barn og unge over hele landet. Slik kan de fortsette å være den viktigste rekrutteringsarenaen for videre frivillig engasjement. Økt tilrettelegging og styrket økonomi for særlig ungdomsorganisasjonene og frivilligsentralene vil utløse frivillig engasjement i alle aldersgrupper.

Støtte til aviser i endring

Det store mediemangfoldet i Norge sørger for at vi får informasjon om alt fra de minste lokalsakene til de store nasjonale og internasjonale nyhetene. Dermed får vi et grunnlag for å forstå og engasjere oss i samfunnet. Men de tradisjonelle mediene er under hardt press. Færre leser papiraviser, og aktører som Google og Facebook spiser av annonsemarkedet. Den vanskelige økonomien i mediebransjen fører til nedbemanning og mindre satsing på kvalitetsjournalistikk. Et svekket mediemangfold vil også svekke demokratiet vårt.

Produksjonstilskuddet er en av grunnene til at vi har en bred avisflora i Norge, men under Høyre- og Frp-regjeringen har avisene fått mindre for hvert år. Arbeiderpartiet vil i stedet styrke produksjonstilskuddet. Det vil bidra til at avisene får råd til å opprettholde den redaksjonelle bemanningen og fortsette å levere godt innhold, samtidig som det kan hjelpe papiravisene med overgangen til nye plattformer og finansieringsmodeller.

Vi vil også støtte lokale tv- og radiokanaler og gi økt støtte til samiske og minoritetsspråklige aviser, som gir viktige bidrag for å sikre bredden i medietilbudet.

Aps løsninger for kultur, idrett og frivillighet:

- **Gjennomføre det nye kulturloftet, for å nå målet om 1%**
- **Styrke den kulturelle spaserstokken**
- **Kulturkort for ungdom for å gi flere unge mulighet til å delta til en rimelig pris**
- **Storsatsing på frivilligheten**
- **Styrke barne- og ungdomsorganisasjonene og frivilligsentralene**
- **Sikre mediemangfoldet**
- **Et idrettsløft for å bygge nye idrettshaller og pusse opp gamle**

Flere haller, baner og arenaer

Idrett er folkehelse. Den skaper engasjement og begeistring og gir økt livskvalitet, trivsel og gode oppvekstvilkår. Men idretten er avhengig av haller, baner og arenaer. Over hele landet er det et stort behov for idrettsanlegg. Det trengs et «idrettsløft» til anlegg for å fjerne etterslepet, og som i tidligere budsjetter vil vi bevilge penger til dette over statsbudsjettet.

Noen idrettsanlegg er ekstra kostnadskreven og samtidig av unik nasjonal betydning. Vi vil sette av ekstra spillemidler til bob- og akebanen på Lillehammer og skiflygingsbakken i Vikersund.

Vi vil også endre momskompensasjonsordningen for idrettsanlegg fra å være rammestyrte til å bli regelstyrt, slik at den sikrer full refusjon for godkjente prosjekter. På den måten vil idrettslag og kommuner få likere vilkår når de bygger anlegg. Det vil gi forutsigbarhet og bedre arbeidsvilkår for lag og foreninger landet over.

En levende folkekirke

Norge har en kristen og humanistisk arv. Denne arven tar vi med oss i møte med dagens mangfoldige samfunn. Arbeiderpartiet ønsker å beholde en levende folkekirke i hele landet. Det krever forutsigbarhet å opprettholde en landsdekkende prestatjeneste. Den norske kirke

er fra i år av et selvstendig rettssubjekt og står midt oppe i en krevende omstilling. Vi prioriterer å videreføre hovedtrekkene i finansieringen av Den norske kirke.

En aktiv likestillingspolitikk

Norge er blant verdens mest likestilte land, men vi er ikke i mål. Fortsatt har vi et svært kjønnsdelt utdannings- og arbeidsmarked, gravide kvinner diskrimineres i arbeidslivet, mange menn opplever at de ikke får ta pappaperm, vold i nære relasjoner er et stort problem. Regjeringen har satt likestillingen i revers gjennom kutt i ordninger som bidrar til likestilling.

Vi vil heller styrke dem. Vi gir fedrene tilbake 14 ukers foreldrepermisjon. De som hver dag jobber mot diskriminering og for likestilling, skal få økte ressurser, og vi styrker likestillingssentrene. Over hele landet skal det jobbes aktivt med å minske avstanden mellom de målene politikerne setter seg, og den likestillingen folk flest opplever i livene sine. Vi setter også av penger til et eget trepartssamarbeid for likestilling og til et kommune-program for økt likestilling.

Mens Høyre- og Frp-regjeringen igjen lar bevilgningen til LHBTI-organisasjoner stå på stedet hvil, øker vi potten til organisasjonene på LHBTI-feltet. Skal man ta på alvor utfordringene mennesker som bryter med normer for kjønn og seksualitet, møter, må det følge penger med tiltakene.

Aps løsninger for et mer likestilt Norge:

- **Gi fedre 14 ukers foreldrepermisjon**
- **Et betydelig likestillingsløft**
- **Styrke og øke støtten til LHBTI-feltet**
- **Bedre barnevern med flere ansatte**
- **Ekstraordinær innsats mot vold og overgrep**
- **Bedre oppvekstvilkår for barn og ungdom i utsatte miljøer**

Et sterkere offentlig barnevern

Alle barn har rett til en trygg oppvekst. Noen familier trenger hjelp for å gi barna sine det og er avhengige av at det offentlige stiller opp. I årene som kommer, skal kommunene overta flere oppgaver innenfor barnevernet. Samtidig vokser behovet for hjelp. Vårt mål er at alle utsatte barn og foreldre skal få møte barnevernsansatte med høy kompetanse og god tid til den enkelte familie. Vi bekymrer oss for at kommersielle aktører får en stadig større rolle. Derfor vil vi styrke det offentlige og ideelle barnevernet. Vi prioriterer øremerkede midler som skal sørge for flere ansatte og et bedre barnevern.

Vi foreslår også å sette av penger som skal brukes for å forebygge vold og overgrep. Midlene skal blant annet gå til å utvide tilbud om sinne-mestringskurs, kompetanseheving og styrking av incestsentrene.

Bedre regler for fosterforeldre

Stortinget har vedtatt at fosterforeldre ikke lenger skal få kutt i trygden som følge av at de mottar godtgjøring som fosterforeldre. Likevel velger regjeringen i forslaget til budsjett å ikke gjennomføre dette for alle, kun de som mottar arbeidsavklaringspenger og dagpenger. Arbeiderpartiet mener det er urimelig at fosterforeldre på trygdeytelser skal få kutt, noe som vil ramme barna. Vi bevilger derfor pengene som skal til for å gjennomføre Stortingets enstemmige vedtak slik at også familier der en eller begge foreldre er uføretrygdde ikke får kutt. Arbeiderpartiet mener det er kritikkverdig at regjeringen mer enn et halvt år etter Stortingets klare vedtak ikke har gjort mer enn å fremme forslag til en overgangsordning.

FAMILIE OG KULTUR	Diff. til regj. i mill. kr.
IDRETT OG FRIVILLIGHET	
Idrettsanlegg	100,0
Frie midler til frivilligheten	100,0
Frivilligsentraler	2,0
Frifond - frivillig aktivitet i lokalsamfunn	20,0
Frivillig aktivitet for barn og unge	5,0
Barne- og ungdomsorganisasjoner	13,0
Internasjonale ungdomstiltak m.v.	5,0
KULTUR	
Festivalstøtte	15,0
Forfatterhonorarer	5,0
Styrking av Norsk kulturfond	30,0
Kunstnerstipend	20,0
Garantiinntekter og langvarige stipend	6,0
Utstillingshonorarer	10,0
Generell styrking av bevilgningen til kulturbygg	20,0
Opera- og konserthus Kristiansund	15,0
Nye Folkets Hus Sauda	3,0
Ung Kultur Møtes	5,0
Skuespiller- og dansealliansen	10,0
Norsk publikumsutvikling	2,0
Musikkutstysordningen	10,0
Norsk kulturforum	1,0
Turnéteatret i Trøndelag	5,0
Teater Innlandet	2,0
Scenekunst Østfold	2,0
Stella Polaris	2,0
Jo Strømgren Company	2,0
Cirkus Xanti	2,0
Danse- og teatersentrum	1,0
Kulturtanken	15,0
Den kulturelle spaserstokk	7,0
Kultur i fengsel (Pilotprosjekt: Kulturdråpen i Østfold)	10,0
Stiklestad jubileum, Trøndelag	2,0

Maritimt Vitensenter Randaberg	3,0
Akershus kunstsenter	2,0
Vestfossen kunstlaboratorium	1,0
Popsenteret i Oslo	5,0
Norsk Forfattersentrum	2,3
Det norske samlaget	0,5
DS Hestmanden, Vest-Agder	1,2
Barnemuseum Finnsnes, Troms	2,0
Oppstartsbevilgning magasin Anno Museum, Hedmark	10,0
Telemark Museum	9,0
Fellesmagasin Musea i Sogn og Fjordane / bygg Movika	5,0
KUBEN, Aust-Agder Museum	5,0
Sjølingstad Uldvarefabrik, Vest-Agder-museet	4,0
Stiftelsen Lillehammer museum (SLM) og Lillehammer Kunstmuseum (LKM)	5,0
Vestfoldmuseene	2,0
Museum Vest, Hordaland	2,0
Fetsund Lensemuseum	2,0
Buskerud museum	3,0
Stiftelsen Fullriggeren Sørlandet	2,5
Oppstartsbevilgning Skrei Lofoten	10,0
Filmfondet	50,0
Regional filmsatsing	10,0
Tvibit Filmvekstsenter, Troms	1,7
Bygdekinoen	1,0
Telefonavisa	0,6
Teksting av dubbede barnefilmer	0,3
MEDIESTØTTE	
Produksjonstilskudd	33,0
Digitalisering av lokalradio og økt bruk av norsk musikk	5,0
Tilskudd til samiske aviser	3,0
Nytt tilskudd til minoritetsspråklige aviser	2,0
KIRKEN OG TROSSAMFUNN	
Den norske kirke	50,0
Rentekompensasjon kirkebygg	0,3
Vedlikehold av kulturhistorisk verdifulle kirker	4,7
Flomsikring av kirker og gravplasser	5,0

BARNEVERN OG OPPTRAPPINGSPLAN MOT VOLD OG OVERGREP	
Incestsentrene og forebyggende arbeid*	10,0
Sinnemestring, Alternativ til vold	5,0
Ressursentrene mot vold og traumatisk stress: Kompetansetiltak for ansatte i kommunene	7,0
Kompetanseheving for meglere, særlig rettet mot høykonfliktsaker	3,0
Arbeidet mot vold i nære relasjoner i familievernet	5,0
Storbysatsingen, bedre oppvekstvilkår for barn og ungdom i utsatte miljøer*	15,0
Skolegang til barn i barnevernet	3,0
Sametingets arbeid med barnevern	1,0
Brukermedvirkning i barnevernet	4,0
SOS Barnebyers 4-årige søskenprosjekt	4,0
Flere stillinger i det kommunale barnevernet*	200,0
FORBRUKER	
Forbrukertilsynet	3,0
LIKESTILLING	
Reform og Senter for likestilling i Agder	5,0
LHBTI-organisasjoner	5,0
Likestillingssentre	10,0
Trepartssamarbeid for likestilling	3,0
Arbeid for heltidskultur i kommunene*	10,0
Likestillings- og diskrimineringsombudet	5,0
KULTURMINNEVERN	
Norsk kulturminnefond	5,0
FOSTERFORELDRE	
Unnta personer som mottar overgangsstønad fra avkortning mot godtgjørelse som fosterforeldre	3,00
Unnta personer som mottar etterlattepensjon fra avkortning mot godtgjørelse som fosterforeldre	4,00
Unnta personer som mottar uføretrygd fra avkortning mot godtgjørelse som fosterforeldre	20,00
SUM	1 020,0

* Kommunerammen

Justis

Trygghet i samfunnet, et offentlig ansvar

Arbeiderpartiet vil forebygge og bekjempe kriminalitet. Forbrytelser skal oppklares raskt og lovbreakere straffes og rehabiliteres. Ofre for alvorlig kriminalitet og deres pårørende skal tas vare på. Kriminalpolitikken må forebygge bedre, oppklare mer, reagere raskere og rehabiliterer mer effektivt. Arbeiderpartiet vil føre en kriminalpolitikk som er tøff mot gjengangere og organiserte kriminelle, og vi vil ha gode og effektive rehabiliteringstilbud. Vi har høye ambisjoner for justissektoren, for økt beredskap og et tryggere Norge. Vi satser på politiet, den sivile beredskapen, løfter kriminalomsorgen og styrker rettssikkerheten til folk flest. Vi legger til rette for trygge lokalsamfunn og styrker frivilligheten.

Styrker politiet og beredskapen

Politiet må ha god lokal forståelse og være der for folk når de trenger det. Arbeiderpartiet ønsker et forebyggende, tilstedeværende og serviceinnstilt

politi. Derfor styrker vi også politidistriktene i vårt alternative budsjettforslag.

22. juli-kommisjonen var tydelige i sine konklusjoner: «*Den viktigste beredskapen utgjøres av det ordinære politi*». Dette understreker hvor viktig et sterkt politi er for å sikre landet god beredskapsevne. Høyre/Frp-regjeringen har pålagt politiet kutt og redusert politidistriktenes handlingsrom, samtidig som politiet står i en krevende reform, står overfor ny krevende kriminalitet på nett og skal håndtere en sterk økning i volds- og overgrepssaker, særlig mot barn. Med Høyre- og FrP-regjeringens kuttpolitikk blir det mindre, ikke mer politikraft. Den ordinære beredskapen svekkes, og kuttene går ut over politiets tilstedeværelse og etterforskningen av kriminalitet. Arbeiderpartiets budsjettforslag legger til rette for et nært og sterkt politi, som også er i stand til å møte den økende kriminaliteten på nett. Økte budsjetter setter politiet i stand til

å øve mer, samtidig som vi styrker den sivile beredskapen og de frivillige beredskapsaktørene. Vårt alternative budsjett gir politiet en reell mulighet til å ansette flere, levere bedre tjenester til folk i hele landet, samtidig som politiet settes i stand til å skjerpe innsatsen mot alvorlig kriminalitet i hovedstaden. Vi legger til rette for bedre forebygging av kriminalitet og radikalisering gjennom å styrke SLT-samarbeidet mellom politi og kommune.

Noen kriminalitetsformer krever særskilt oppmerksomhet. Derfor legger vi til rette for en særlig innsats mot arbeidslivskriminalitet. Vi prioriterer arbeidet mot vold i nære relasjoner og overgrep ved å styrke barnehusene, slik at barn skal slippe å vente på å få hjelp, og ved å øke bevilgningene til etterforskning av vold og overgrep, også på nett. Vi legger til rette for at fagmiljøene som jobber med familievoldssaker og vold i nære relasjoner må styrkes i samtlige politidistrikt. Våre prioriteringer gjør Norge tryggere. Vi vil at etterforskning av kriminalitet skal prioriteres slik at flere saker oppklares, og styrker også påtalemyndigheten og domstolene.

Ivaretar folks rettssikkerhet – styrker rettshjelpstiltakene

Adgangen til å få juridiske hjelp når man trenger det, er ulik i Norge. Den avhenger i for stor grad av hvor mye ressurser man har. Avstanden mellom det å ha rett og få rett er for stor. Det vil Arbeiderpartiet gjøre noe med. Da trengs rettshjelpstiltakene. De bidrar til bedre rettssikkerhet, til at flere som har rett, også får rett, og til mer rettferdighet. Derfor må de sikres forutsigbare og skikkelige rammevilkår. Arbeiderpartiet ønsker å styrke rettshjelpstiltakene, ikke svekke dem. I tillegg styrker vi folks rettssikkerhet ved å prioritere etterforskning, påtalemyndigheten, konfliktråd og domstolene.

Forebygging av ny kriminalitet under soning

Arbeiderpartiet ønsker ikke å forlenge avtalen om å leie soningsplasser i Nederland. I stedet vil vi styrke satsingen på kriminalomsorgen i Norge. Situasjonen i norske fengsler er alvorlig. Volds- og trusselhendelser mot ansatte har økt betydelig, og det er ikke ressurser til å jobbe skikkelig med forebygging av ny kriminalitet. Det tas i for liten grad hensyn til at den innsatte skal tilbake i samfunnet. Arbeiderpartiets alternative budsjett

legger til rette for straff som virker, for økt bruk av alternative soningsplasser, avvikling av bøtesoning og innføring av bøtetjeneste. Vi ønsker et særlig fokus på kvinner i fengsel. De er relativt få, men har ofte særlige utfordringer og et dårlig sonings-tilbud. Økte driftsbudsjetter vil også gjøre det mulig å gi et bedre tilbud til barna til de innsatte, som pårørende. Der regjeringen foreslår å kutte i frivilligheten som bidrar til god kriminalomsorg, styrker vi frivilligheten.

Aps løsninger for et tryggere Norge:

- **Flere politifolk og bedre polititjenester**
- **Forebygging kriminalitet**
- **Mer etterforskning av vold og overgrep, også på nett.**
- **Styrke barnehusene**
- **En særlig innsats mot arbeidslivskriminalitet.**
- **Styrke rettshjelpstiltakene for å gi juridisk hjelp til flere.**
- **Forebygging ny kriminalitet etter soning**
- **Øke bevilgningene til frivillige organisasjoner i kriminalomsorgen.**
- **Styrke de frivillige beredskapsaktørene**
- **Styrke domstolene, for at folk skal slippe å vente lenge på avklaring av sakene sine**

JUSTIS	Diff. til regj. i mill. kr.
Styrking av politidistriktene - mer politi ut - politireform	200,0
Påtalemyndigheten - etterforskningsløftet	16,0
Forebygge radikalisering - SLT - samarbeid kommune/politi	5,0
Kirkens Bymisjon Trondheim: "Søster til søster"	1,5
ROSA-prosjektet, Menneskehandel	1,0
Samarbeidsprosjektet mellom Bredtveit og Oslo Krisesenter	0,5
Forandringsfabrikken	1,0
Frivillige organisasjoner, redningstjenesten	5,0
Sivil beredskap, DSB	10,0
Driftsmidler kriminalomsorgen	50,0
Bedre situasjonen for kvinner i fengsel	5,0
Tilbakeføring - frivillige organisasjoner	15,0
Alternative soningsplasser	15,0
Opptrappingsplan - vold og overgrep: Barnehus og etterforskning av overgrep og voldssaker mot barn	60,0
Arbeidet mot overgrep dokumentert og delt på nett	15,0
Omfangsundersøkelse vold og overgrep mot barn og eldre	3,2
Styrke rettshjelpstiltakene	20,0
Styrke konfliktrådene, herunder arbeidet mot sosial kontroll	5,0
Domstolene	20,0
Lyd og bilde i domstolene	2,0
Kontoret for voldsoffererstatning	5,0
Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet	4,0
Økokrim	5,0
SUM	464,20

Transport og kommunikasjon

Arbeiderpartiets transport- og kommunikasjonspolitikk skal møte mange av de viktigste utfordringene for de kommende årene: klima, digitalisering, arbeid og trygghet/sikkerhet. Vi løser ikke klimautfordringen uten at flere velger miljøvennlig transport. Vi ser at god digital infrastruktur vil være like viktig som vei, vann og strøm i framtiden. Det må satses på kysten for å utnytte ressursene i havet og utvikle nye arbeidsplasser. Og sikkerhet og trygghet må alltid være det grunnleggende i transportpolitikken.

På flere av disse områdene møter vi en passiv regjering. Derfor vil Arbeiderpartiet styrke kollektivtransport og jernbane, utbygging av bredbånd i hele landet, fiskeri- og kystinfrastruktur, samt skredsikring.

Satsing på jernbane og kollektivtransport – viktig for klima og framkommelighet

Arbeiderpartiet mener at trafikkveksten i tettstedene skal møtes med bedre tilbud for buss og bane, bedre sykkelveier og bedre gangveier. Dette er viktig for å redusere klimagassutslipp og lokal luftforurensning, men også for å gi bedre framkommelighet i områder med mye kø.

Mange års innsats for å modernisere NSB og for å bygge ut jernbanen har gitt resultater:

NSB har hatt sterk passasjervekst, høyere kundetilfredshet og bedre punktlighet. Arbeiderpartiet ville derfor ha styrket NSB som et moderne transportselskap, i stedet for å gjennomføre den oppsplittingen som nå finner sted. Regjeringens forslag fører imidlertid til at vedlikeholdsetterslepet øker, noe som kan føre til flere forsinkelser for de reisende. Dette skjer samtidig som regjeringen gjennomfører sitt eksperiment med konkurranseutsetting av togtrafikken. Arbeiderpartiet er bekymret for utviklingen i jernbanesektoren. Derfor vil vi styrke jernbanebudsjettet med mer midler til drift, vedlikehold og investeringer for bedre punktligheten og et mer attraktivt togtilbud. Vi vil også foreslå at regjeringen innstiller konkurranseutsettingen av togtrafikken.

Storbyområdene vokser, noe som øker behovet for både person- og næringstransport. Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger står foran store investeringer som vil gi store løft i kollektivtilbudet. I tråd med Arbeiderpartiets prioriteringer i Nasjonal transportplan (NTP) 2018-2029 vil vi at staten skal ta opptil 70 prosent av investeringskostnadene for disse prosjektene. Fortetting rundt kollektivknutepunkter, reduserte klimagassutslipp og bedre framkommelighet er klare betingelser for at staten skal delta med finansiering. Disse ekstra

midlene vil kunne bidra til en ytterligere satsing på kollektivtilbudet i byene.

Styrke kysttransporten for økt verdiskaping og nye arbeidsplasser

Innenfor fiskeri og havbruk, skipsfart og maritim næring, petroleum og fornybar energi ligger det et stort potensial for framtidig verdiskaping og nye lønnsomme arbeidsplasser langs hele kysten. Frakt av gods langs kysten kommer til å øke. Det er derfor uheldig at regjeringen heller ikke i 2018 prioriterer fiskerihavner og kystinfrastruktur, og reelt kutter i Kystverkets budsjett. Arbeiderpartiet følger opp vårt alternative opplegg for NTP 2018-2029 med en betydelig økning til investeringer i fiskerihavner og havne- og farledstiltak.

Redningsselskapet gjør et svært viktig arbeid langs kysten, og bidrar hvert år til å redde titalls liv. Vi er derfor overrasket over at regjeringen foreslår kutt i bevilgningene til Redningsselskapet. Arbeiderpartiet vil styrke Redningsselskapet med midler til redningsskøyte i Mehamn.

Høyere ambisjoner for utbygging av bredbånd Arbeiderpartiet er opptatt av at alle skal ha lik tilgang til digital infrastruktur. I byer og tettbygde områder har de aller fleste nå et godt tilbud. I andre deler av landet er tilbudet langt dårligere. Høyhastighets nettilgang vil i framtiden være like viktig for bosetting, offentlig tjenestetilbud og næringsutvikling som god transportinfrastruktur. Derfor la Arbeiderpartiet digital infrastruktur inn som et nytt område i vårt alternative opplegg for NTP 2018-2029. Arbeiderpartiet er derfor kritisk til at regjeringen igjen kutter i bevilgningen til utbygging av bredbånd. Det foreslås derfor en markant opptrapping i dette tilskuddet for 2018,

noe som vil gi om lag 25-30 000 flere husstander bredbånd enn regjeringens forslag.

Trygge veier

Endringer i klima er en utfordring for trygg og sikker ferdsel. Arbeiderpartiet er derfor kritisk til at regjeringen ikke prioriterer rassikring høyere. Skredsikring av riks- og fylkesveier var en av Arbeiderpartiets hovedprioriteringer i NTP 2018-2029, og vi foreslår derfor en styrking av dette området. Dette vil gi mulighet til å starte opp planleggingen av en rekke nye skredsikringsprosjekt for å gi folk en tryggere hverdag.

Aps løsninger for transport og kommunikasjon:

- **Styrke vedlikeholdet av jernbanen for et mer pålitelig togtilbud, samt ekstra midler til planlegging/prosjektering.**
- **Si nei til konkurranseutsetting av togtrafikken**
- **Satse på kollektivtrafikk i storbyene gjennom at staten tar mer av kostnadene**
- **Gi 25-30 000 flere husstander bredbånd**
- **Økt satsing på skredsikring**
- **Finansiering av flere fiskerihavner.**
- **Opprettholde en god aktivitet i Redningsselskapet**

TRANSPORT OG KOMMUNIKASJON	Diff. til regj. i mill. kr.
Tilskudd til bredbåndsutbygging	430,00
Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter	300,00
Jernbane, drift og vedlikehold, planlegging og investeringer	400,00
Kystsatsing (Kystverket)	200,00
Skredsikring, primært riksvei	100,00
Tilskudd til Redningsselskapet	10
Trygg Trafikk/lokal trafikksikkerhet	5
Utvidet TT-ordning for brukere med særskilte behov	25
Tilskudd til ikke-statlige flyplasser (tårntjenesten Notodden)	10
SUM	1 480,00

Forsvar, utenriks og utvikling

Forsvar: Et krafttak for å styrke hæren og heimevernet

Arbeiderpartiet vil følge opp og finansiere den vedtatte langtidsplanen for Forsvaret. Regjeringen ligger dessverre bak sin egen budsjettopptrappingsplan. Vi vil øke forsvarsbudsjettet med 175 millioner utover regjeringens forslag. Beløpet tilsvarer det flate kuttet i Forsvarets budsjetter som følge av den såkalte «avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen». Effektivisering er nødvendig, men fungerer best når Forsvaret selv kan forvalte de innsparte midlene.

Vi vil styrke hærens budsjett med 175 millioner. I regjeringens forslag brukes det mer penger på øvelser i sjø- og luftforsvaret, men ikke i hæren. Budsjettet føyer seg dermed inn i regjeringens vedvarende nedprioritering av hæren. Vi setter av 100 millioner til å sikre egen helikopterstøtte for hæren, samtidig med styrket helikopterberedskap for spesialstyrkene. Arbeiderpartiet vil ha en kvalitetsreform i heimevernet og vi øker derfor budsjettet med 75 millioner kroner for å finansiere øving/trening.

av prevensjon og abort. USA har tidligere vært en viktig alliert i arbeidet for kvinners rettigheter, men Trump-administrasjonen har kuttet drastisk i støtten til dette arbeidet. Når amerikanerne reduserer sin innsats, må vi trappe opp vår. Det er på tide at Norge tar økt globalt ansvar for å fremme kvinners rettigheter. Arbeiderpartiet vil derfor styrke bevilgningene til seksuell og reproduktiv helse med 200 millioner.

Arbeidet for nedrustning og en atomvåpenfri verden må trappes opp. Her kan Norge spille en nøkkelrolle som brobygger. Høyre- og Frp-regjeringen har dessverre nedprioritert dette viktige arbeidet. Arbeiderpartiet vil styrke innsatsen for kultur og norgesfremme med 20 millioner kroner.

Mange partier snakker gjerne om å bistå flyktninger i deres egne nærområder. Arbeiderpartiet følger opp med konkrete bevilgninger. Vår nærområdepakke på 297 millioner inkluderer økt norsk støtte til FNs høgkommissær for flyktninger (UNHCR), til FNs migrasjonsbyrå IOM og til bistandsarbeid i Afghanistan.

Aps løsninger for et bedre forsvar:

- Styrke hæren og heimevernet
- Sikre egen helikopterstøtte for hæren, samtidig med økt helikopterberedskap for spesialstyrkene

Aps løsninger for utvikling:

- Sikre at bistand skal utgjøre minst 1 prosent av brutto nasjonalinntekt.
- Fremme kvinners rettigheter gjennom å styrke bevilgningene til seksuell og reproduktiv helse
- Trappe opp Norges arbeid for nedrustning og en atomvåpenfri verden

Utenriks og utvikling: Kvinners rettigheter og nedrustning

Arbeiderpartiet legger til grunn Stortingets vedtak om utviklingsbudsjettet skal utgjøre minst 1 prosent av brutto nasjonalinntekt.

Likestillingen har gjort viktige framskritt i mange land, men det skyller nå en konservativ bølge over verden med mål om å innskrenke kvinners rett til å bestemme over egen kropp. Mange muslimske land – i sterk allianse med den katolske kirke – jobber aktivt for å redusere eller forby bruken

Utenriks	Diff. til regj. i mill. kr.
Bistand - FNs høgkommissær for flyktninger (UNHCR)	100,0
Bistand - International Organization for Migration (IOM)	100,0
Bistand - Regionbevilgning Asia (Afghanistan)	97,6
Bistand - FNs befolkningsfond (UNFPA), seksuell/reproduktiv helse	100,0
Bistand - Kvinneres rettigheter og likestilling, seksuell/reproduktiv helse	100,0
ODA - Kvoteflykninger i Norge	57,4
Norge-profilering og kulturformål	20,0
UNIS - Universitetssenteret på Svalbard	10,0
ICAN	1,5
SUM	586,5

Forsvar	Diff. til regj. i mill. kr.
Styrking av Hærens driftsbudsjett	75,00
Helikopterstøtte for Hæren (Luftforsvarets budsjett)	100,00
Kvalitetsreform i Heimevernet	75,00
Sum	250,00

Kommunal og integrering

Arbeiderpartiet har høye ambisjoner for bedre kvalitet i velferd, omsorg og skole i kommunesektoren. Derfor prioriterte vi hvert eneste år i forrige stortingsperiode mer penger til kommunesektoren enn regjeringen og stortingsflertallet. Arbeiderpartiet vil følge opp våre løfter fra valgkampen om bedre skole og eldreomsorg gjennom å fortsette styrkingen av kommunenes økonomi og tjenestetilbud til innbyggerne.

Kommunene har store uløste oppgaver innenfor sentrale velferdsområder som blant annet skole, eldreomsorg, barnehage, helsetjenester og barnevern. Regjeringen har nok en gang lagt fram et svakt økonomisk opplegg for kommunene.

Arbeiderpartiet prioriterer en inntektsvekst for kommunesektoren på 3 mrd. kroner ut over regje-

ringens forslag i statsbudsjettet for 2018. Veksten fordeles mellom kommunene og fylkeskommunene.

Arbeiderpartiet vil styrke kommunenes inntekter med 2 mrd. kroner ut over regjeringens forslag. Dette vil gi rom for at kommunene blant annet kan satse på flere barnehageplasser, styrke kvaliteten i barnehagene, sørge for flere lærere og tidlig innsats i skolen og styrke eldreomsorgen og forebyggende helsearbeid blant barn og unge.

Regjeringen velger i tillegg til et dårlig kommuneopplegg nok en gang å sende en ekstraregning til kommunene på ressurskrevende tjenester. Arbeiderpartiet foreslår å styrke ordningen med 300 mill. kroner ut over regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet vil sette fylkeskommunene bedre i stand til å styrke innsatsen på viktige områder

som regionalt folkevalgt nivå har ansvaret for. Med vårt økonomiske opplegg vil fylkeskommunene kunne fornye og ruste opp fylkesveinettet, gi et bedre tilbud innenfor kollektivtransporten, styrke videregående opplæring med vekt på yrkesfagene og fylle rollen som regional utviklingsaktør på en bedre måte.

Derfor prioriterer vi en vekst i inntektene til fylkeskommunene på omlag 1 mrd. kroner ut over regjeringens forslag i statsbudsjettet for 2018.

Boligpolitikk

Et eget sted å bo til en overkommelig pris er for mange avgjørende for å kunne leve et selvstendig og godt liv. Det er derfor en viktig politisk oppgave å legge til rette for at det bygges nok boliger. Arbeiderpartiet vil i denne stortingsperioden ta initiativ til en langt mer aktiv boligpolitikk.

Arbeiderpartiet registrerer at regjeringen nok en gang reduserer utlånsrammene i Husbanken og med det svekker Husbanken som boligpolitisk verktøy. Arbeiderpartiet støtter ikke en slik nedbygging av Husbanken og foreslår å øke rammene til Husbanken med 8 mrd. kroner.

Regional utvikling

Regionale utviklingsmidler bidrar til å realisere nasjonale satsninger. Økt konkurransedyktighet, sysselsetting og forbedrede rammebetingelser for næringslivet er blant målsettingene. Fordi midlene fordeles til fylkene, som har god kjennskap til utfordringene i nettopp sin region, kan de også tilpasses områdenes særskilte utfordringer. Regjeringens kutt i disse midlene svekker fylkenes mulighet til å drive næringsutvikling, skape arbeidsplasser og skape ny vekst i sin region.

Samiske forhold og Sametinget

Arbeiderpartiet vil sikre gode rammevilkår for samisk språk, kultur, næringsliv og samfunnsliv. Derfor styrker vi budsjetttrammene innenfor disse områdene med til sammen 75 mill. kroner.

Vi foreslår å styrke rammene til Sametinget med 35 mill. kroner. Dette vil blant annet bedre tilgangen på samiske læremidler og iverksette tilbakeføring av samiske kulturgjenstander til de samiske museene (Bååstede-prosjektet).

Arbeiderpartiet foreslår en oppstartbevilgning til Saemien Sitje på 10 mill. kroner og oppstartbevilgning til Beivas samiske teater på 10 mill.

kroner. I tillegg foreslår vi å øke tilskuddssatsene som kommunene får for opplæring i samisk med 20 mill. kroner.

Aps løsninger:

- **3 mrd mer til kommuner og fylker enn regjeringens forslag**
- **Styrke Husbanken med 8 mrd**
- **Bygge 3000 nye studentboliger**
- **Opprettholde støtte til ressurskrevende brukere**
- **Skape flere arbeidsplasser i hele landet ved å styrke de regionale utviklingsmidlene**

Integrering – vi velger inkludering

Arbeiderpartiets ambisjon er at Norge skal være verdens mest inkluderende samfunn. Vi mener at arbeid til alle er den beste løsningen på utfordringer knyttet til integrering. Bare slik oppnår vi et av de aller viktigste målene i integreringspolitikken, nemlig økonomisk selvforsørgelse. I framtida vil eldrebølgen sette velferdsstaten under press. For å unngå dette, trenger vi mer kvalifisert arbeidskraft i helse- og omsorgssektoren. Skal vi klare dette, er vi avhengige, ikke bare av økt rekruttering til disse yrkene generelt, men at innvandrere til Norge velger disse yrkene.

Utdanning og kompetanse til alle utgjør en viktig del av den norske modellen. Det bidrar til å sikre produktiviteten slik at virksomhetene kan bære bedre reallønninger enn i andre land, ikke minst for lavlønnsgruppene. Det er denne kompetanselinja som har gitt Norden den unike kombinasjonen av effektivitet og utjevning. Press på arbeidsmarkedet må ikke avbøtes med lettvinde grep som lavlønn og deregulering av norsk arbeidsliv. Dette vil bidra til å skape større forskjeller mellom folk og ikke minst føre til at vi får A-, B- og C-lag i arbeidslivet. Ikke minst vil lave lønninger medføre at det vil bli mindre attraktivt å stå i arbeid enn å bli mottaker av trygd. Vi trenger flere incentiver til arbeid, ikke mindre.

Arbeiderpartiet vil gjøre det til en hovedoppgave å sette kommunene og arbeidslivet i stand til å få

folk inn i arbeid og deltakelse. Vi foreslår derfor å styrke Jobbsjansen, særlig for å styrke innsatsen for å få hjemmeværende innvandrerkvinner i arbeid. Vi vil også øke bevilgningene til NOKUT for å sørge for raskere kartlegging og godkjenning av kompetansen til de som kommer til Norge.

Skal Norge lykkes med integreringen, må vi også lykkes i de store byene. For å håndtere og forebygge levekårsutfordringer i disse områdene, er det nødvendig med en fortsatt områdesatsing for å gi alle like muligheter og forebygge sosiale forskjeller. Områdesatsingen i byene har vært en suksess, og Arbeiderpartiet mener at denne satsingen må styrkes betydelig i 2018.

For Arbeiderpartiet er det avgjørende at vi sikrer fortsatt tilslutning til våre grunnleggende samfunnsverdier. Vi må være bevisste på at integreringen ikke bare dreier seg om det som kan telles i form av yrkesdeltakelse og valgdeltakelse, men også om nye vennskap og en reell følelse av tilhørighet til det norske samfunnet og tilslutning til våre grunnleggende verdier. Skal vi klare å

inkludere nye mennesker i det norske fellesskapet, er vi også avhengige av å se alle som individer og deltakere i vårt fellesskap, framfor som deltakere i andre og fremmede fellesskap. Dette må gi seg utslag i både politikktutforming og måten vi diskuterer dette politikkområdet på.

Aps løsninger for bedre integrering:

- **Styrke innsatsen for å få hjemmeværende innvandrerkvinner i arbeid gjennom «Jobbsjansen»**
- **Raskere kartlegging og godkjenning av kompetansen til de som kommer til Norge for å få innvandrere ut i jobb**
- **Sterkere områdesatsing i byene**

KOMMUNAL	Diff. til regj. i mill. kr.
Styrking av integrerings- og områdetiltak	
Jobbsjansen (50.mill) og kommunale utviklingsmidler (10)	60,0
NOKUT	10,0
Forskning på integrering	10,0
Stønad til barnefamilier i mottak	10,0
Mentorordningen	6,0
Tilskudd til nasjonale ressursmiljø	10,0
Områdesatsing i Groruddalen og Oslo Sør	52,0
Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling	10,0
Styrking av kommunesektoren	
Rammetilskudd til kommuner	2 000,0
Rammetilskudd til fylkeskommuner	750,0
Ressurskrevende tjenester	300,0
Samiske forhold og Sametinget	
Oppstartsbevilgning Saemien Sitje	10,0
Oppstartsbevilgning Beaiivas samiske teater	10,0
Sametinget (samiske læremidler+Bååstede)	35,0
Samisk i grunnopplæringa	20,0
Andre områder	
El-ferger: Fornyelse av fergeflåten**	100,0
IKT-prosjekter i kommunene (skjønnsmidler)	50,0
Medfinansieringsordning for lønnsomme IKT-prosjekter i staten	25,0
Tilskudd til heis og tilstandsvurdering	15,0
Utviklingsprogram for byregioner og internasjonalt samarbeid	5,0
Bedriftsrettede låne- og tilskuddsordninger i distriktene	31,5
Inkluderende og vekstkraftige lokalsamfunn	218,5
1000 flere kvoteflyktninger - utover ODA	128,2
SUM	3 866,2
Kapitaltilførsel Husbanken	
Øke lånerammene i Husbanken med 8 mrd. kr (3,6 mrd bokført 2018)	3 600,00

**Under fylkesrammen

10. Skatter og avgifter

Arbeiderpartiet ønsker at grunnleggende velferdsgoder som barnehage, skole, eldreomsorg og helsehjelp skal være tilgjengelig for alle. Det er behovet og ikke betalingsevnen som bestemmer hvilket tilbud du får. I mange land er det annerledes, med høye egenandeler og forsikringsordninger som fører til ulikt tilbud og store forskjeller mellom folk. Norge har valgt en annen retning. Vi har et høyere skattenivå enn en del andre land, men samtidig er mange velferdstjenester gratis eller svært billig sammenliknet med andre land.

Det meste av inntektene som betaler for velferdsgodene, kommer gjennom det spleiselaget som skatter og avgifter utgjør. Reduserer vi disse inntektene, får vi også mindre igjen til å investere i at alle får en god oppvekst og skolegang, trygg omsorg eller legehjelp når de trenger det, tjenester som mange mener er noe av det viktigste for trygghet og livskvalitet. Derfor er Arbeiderpartiet mot å kutte i skattene. Norge trenger mer satsing på det som er aller viktigst for oss, ikke mindre.

Samtidig må vi bruke pengene mer effektivt slik at vi får mest mulig ut av hver krone og sørge for en bærekraftig velferd. Vi må modernisere tjenestene gjennom digitalisering og velferdsteknologi, vi må skape mer tillit og mindre byråkrati i offentlig sektor og vi må gjennomføre reformer som bidrar til at vi kan bære utgiftene på sikt. Vi har sett lite til dette under Høyre- og FrP-regjeringen. Satsingen på digitalisering er svært svak, vi har fått mer byråkrati, skjema og rapporter, og det har ikke vært gjennomført noen større reformer.

Arbeiderpartiet vil ha en helt annen satsing på disse områdene, og viser til kapitler om dette i vårt alternative budsjett.

Reformer tar tid. Pensjonsreformen som ble gjennomført da Arbeiderpartiet satt i regjering, har allerede i 2017, ifølge SSB, frigjort over 30 milliarder til økt satsing på velferd. SSB har beregnet at pensjonsreformen i 2060 vil gi en bedret budsjettbalanse på 224 milliarder kroner. I skriftlig svar til Arbeiderpartiet er den eneste større reformen med virkning på bærekraften i velferden Siv Jensen kan vise til i sin tid, effektiviseringskuttene i staten. Det kan knapt kalles en reform.

Tabell 10.1 Samlede effekter av pensjonsreformen på offentlige finanser.

Beregninger av pensjonsutgifter fram mot 2060

Økonomiske analyser 5/2016

Tabell 1. Samlede effekter av pensjonsreformen på offentlige finanser. Mrd. kr i 2015-beløp (G = kr 89 502)

	2016	2020	2040	2060
Inntekter	48	61	108	146
Utgifter alderspensjon	10	-4	-55	-96
Effekt andre trygdeordninger, 12 prosent	6	7	13	18
Budsjettbalanse	32	58	149	224

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kilde: https://www.ssb.no/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/_attachment/286195?_ts=158b4beffb0

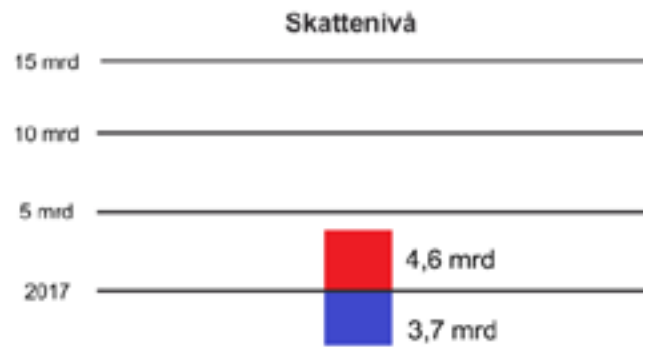
Arbeiderpartiets mål er å gjennomføre flere reformer som skaper en bærekraftig velferd og god bruk av offentlige midler. Tillitsreform i offentlig sektor, en mye sterkere satsing på folkehelse og forebygging, en stor skolereform som sikrer at mange flere fullfører og går ut i arbeidslivet og fullføring av pensjonsreformen er noe av det Arbeiderpartiet vil gjøre for å skape et mer rettferdig og trygt samfunn. Lykkes vi for eksempel med å halvere antall nye unge uføre, viser beregninger at det kan bety over 15 milliarder i årlig gevinst for samfunnet. Og aller viktigst: det gir økt livskvalitet og økt samfunnsdeltakelse for tusenvis av unge mennesker.

Skal vi lykkes med disse omstillingene, må vi starte umiddelbart. Arbeiderpartiets budsjett inneholder fire slike omfattende satsinger på framtida:

- En forsterket innsats for å få flere fra trygd til jobb, særlig unge som står utenfor arbeidslivet.
- Et stort løft for barn og unge som gir flere en trygg oppvekst og kunnskapen de trenger i arbeids- og samfunnslev.
- Øke utbyggingstakten i sykehus og styrking av eldreomsorgen slik at vi allerede nå forbereder oss på at vi blir flere eldre med økende behov for hjelp.
- En moderne og framtidsrettet klimapolitikk hvor investeringer i miljøteknologi, utslippskutt i transportsektoren, karbonfangst og -lagring, kollektivtrafikk og energieffektivisering både gir næringsutvikling og lavere klimagassutslipp.

For å nå disse målene, må vi være villig til å investere. Derfor innebærer Arbeiderpartiets forslag til alternativt budsjett en moderat økning av skatter og avgifter sammenliknet med nivået i 2017. Den samlede økningen fra 2017 til 2018 er på rundt 4,5 milliarder kroner. Samtidig går vi mot kuttet i skattenivået på 3,7 milliarder som regjeringens opplegg innebærer. Dette gir sammen med omdisponeringer på budsjettet rom for Arbeiderpartiets satsinger på velferd, klima, barn og unge og arbeid.

Arbeiderpartiet ønsker samtidig et skattesystem som bygger opp under de målene vi har for samfunnet: rettferdig fordeling og små forskjeller, at vi gjør klimavennlige valg, god folkehelse, god distriktpolitikk og god næringsutvikling over hele landet. Derfor går Arbeiderpartiet mot noen av regjeringens økte regninger til folk flest. Kuttet

Figur 10.1 Skattenivå

i pendlerfradraget omgjøres, og vi sier nei til skattesmellen for ukependlere som bor på brakke. Vi går også mot økningen i barnehageprisen, som for vanlige familier betyr mye mer enn de få kronene de har fått i skatteutt av regjeringen.

Samtidig er det en rekke skatter og avgifter som forblir uendret i Arbeiderpartiets opplegg:

- Ingen netto økning i inntektsskatten.
- Innen økning i avgifter på elektrisitet, tobakk og alkohol.
- Ingen endringer i taxfree-ordningen.
- Ingen økning i bensin-, diesel- eller veibruksavgifter.

Arbeiderpartiet gjør følgende hovedgrep for å ha rom for de store satsingene i budsjettet:

1. Rundt 3 milliarder til helse, eldre og trygg velferd:
Betales gjennom økt sats i formuesskatten til 2013-nivå på 1,1 pst.
2. Rundt 2 milliarder til barnehage, skole, helse og trygghet for barn og unge:
Betales gjennom avvikling av senket momssats på brus og godteri.
3. Rundt 1,5 milliarder i satsing på norske arbeidsplasser og næringsutvikling.
Betales gjennom en avvikling av subsidiering av utenlandsk netthandel.
4. En tilnærmet provenynøytral satsing på rundt 2 milliarder til klimatiltak i transport, industri og energi betalt gjennom en tilsvarende økning i miljøavgifter.

Tabell 10.2 Arbeiderpartiets velferdssatsinger og skatter/avgifter.

Satsing	Skatt/avgift	
Velferd: Eldre, syke, arbeidsledige	Formuesskatt	3,3 milliarder
Klima: Klimatiltak, kollektiv, miljøteknologi	Miljøavgifter	1,8 milliarder
Barn og unge: Trygghet og kunnskap	Avvikle redusert moms på brus og godteri	1,9 milliarder
Arbeid: Næringspolitikk og arbeidstiltak	Kutte subsidieringen av utenlandsk netthandel	1,4 milliarder

Skatt gir velferd

Høy deltakelse i arbeidslivet og et forholdsvis høyt skattenivå gir oss inntekter til å finansiere et av verdens beste velferdssamfunn. Skattefinansiert velferd er mer effektivt enn at vi løser de store oppgavene hver for oss. Skal vi lykkes i å bevare og videreutvikle det samfunnet vi har skapt, er vi avhengige av å opprettholde fellesskapets inntekter. Når arbeid til alle er et selvstendig mål, er det for å gi den enkelte frihet, men det er også det viktigste middelet for finansieringen av framtidens velferd. Vi bruker skatteinntektene til å betale for utdanning og kompetanse som bedriftene etterspør, infrastruktur som gjør det mulig å transportere produktene effektivt, permisjonsrettigheter og barnehageplasser som gjør det lettere å kombinere jobb og barn. Stabile rammevilkår og tilgang til høyt kvalifisert arbeidskraft er sentrale faktorer for hvor attraktivt det er å investere og skape arbeidsplasser i Norge.

Skattesystemet spiller en viktig rolle. Skal vi kunne opprettholde et høyt skattenivå, må skattesystemet innrettes slik at det gir minst mulig effektivitetstap. Siden skattereformen i 1992 har skattesystemet bygget på prinsippene om brede skattegrunnlag, lave satser og symmetrisk behandling av utgifter og inntekter. Vi har langt på vei likebehandling av ulike næringer, eierformer, investeringer og kapitalinntekter, noe som sikrer at kapitalen investeres der hvor den kaster mest av seg.

I 2016 samlet partiene på Stortinget seg om et bedriftsskatteforlik. Målet var å skape trygghet og forutsigbarhet for næringslivet. Ingen er tjent

med at skattesystemet endres kraftig etter hvert regjeringsskifte, og de ansvarlige partiene på Stortinget har tradisjonelt gått sammen om å finne brede løsninger. Enighet om skattesystem betyr imidlertid ikke enighet om fordelingsprofil og skattenivå. Også innenfor skatteforliket er det mulig å sørge for at de som tjener mest, også betaler mest skatt, og at de med høyest formue betaler mest formuesskatt.

Inntektsskatt

Arbeiderpartiet støtter forslaget om å redusere skattesatsen på alminnelig inntekt til 23 pst. for 2018 i tråd med skatteforliket. Trinnskatten på personinntekt ble innført i 2016, og skal dekke inn hoveddelen av provenytapet i personbeskatningen som følge av lavere skattesats på alminnelig inntekt. Trinnskatten har fire innslagspunkter, og trinn 3 og trinn 4 tilsvarer den tidligere toppskatten.

I budsjettet for 2018 foreslår Arbeiderpartiet å holde inntektsskatten på om lag samme nivå som regjeringens forslag, men legger fram forslag til en omfordelende trinnskatt. Slik blir fordelingen mellom lavtlønte og høytlønte mer rettferdig.

Regjeringens forslag til økning i satsen i trinnskatten bærer preg av en dårlig fordelingsprofil. Arbeiderpartiet foreslår derfor en mer omfordelende innretning på trinnskatten (se tabell 10.3).

Tabell 10.3 Arbeiderpartiets forslag til trinnskattemodell

	Innslagspunkt (kr)	Sats
Trinn 1	169 000	0,6 pst.
Trinn 2	237 900	3,4 pst.
Trinn 3	598 050	12,9 pst.
Trinn 4	962 050	17,3 pst.

Tabell 10.4 Fordelingstabell. Endring i inntektsskatt per skatteyster, sammenlignet med referansealternativet for 2018. Kilde: SSB.

Brutto inkl. skattefrie ytelser	Antall	Endring i inntektsskatt per skatteyster
0 - 149 999 kr	560 167	-29,00
150 000 - 199 999 kr	236 482	-324,00
200 000 - 249 999 kr	307 036	-663,00
250 000 - 299 999 kr	337 843	-750,00
300 000 - 349 999 kr	356 625	-734,00
350 000 - 399 999 kr	339 998	-719,00
400 000 - 449 999 kr	341 487	-768,00
450 000 - 499 999 kr	314 934	-763,00
500 000 - 599 999 kr	526 518	-758,00
600 000 - 749 999 kr	445 942	-522,00
750 000 - 999 999 kr	302 440	293,00
1 000 000 - 1 999 999 kr	209 514	5 311,00
2 000 000 - 2 999 999 kr	20 969	18 841,00
3 000 000 kr og over	12 004	45 353,00

Merknad: skatteendringen er gjennomsnittet per inntektsgruppe. De med de laveste og høyeste inntektene i hver gruppe kan ha endringer som avviker fra gjennomsnittet. 80% under 600.000, 95% under 1 mill.

Tabell 10.4 viser endringene i inntektsskatt per skatteyter sammenlignet med referansealternativet for 2018. Med Arbeiderpartiets forslag vil personer med inntekter inntil 750.000 kroner få litt lavere inntektsskatt, personer med inntekter mellom 750.000 og 1.000.000 vil få om lag samme inntektsskatt. Personer med inntekter over om lag 1 mill. kroner får skatteskjerpelse.

Pendlerfradrag og fradrag for kost og losji:

Regjeringen foreslår å oppheve fradragsretten for merutgifter til kost for skattytere som har mulighet til å tilberede mat i pendlerboligen. I en tid hvor regjeringen oppfordrer arbeidsledige til å flytte på seg for å finne jobb, er det underlig at den samme regjeringen kutter i fradrag for pendlere. Arbeiderpartiet foreslår å gjeninnføre pendlerfradraget etter 2015-regler.

Skattefradrag på sluttvederlag: Arbeiderpartiet foreslår å gjeninnføre skattefradraget på sluttvederlag. Sluttvederlag gis til arbeidstakere som ufrivillig må slutte i arbeid på grunn av innskrenkning, nedbemanning, avvikling eller konkurs. Regjeringen fjernet fradraget i 2016.

Opsjonsordning for oppstartsbedrifter:

Arbeiderpartiet vil gjøre det lettere for oppstartsbedrifter å tiltrekke seg kompetente ansatte gjennom bruk av opsjoner. Slike bedrifter kan sjelden konkurrere på lønn, og i mange land brukes opsjoner for å kompensere for lavere lønn i en oppstartsfasen. Opsjoner vil også gi de ansatte en større del av verdiskapingen dersom bedriften lykkes. Dagens regler står i veien for å bruke opsjoner på denne måten. Regjeringens

forslag til endringer svarer ikke på utfordringen. De negative tilbakemeldingene fra de som har skoene på, er entydige. Arbeiderpartiet vil derfor endre innretningen slik at den faktisk vil fungere. Den viktigste endringen som må gjøres, er å øke opsjonsfordelen. Vi lytter til innspillet fra IKT-Norge og foreslår å øke opsjonsfordelen fra 30.000 til 300.000. Begrensningene på balansesum og ansatte ser også ut til å utelukke bedrifter som er i målgruppen. Arbeiderpartiet vil be regjeringen om ytterligere vurderinger av blant annet en økt grense for opsjonsfordel, balansesum og antall ansatte sett i lys av statsstøtteregulverket, med mål om å få på plass en opsjonsbeskatning som fungerer for oppstartsselskaper.

Formuesskatt

Arbeiderpartiet har vært og er helt uenige i det som har vært hovedprioriteten i skatteuttspolitikken til Høyre og Fremskrittspartiet i regjering: kutt i formuesskatten til de som har mest. Disse kuttene har liten effekt på investeringer og arbeidsplasser.

Skatteuttene under Høyre- og FrP-regjeringen i perioden 2014-2017 har i all hovedsak kommet de mest velstående i Norge til gode. Tabell 10.5 viser at de 1000 rikeste har fått redusert sin skatt med 809 800 kroner i snitt, noe som tilsvarer 2220 kroner per dag. De 94 prosentene med lavest formue har fått redusert sin skatt med i snitt om lag 10 kroner per dag. Samtidig som regjeringens politikk ikke bidrar til økte investeringer, øker imidlertid ulikhetene blant folk. Økonomisk teori om dynamiske effekter av skatteutt tilsier at skatteutt kan være

Tabell 10.5 Skattelettelser 2013-2017.

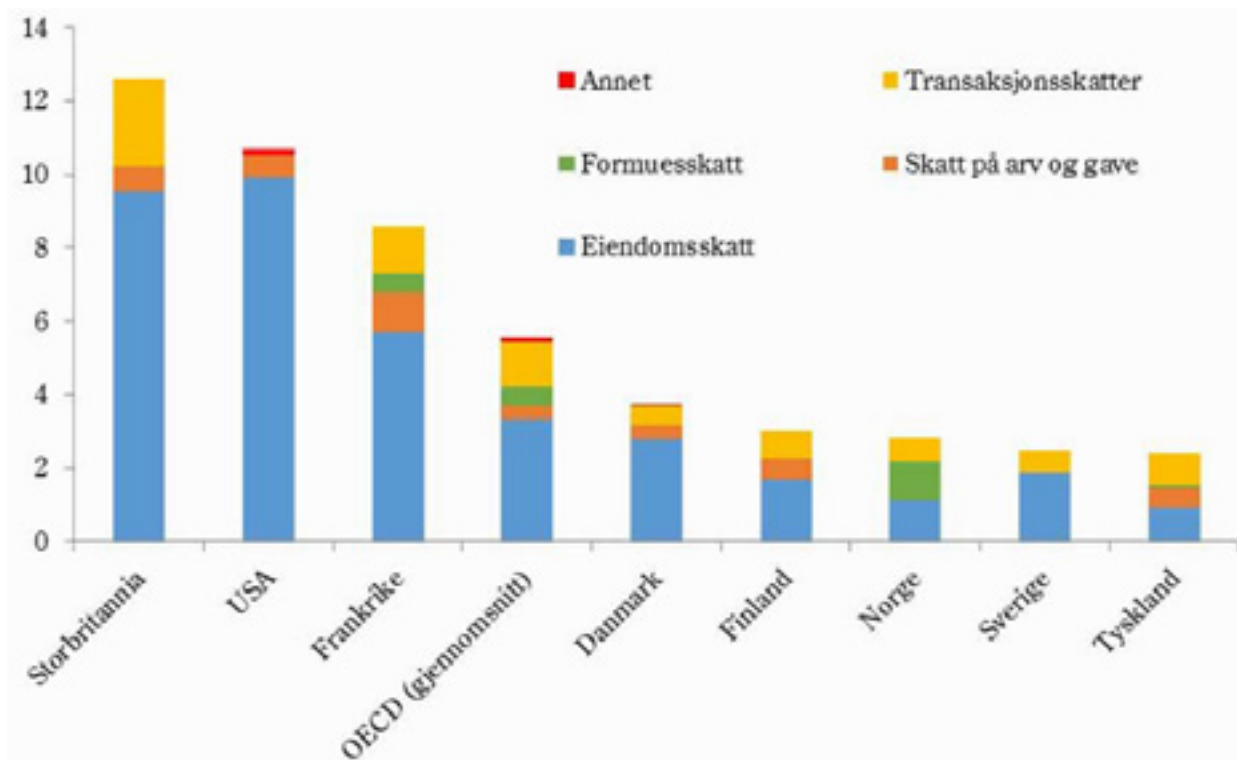
Beregnet nettoformue 2017	Antall personer 2017	Gjennomsnittlig endring i skatt 2013-2017, kroner
Negativ formue	1 007 800	-2 977
0-1 mill. kr	1 501 200	-2 671
1-5 mill. kr	1 515 900	-5 033
5-10 mill. kr	208 300	-12 050
10-20 mill. kr	44 800	-19 866
20-30 mill. kr	7 900	-29 114
30-40 mill. kr	3 300	-45 455
40-50 mill. kr	1 600	-50 000
50-100 mill. kr	2 900	-79 310
100 mill. kr og over	1 600	-575 000
I ALT	4 295 300	

selvfinansierende fordi folk velger å jobbe mer når marginalsatten går ned, eller ved at bedriftene øker investeringene når formuesskatten reduseres. Dynamiske skatteeffekter har vært en sentral begrunnelse når regjeringen velger å kutte formuesskatten. Det er imidlertid vanskelig å finne støtte til teorien om dynamiske skatteeffekter ved redusert formuesskatt.

Finansdepartementet skrev i skatteproposisjonen 2015 at «*Det er ikke grunnlag for å budsjettere med dynamiske effekter i 2015 av forslagene til skatteendringer*». I nasjonalbudsjettet 2015 skriver regjeringen at: «*Siden kapitalmarkedene i Norge i det store og hele fungerer godt, vil formuesskatten antagelig først og fremst påvirke sparingen*».

Fra 2014 er skattesatsen for formuesskatt redusert fra 1,0 prosent til 0,85 prosent, mens innslagspunktet er økt til 1,48 millioner kroner. Økning i innslagspunktet skjermer folk med relativt sett lave formuer. Derimot gir reduksjon i skattesatsen størst skattelette til de rikeste med høye formuer. Ifølge SSB ga endringene i beskatningen av formuen bare fra 2014 til 2015 en skattelette på 15 200 kroner for en person som hadde 10 millioner kroner i nettoformue (SSB 2016).

Samlet formue skattes lavt i Norge sammenlignet med en rekke andre land som Storbritannia, USA og Frankrike, og skattenivået i Norge ligger også godt under gjennomsnittet i OECD-landene.

Figur 10.2 Inntekter fra ulike skatter på kapitalbeholdning som andel av samlede skatte- og avgifts- inntekter i utvalgte land. Prosent. 2014. Kilde: Svar på spørsmål 535 fra Finanskomiteen/Aps fraksjon.

For å finansiere velferdssatsingen, foreslår vi å øke satsen i formuesskatten til 1,1 pst. Høyinntektsgruppene har gjennomgående de største formuene. Arbeiderpartiets skatteopplegg innebærer dermed en enda bedre sosial profil

med gjeninnføring av satsen for formuesskatten fra 2013. Samtidig har endringene i verdifastsettelsesreglene ført til at innretningen av formuesskatten i dag i større grad stimulerer til investeringer i næringsliv og produksjon.

Tabell 10.6 Arbeiderpartiets forslag til skatteopplegg for 2018, sammenlignet med regjeringens forslag. Millioner kroner bokført.

FORSLAG TIL SKATTEOPPLEGG	Millioner bokført
INNETTSSKATT	
Omfordelende trinnskatt	1160
Pendlerfradrag tilbake til 2015-nivå	-320
Reversere kutt i kost og losji	-600
Øke fagforeningsfradraget med 1000kr fra 3850 til 4850	-185
Fjerne skatt på sluttvederlag	-48
Forbedre opsjonsbeskatning	-80
SUM INNETTSSKATT	-73
FORMUESSKATT	
Øke formuesskatten til 1,1 %, bunnfradrag 1.480.000	3272

Eiendomsskatt

Arbeidsmaskiner og tilbehør i næringsseiendom kategorisert som «verk og bruk» inngår i dag i eiendomsskattegrunnlaget når de anses integrert i anlegget. Regjeringen foreslår å frita «produksjonsutstyr og produksjonsinstallasjoner» eiendomsskatt fra 2019, med en overgangsperiode på fem år.

Endringene vil ikke gjelde for vannkraftanlegg og vindkraftanlegg, eller anlegg omfattet av særskattereglene for petroleum. Nettanlegg (overføringsanlegg) vil i all hovedsak bli fritatt for eiendomsskatt. Også anlegg for teletjenester og datamaskiner i store datasentre vil bli fritatt.

Forslaget vil føre til inntektsbortfall for en rekke kommuner. Regjeringen foreslår en overgangsperiode på fem år, slik at kommunene kan tilpasse seg inntektsbortfallet. Kommunenes Sentralforbund (KS) anslår kommunenes inntekter til 1,2 mrd. kroner, mens regjeringen anslår at kommunene taper om lag 800 mill. kroner.

Arbeiderpartiet støtter ikke regjeringens forslag om å unnta produksjonsutstyr og produksjonsinstallasjoner fra eiendomsskatt.

Næringslivet rapporterer om at «verk og bruk»-reglene er uforutsigbare og praktiseres ulikt. Dette kan skape usikkerhet. Arbeiderpartiet vil derfor sette ned et lovutvalg som ser på praktiseringen av regelverket på eiendomsskatt på verk og bruk. Usikkerhet om eiendomsskatt på servere og løsøre har vært et hinder for å etablere datasentre i Norge. Arbeiderpartiet ber regjeringen se på muligheter for en mer forutsigbar og lik praktisering, og for en tydeliggjøring av at utstyr benyttet til datalagring og håndtering av data i større datasentre unntas fra beskatning. Arbeiderpartiet vil sikre at både norske og utenlandske aktører som vil etablere datasentre i Norge, får den forutsigbarheten de trenger.

Normrente grunnrenteskatt vannkraft

I Stortingsmelding 25 (2015–2016) står det at «Det er av stor verdi for kraftsystemet vårt at vannkraften som allerede er bygd ut opprettholdes og videreutvikles. En stor del av norsk vannkraftproduksjon er bygd i årene etter krigen og til slutten på 1980-tallet. Det er derfor et betydelig behov for vedlikehold og reinvesteringer

fremover.» Arbeiderpartiet foreslår å heve normrenten for beregning av friinntekten i grunnrenteskatten for vannkraftverk til 2,5 pst. Å heve normrenten vil bidra til å bedre insentivene for investeringer i eldre kraftanlegg, slik at man kan opprettholde og videreutvikle den store verdien som ligger i allerede utbygde kraftanlegg.

Avgifter: Avvikle senket momssats på brus og godteri

Arbeiderpartiet vil ha et løft for barn og unge, og foreslår derfor å fjerne den senkede momssatsen på brus og godteri. I tillegg til inntekter som finansierer en satsing på barn og unge, har forslaget effekt for folkehelsen. Arbeiderpartiet støtter fortsatt lavere sats på matvarer og frukt og grønt, men mener at det ikke er en statlig oppgave å ha en ekstra lav sats på brus og godteri.

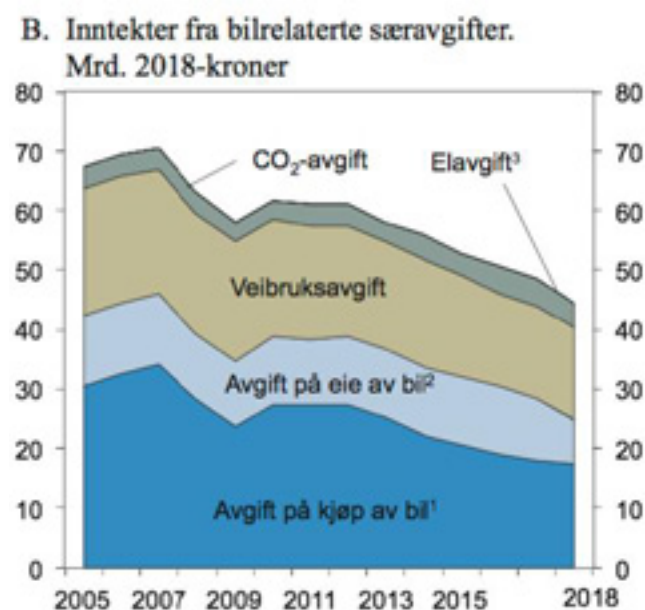
Avgifter: Fjerne subsidier på utenlandsk netthandel

Arbeiderpartiet foreslår å fjerne subsidiene på utenlandsk netthandel, som i dag gir norsk næringsliv en konkurranseulempe. Bare i fjor, og bare fra én svensk nettbutikk, ble det importert over 500 tonn godteri til Norge. Ved å fjerne 350-kronersgrensen, som gjør at import fra utlandet under denne grensen slipper avgifter, konkurrerer norske og utenlandske butikker på like vilkår. Dermed kan norske butikker komme styrket ut av Arbeiderpartiets forslag. Finansdepartementet ønsker ikke å beregne effekten av å fjerne subsidier på utenlandsk netthandel, men en beregning fra bransjeorganisasjonen Virke viser at tapt merverdiavgift beløper seg til 1,7 mrd. kroner årlig. Med innføring fra 1. mars 2018, vil dette utgjøre 1,4 mrd. kroner bokført i 2018.

Miljøavgifter

Miljøavgifter er et viktig virkemiddel for å stimulere til miljø- og klimariktig omlegging av økonomien. Avgiftene reduserer etterspørselen etter miljøskadelige produkter, og opprettholder prinsippet om at forurenser skal betale. Gode og treffsikre avgifter gjør at utslipp kuttes der hvor det er mest effektivt. Lønnsomheten i å utvikle og ta i bruk mer miljøvennlig teknologi øker. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at avgiftene virker mest effektivt når de miljøvennlige alternativene faktisk eksisterer.

Bilavgifter: For å nå målet om at alle personbiler som selges i 2025 skal være nullutslippsbiler, må vi bruke avgifter til å påvirke folks beslutning om hvilken bil de skal kjøpe. Det må lønne seg å velge klimariktige løsninger framfor løsninger som gir klimagassutslipp (se også *kapittel om klima*). Det er viktig å stimulere til klimariktige valg. Vårt valg av bil låser oss til teknologi og utslippsnivå i mange år framover. Vårt mål er at alle nye biler som selges fra 2025, skal være nullutslippsbiler. Det krever kraftige virkemidler i form av en tydelig favorisering av nullutslippskjøretøyer i avgifts-systemet kombinert med en storstilt utbygging av ladeinfrastruktur og hydrogenfyllestasjoner som gjør overgangen mulig.

Figur 10.3 Inntekter fra bilrelaterte særavgifter.
Kilde: Prop. 1 LS (2017-2018). Skatter, avgifter og toll 2018. s. 137.

Figur 10.3 illustrerer at avgiftene på å kjøpe bil, eie bil og bruke bil har gått jevnt nedover siden 2005. Det gir rom for å øke avgiftene på å kjøpe, eie og bruke fossilbiler. Slik kan vi gjøre det mer gunstig med nullutslippsbil framfor fossilbil.

Arbeiderpartiet foreslår derfor å øke CO₂-komponenten i engangsavgiften med 20 pst. per gram fra 101 gram for alle biler med utslipp over 75 gram. NO_x-komponenten foreslås økt med 40 kroner per mg. Vektcomponenten foreslås økt ved å øke satsen fra 1900 kg og oppover. Arbeiderpartiet foreslår videre å øke grenseverdi for vektfradrag ladbare hybrider fra 50 til 100 km. Det betyr at subsidiene til hybrider baseres på

elektrisk rekkevidde. Det er ikke minst viktig ettersom hybrider når de ikke går på strøm, blir svært lite miljøvennlige.

2025-målet krever at fordelene ved å ha nullutslippsbil fortsetter å være sterke. Arbeiderpartiet støtter derfor ikke forslaget om å fjerne elbilfordelene for tunge elbiler, den såkalte «Tesla-avgiften». Det er imidlertid viktig at vi bruker elbilsubsidiene riktig. Derfor vil Arbeiderpartiet be regjeringen om å utrede om vi kan sette et tak på momsfrirket, slik at staten ikke subsidierer luksus. Da fordeler vi elbilsubsidiene mer rettferdig.

I store deler av landet er verken kollektivtrafikk eller nullutslippsbiler ennå et reelt alternativ. Effekten av å øke drivstoffavgiftene alene er relativt sett lav. Ifølge Transportøkonomisk institutt (TØI) vil 40 prosents økning i drivstoffavgiften på kort sikt gi anslagsvis 4 prosent mindre biltrafikk og CO₂-utslipp på korte turer i intercity-området rundt Oslo. Avgiftene må opp på et svært høyt nivå før de bidrar til å kutte utslipp i et omfang som monner, og i store deler av landet er kollektivtrafikk eller nullutslippsbiler fortsatt ikke et reelt alternativ. På langturer vil økte drivstoffavgifter kunne bidra til overgang til flyreiser. På denne bakgrunn foreslår Arbeiderpartiet ingen økning av veibruksavgiften på bensin eller diesel.

Andre miljøavgifter: Vi foreslår også økninger i avgiftene på HFK/PFK, mineralolje og CO₂-avgiften på mineralske produkter. Dette må ses i sammenheng med forslaget om et CO₂-fond for å stimulere til teknologiskifte i transportnæringen.

Unntak fra CO₂-avgift på naturgass og LPG til gods- og passasjertransport i innenriks sjøfart og til offshorefartøy: Regjeringen foreslår i forslaget til statsbudsjett å fjerne fritaket for CO₂-avgift for bruk av naturgass og LPG i innenriks skipsfart og for offshorefartøy. Å fjerne fritaket betyr at det innføres en avgift på kroner 0,91 per standard kubikkmeter gass. Det er viktig å være oppmerksom på at avgiftene virker mest effektivt når de miljøvennlige alternativene faktisk eksisterer. Selv om LNG bare i begrenset grad reduserer CO₂-utslippene (20 pst.), er det fremdeles noe tid til nullutslippsteknologi vil være et alternativ for denne delen av maritim sektor. Derfor foreslår Arbeiderpartiet å opprettholde fritaket for CO₂-avgift for bruk av naturgass og LPG i innenriks skipsfart og for offshorefartøy også i 2018.

CO₂-fond for transport i næringslivet:

Næringstransporten står for dobbelt så store utslipp som privatbilene. Nullutslippsløsninger blir i stadig større grad tilgjengelige, også innenfor områder som tungtransport og skipsfart, men det finnes i dag ingen omfattende virkemidler for å stimulere til å bytte ut gammel teknologi med klimariktig teknologi. Arbeiderpartiet støtter derfor etableringen av et CO₂-fond for næringstransporten (se også kapittel 5 Klima).

CO₂-fondet skal gi tilskudd til merkostnader ved investering i null- og lavutslippskjøretøy som går på eksempelvis biodrivstoff, biogass, elektrisitet eller hydrogen. Det tar relativt lang tid fra et CO₂-fond opprettes til utslippskuttene finner sted. Derfor er det viktig at et CO₂-fond må på plass snarest mulig. Arbeiderpartiet har merket seg at Næringslivets Hovedorganisasjon kritiserer regjeringens arbeid med CO₂-fond, og vil derfor understreke at et CO₂-fond har et bredt flertall i Stortinget.

Tabell 10.6 Arbeiderpartiets forslag til avgiftsopplegg for 2018 sammenlignet med regjeringens forslag. Millioner kroner bokført.

AVGIFTER	Millioner bokført
MILJØAVGIFTER	
Engangsavgift bil	
NOx-komponenten i engangsavgiften økes med 40 kr/mg/km	140
CO ₂ -komponenten i engangsavgiften økes med 20% fra 101 g CO ₂ /km, (grenseverdi på 75 g CO ₂ /km beholdes som i regjeringens opplegg)	670
Unnta elbiler for engangsavgift (reversere Tesla-avgiften)	-130
Økt vektavgift, 345kr/kg over 1900 kg	130
Øke grenseverdi for vektfradrag ladbare hybrider fra 50 til 100km	230
Andre miljøavgifter	
Grunnavgift på mineralolje økes med 0,36kr (til 1,99kr/liter)».	340
CO ₂ -avgift på mineralske produkter, generell sats lett- og tungolje, økes med 10 % (fra 1,22 kr/liter til 1,34kr/liter).	435
Avgift på HFK/PFK (økes til 500kr/tonn CO ₂)	45
Fritak fra CO ₂ -avgift på naturgass og LPG (gods, passasjer, offshorefartøy)	-36
SUM	1824
ANDRE AVGIFTER	
Fjerne redusert MVA på brus og godteri	1900
Fjerne MVA-fritak på netthandel fra 1. mars	1400
SUM ALLE AVGIFTER	5124

11. Bærekraftig velferd

Norge har en sterk økonomi. Kloke politiske valg har skapt den norske modellen med trepartssamarbeid, næringsutvikling over hele landet og gode offentlige velferdstjenester betalt i fellesskap. Dette har ikke bare gitt små forskjeller, trygghet og livskvalitet, det har også lagt grunnlaget for at Norge er i toppen når det gjelder verdiskaping og levestandard. Rettferdig fordeling og et samfunn hvor alle kan delta er forutsetning for at Norge forblir slik også i framtida.

Med dette har Norge et godt utgangspunkt for å skape bærekraftig velferd for framtida. Men i årene framover vil det økonomiske handlingsrommet bli trangere. Oljeinntektene går gradvis nedover. Økningen i bruken av oljepenger må kuttes kraftig sammenliknet med siste fireårsperiode. Samtidig går utgiftene til alderspensjon og helse opp fordi vi blir flere eldre. I tillegg ser vi at klimagassutslippene står på stedet hvil, og mange sektorer må gjennom en stor omstilling for å stanse klimaendringene. De økonomiske analysene som er presentert gjennom perspektivmeldingen og statsbudsjettet, forteller oss at

Norge i dag ikke svarer på disse utfordringene. Politikken som føres, innebærer at Norge skyver store problemer foran oss. Det vil gjøre at omstillingene blir mer krevende og mer omfattende. Vi må begynne omstillingen nå.

Gjennom den siste stortingsperioden har det offentliges inntekter vært svekket gjennom skatteuttak med en innretning som har sikret de med høyest inntekt og formue de største kuttene. Det har vært hevdet at dette skulle gi økt verdiskaping og flere arbeidsplasser, uten at det kunne dokumenteres at dette har hatt noen vekstfremmende effekt. Samtidig har det vært gjennomført en økning i oljepengebruken som har satt oss i dårligere stand til å håndtere framtidige forpliktelser på statsbudsjettet. Arbeiderpartiet har vært kritiske til denne økningen, og har ment at økt oljepengebruk burde vært innfaset over flere år. Det hadde synliggjort den omstillingen som er nødvendig og det problematiske med å svekke statens inntekter. Det alvorligste er likevel at mye av de ekstra oljepengene er brukt feil. Ingen regjering har noensinne hatt mer oljepenger enn

den nåværende. Samtidig er det ikke gjennomført en eneste større sosial reform eller omstilling som forbereder oss på framtida. Vi har ikke lenger råd til å kaste bort muligheten til å gjøre det som skal til for å forberede Norge på ny næringsutvikling, større velferdsbehov og en klimavennlig framtid. Vi ser at regjeringen i dette budsjettet reduserer veksten i oljepengebruk. Det understreker enda sterkere behovet for å bruke pengene riktig og gjøre gode valg. Arbeiderpartiet bygger sin politikk på den kunnskapen vi har om Norges økonomi, de oppgavene vi må løse og det handlingsrommet vi har. Derfor peker vi ut en annen kurs, for sterkere jobbvekst, en ny klimapolitikk, en kraftinnsats for barn og unge, og å forberede Norge på de økte behovene innenfor helse og omsorg.

Økonomisk handlingsrom

Det viktigste målet for den økonomiske politikken er å få flest mulig i arbeid. Det er den løpende verdiskapingen og lønnsomme konkurranse-dyktige arbeidsplasser som bærer levestandarden og velferden vår. Derfor er arbeid til alle det overordnede målet for Arbeiderpartiets økonomiske politikk. Samtidig bidrar økt sysselsetting og gode liv for folk til en lavere vekst i offentlige utgifter. God folkehelse, lav arbeidsløshet og færre som støtes ut av arbeidsliv og samfunnsdeltakelse, er viktig for bærekraften i velferdsstaten. Derfor må politikken ha et langsiktig perspektiv, hvor forebygging er like viktig som reparasjon, arbeidslinja og kvalifisering av arbeidstakere like viktig som gode trygdeordninger og satsing på barn og unge den

viktigste investeringen for en sterk økonomi for Norge.

Det økonomiske handlingsrommet i budsjett-politikken hvert enkelt år bestemmes i hovedsak av utviklingen i skatteinntektene og bruken av oljeinntekter, veksten i folketrygdens utgifter og demografikostnadene i kommuner og helseforetak. I tillegg kommer bindinger i budsjettet fra tidligere vedtak. I Nasjonalbudsjettet 2018 nedjusteres inntektsanslagene fra tidligere år, samtidig som utgiftene i kommunene og helseforetakene er ventet å øke.

Som det framgår av tabell 11.1, anslår regjeringen handlingsrommet før effektivisering og omprioritering til 4 mrd. kroner årlig i perioden 2019-2021. Det betyr at anslagene på framtidig handlingsrom er redusert med 2,5 milliarder kroner bare siden fjorårets Nasjonalbudsjett. Dette er mye mindre enn handlingsrommet i budsjettpolitikken de siste årene.

Samtidig som handlingsrommet reduseres, er det flere politiske mål og vedtak som legger betydelige føringer på framtidige budsjetter. Nasjonal transportplan, Langtidsplanen for forsvaret og varslete byggeprosjekter vil kreve betydelige midler om de skal gjennomføres i tråd med vedtakene som er fattet.

Arbeiderpartiet har tidligere advart mot at handlingsrommet for framtida har blitt redusert av Høyre- og FrP-regjeringens skattekutt. Det øker betydningen av å gjøre gode og langsiktige prioriteringer som sikrer bærekraftig velferd og trygge arbeidsplasser.

Tabell 11.1. Handlingsrommet i budsjettet de nærmeste årene. Mrd. 2018 -kroner.

Kilde: Nasjonalbudsjettet 2018 (Tabell 3.6)

	2019-2021
Inntekter	18
Underliggende skattevekst.....	15
Økt bruk av oljeinntekter.....	3
Utgifter	14
Folketrygden.....	9
Demografikostnader i kommuner og helseforetak.....	5
Handlingsrom for effektivisering og omprioritering	4

Kilde: Finansdepartementet.

Arbeid: Mange utenfor arbeidsmarkedet

Arbeid til alle er Arbeiderpartiets overordnede mål. Arbeid er nøkkelen til frihet og selvstendighet for den enkelte. Det er også grunnlaget for vekst og verdiskaping, og det er forutsetningen for vår velferdsmodell.

Den største utfordringen Norge står overfor nå, er at andelen som er i jobb har falt til det laveste nivået på 20 år. Regjeringens prognoser for neste år viser at den svake oppgangskonjunktoren ikke er stor nok til å hente inn den tapte sysselsettingen.

Sysselsettingsveksten de siste 4 årene har vært svak. I budsjettet anslås det nå at sysselsettingen vil vokse *litt* mer enn befolkningsveksten, men ikke nok til å bringe andelen i jobb vesentlig opp. Til sammenlikning var sysselsettingsveksten på nær 45 000 personer i gjennomsnitt i hvert av årene under Stoltenberg II, inkludert fallet under finanskrisen, noe som ga en langt høyere arbeidsdeltakelse enn vi har hatt de siste fire årene.

Det bør være et mål at Norge kommer tilbake til samme sysselsettingsnivåer som tidligere. Da må sysselsettingen vokse mye raskere enn den vil gjøre ifølge regjeringens prognoser. Arbeiderpartiets visjon er at Norge må skape minst 300.000 flere jobber de neste 10 årene.

Fra slutten av 2016 har arbeidsledighetsraten gått litt ned. Den målte arbeidsløsheten fanger imidlertid bare opp en del av situasjonen på arbeidsmarkedet. Et alvorlig utviklingstrekk har vært at nedgangen i arbeidsledighet først og fremst skyldes at arbeidsstyrken har gått ned. Det er også bekymringsfullt at langtidsledigheten fortsatt er høy, og at gruppen som har vært ledige mer en 18 måneder, vokser.

Regjeringen vurderer at det er mindre behov for arbeidsmarkedstiltak til helt ledige i 2018, og legger derfor opp til en nedtrapping. Nedtrappingen kommer på tross av en fortsatt krevende situasjon på arbeidsmarkedet. Mange av flyktningene som kom til Norge i 2015 er i ferd med å avslutte introduksjonsprogrammet, og vil kunne melde seg på arbeidsmarkedet med behov for arbeidsmarkedstiltak i 2018.

Kommunesektoren med nær hver femte sysselsatte er viktig for aktiviteten i økonomien.

De økonomiske rammene for kommunene i budsjettet er dermed viktige for aktiviteten og sysselsettingen generelt framover. Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2018 vil i liten grad gi rom for aktivitetsøkning i kommunene som kan bidra til å øke sysselsettingen direkte og indirekte.

Fra pallplass til middels

En stor og kompetent arbeidsstyrke er vår aller viktigste ressurs. Norge har i flere tiår hatt en høyere andel av befolkningen i arbeid enn de fleste andre land i verden. Dette har tett sammenheng med økningen i sysselsettingsandel blant kvinner, som økte med nær 20 prosentpoeng gjennom 70-tallet og til midten av 80-tallet.

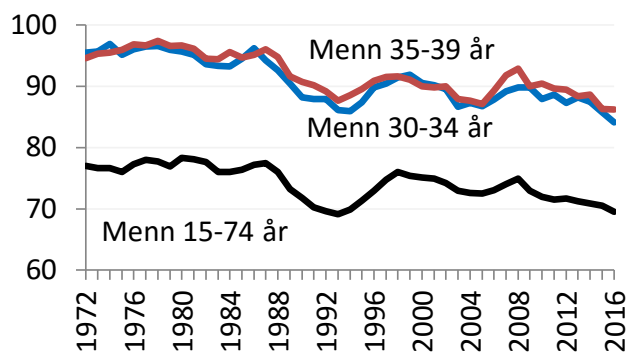
Nå er imidlertid flere land i ferd med å gå forbi oss. Andelen sysselsatte menn i de normalt mest arbeidsføre aldersgruppene har avtatt over flere år, og er nå lavere enn både i Sverige og Danmark. Ifølge Finansdepartementet har Norge nå falt helt ned til 9. plass blant OECDs medlemsland på lista over land med høyest sysselsettingsandel. Fra 2006 til 2013, under Stoltenberg II, lå Norge på 3. eller 4. plass. I andre land øker sysselsettingsandelen, men i Norge har det de siste årene gått i gal retning.

Sysselsettingsandelen for aldersgruppen 15-74 år var 67,3 pst. i 2016, ifølge Statistisk sentralbyrås arbeidskraftundersøkelse (AKU). Dersom sysselsettingsandelen for aldersgruppen 60-74 år var som i 2006, har Finansdepartementet beregnet at sysselsettingsandelen i 2016 ville vært 66,1 pst. Det illustrerer hvor viktig det er å få flere i jobb og få flere til å stå lenger i jobb. En viktig årsak til denne økningen kan tilskrives pensjonsreformen som Stoltenberg II-regjeringen gjennomførte.

Med en like høy sysselsettingsandel i 3. kvartal 2017 som i 3. kvartal 2013, ville 73 000 flere vært i jobb, jf SSBs Arbeidskraftundersøkelse i oktober 2017. Som svar på spørsmål fra Arbeiderpartiet i 2016, anslo Regjeringen at 1000 flere i jobb øker skatteinntektene med om lag 95 mill. kroner i 2017. 73.000 flere i arbeid tilsvarer etter disse anslagene om lag 7 mrd. kroner i økte skatteinntekter i 2018. Det gir en illustrasjon på verdien av å få flere i arbeid. Får vi flere over fra dagpenger til arbeid, blir regnestykket enda mer fordelaktig for vår evne til å finansiere velferden.

Nedgangen i sysselsetting har vært sterkest

blant unge menn med lite utdanning. Blant menn mellom 25 og 29 år med kun grunnskoleutdanning har sysselsettingsraten falt fra 79 til 66 pst. fra 2006 til 2016. Det er en nedgang på hele 13 prosentpoeng. Forverringen er reflektert i at andelen trygdede er gått opp. Nær 100.000 under 30 år er verken i arbeid eller utdanning. Over halvparten mangler fullført videregående opplæring. Denne trenden fortsetter også blant menn mellom 30 og 40 år. Dette er en gruppe hvor de fleste har vært i arbeid. Utviklingen over tid er bekymringsfull, med stadig flere utenfor arbeidsstyrken. Figur 11.1 viser hvordan sysselsettingsutviklingen for utvalgte årskull går feil vei.

Figur 11.1 Utvikling av sysselsettingen for utvalgte årskull 1972 - 2016. Kilde: SSB

Langsiktige konsekvenser

Hvorvidt vi lykkes med å få flere i arbeid har avgjørende betydning for offentlige finanser framover. I Perspektivmeldingen er det i basisforløpet lagt til grunn at sysselsettingsraten i snitt vil falle med 0,1 pst. per år i perioden 2015-2060. Dette, sammen med en rekke andre forutsetninger, gir et inndekningsbehov i offentlige finanser på 5,3 pst. av BNP for Fastlands-Norge i 2060. Dersom sysselsettingsandelen framover går ned forholdsvis like mye som fra 2013 til 2017, innebærer dette en økning i inndekningsbehov til 6,1 pst. av BNP for Fastlands-Norge i 2060.¹

Dersom en lykkes med å få den samlede arbeidsinnsatsen 10 pst. høyere enn i basisforløpet i 2060, vil det innebære at sysselsettingen kommer opp til toppnivåene fra tidligere høykonjunkturer. Inndekningsbehovet blir da redusert til 1,4 pst. av

BNP for Fastlands-Norge i 2060, eller 0,4 pst. per tiår fra 2030.

Gevinsten ved å få flere i jobb er med andre ord betydelig. Det krever målrettet politisk innsats. Arbeiderpartiet er bekymret for at Høyre- og FrP-regjeringen ikke tar tak i dette med det alvor og de virkemidler som er nødvendig.

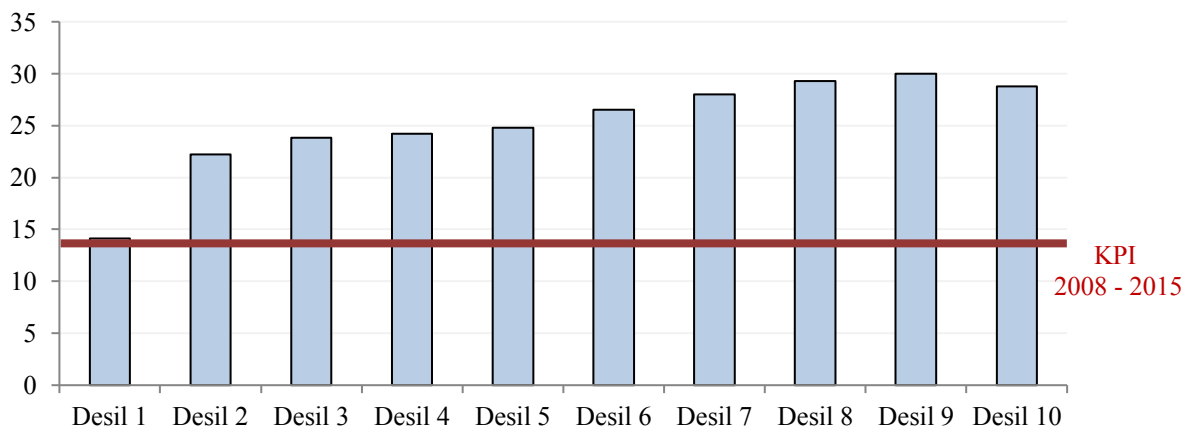
Økende ulikhet

Norge er fortsatt et land med små forskjeller. Men utviklingen går i gal retning. I Norge bidro overføringer og skatt til å redusere ulikheten i disponibel inntekt med 38 pst. i 2015. Dette er noe lavere enn gjennomsnittet på 40 pst. de siste ti årene. Den rekordstore bruken av oljepenger har ikke motvirket ulikhet på en effektiv måte, snarere tvert om. Den er blant annet blitt brukt til skattelett som har økt ulikhetene.

Skattelettene i perioden 2014-2017 har i all hovedsak kommet de mest velstående i Norge til gode (se tabell 10.5). De 1.000 rikeste har fått redusert sin skatt med 809.800 kroner i snitt, noe som tilsvarer 2.220 kroner per dag. De 94 prosentene med lavest formue har fått redusert sin skatt med i snitt om lag 10 kroner per dag. Skattelettene har ikke gitt resultater i form av flere arbeidsplasser og økonomisk vekst, men bidratt til å øke forskjellene og budsjettunderskuddet.

Vi ser også effektene av økt ulikhet i Norge på situasjonen i arbeidsmarkedet. Samtidig som sysselsettingsraten har gått ned for hele landet og for store grupper, er bildet at enkeltgrupper kommer særlig dårlig ut. Noen fortrenses ut av arbeidsmarkedet, og det er en tendens til at de lavest lønte blir hengende etter. De 10 prosent lavest lønte (desil 1) i privat sektor hadde nær sagt ingen reallønnsvekst fra 2008 – 2015. Selv om det er en viss grad av mobilitet mellom desilene, er det en voksende andel som forblir i de lavest lønte jobbene over tid. Det gjelder først og fremst i lite organiserte deler av arbeidslivet. Det svake arbeidsmarkedet smitter over til lønnsutviklingen også for de med høyere lønninger. Regjeringen viser selv i Perspektivmeldingen at andelen med vedvarende lavinntekt har økt de siste årene. Dette skaper bekymring for en ytterligere økning av ulikhet.

¹ Finansdepartementets svar på skriftlig spørsmål nr. 1048 fra AP, Marianne Marthinsen (Bærekraftig velferd 2017)

Figur 11.2.

Lønnsvekst i Norge fordelt på desiler. 2008-2015. Privat sektor. Prosent.
Kilde: SSB

Skatteutt feil medisin

Arbeiderpartiet har tidligere bedt Statistisk Sentralbyrå beregne virkningen av ulike innretninger av finanspolitikken. Beregninger viser at skatteutt er et svært kostbart og lite effektivt tiltak for økt sysselsetting:

1. For kostnaden av å generere én arbeidsplass gjennom skatteutt, kunne vi fått 15 arbeidsplasser i privat sektor ved heller å prioritere offentlige investeringer.
2. Vi kunne fått nær 70 ganger så mange arbeidsplasser dersom vi heller prioriterte kjøp av varer og tjenester som inngår i offentlig produksjon.
3. Det «koster» 64,7 millioner kroner det første året å skape én ny arbeidsplass gjennom skatteutt.

I tillegg til å være kostbare, bidrar skatteuttene til økte forskjeller. I en periode hvor det ikke har blitt skapt nok jobber, ville en bedre innrettet pengebruk ha bidratt til å øke sysselsettingen.

Digitalisering

Norge skal være best i verden på å utnytte de mulighetene ny teknologi gir. Vårt partsstyrte arbeidsliv med små lønnsforskjeller har bidratt til det. Raske teknologiske endringer gir økte muligheter for velstand og en forbedret arbeids situasjon, men øker samtidig risikoen for at flere ikke vil greie å ta del i arbeidslivet. Dette vil variere mellom ulike sektorer og arbeidstakere. Utfordringen blir å sikre relevant og god kompetanse i hele

bredden av arbeidsstyrken. Vi trenger et teknologiløft som starter i grunnskolen og varer gjennom hele yrkeslivet. Å kunne bruke IKT og digitale tjenester godt blir en stadig viktigere kompetanse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig.

Forskning på IKT er en sentral forutsetning for omstilling og digitalisering i privat og offentlig sektor. Arbeiderpartiet mener det er nødvendig med en kraftig innsats for å sikre rekruttering og grunnleggende IKT-forskning. Digitalisering av offentlig sektor og utviklingen i bruk av helse-teknologi vil være viktige faktorer for produktiviteten i offentlig sektor.

Økt kompetanse, tidlig innsats.

Arbeidslivet og samfunnet har gjennomgått store endringer de siste tiårene. Teknologiske endringer har gitt et mer kunnskaps- og kompetanse-krevende arbeids- og samfunns liv. Det har gitt mer produktive og lærende jobber. Samtidig har tersklene for deltakelse økt.

En av fire elever i skolen slutter før de har bestått videregående opplæring. Den viktigste årsaken til at de faller fra er at de ikke lærer å lese, skrive og regne godt nok i de første skoleårene. Det er et stort behov for å styrke tidlig innsats både i barnehage og de første skoleårene. Jo bedre grunnkompetansen er tidlig, jo lettere tilegner en seg og er motivert for ny kunnskap senere.

Det er viktig at utdanningssystemet i større grad skal bli en forberedelse til den livslange læringen som starter for fullt i arbeidslivet. Det må legges til rette for tettere kontakt mellom utdanningsinstitusjonene og arbeidslivet for å gjøre elever og studenter bedre forberedt til arbeidslivet.

Mangel på fullført videregående opplæring er en av de viktigste barrierene for jobbtilknytning blant unge. Norge har relativt få jobber uten krav til kompetanse. Økt konkurranse om jobbene i delene av arbeidslivet der unge tradisjonelt har tilhørighet, øker inkluderingsproblemenes. Manglende tilbud på yrkesfagutdanning, herunder lærlingeplasser, har også medvirket, kanskje særlig for unge menn. Lavlønnskonkurranse og press på kompetanse preger særlig svakt organiserte deler av arbeidslivet. Enkelte arbeidsgivere velger å ansette billigst mulig arbeidskraft framfor å satse på lærlinger eller annen kompetansebygging.

Den norske modellen, med små lønnsforskjeller, kan over tid bare fungere dersom den understøttes av høy effektivitet og produktivitet. Utdanning og kompetanse er en viktig del av den norske

arbeidslivsmodellen. Det er behov for opplæring i arbeidslivet for å sikre at arbeidskraft med lav formell kompetanse kan delta i et arbeidsliv som i stadig større grad bruker ny teknologi. Den norske arbeidslivsmodellen bidrar til at både arbeidstakerne og deres organisasjoner gjennom tariffarbeidet, og arbeidsgiverne gjennom deres internopplæring, har sterke incentiver til å bygge opp realkompetanse på jobben.

Også arbeidsmarkedspolitikken bør spille en viktig rolle for å fremme befolkningens mestring inn i og i arbeidslivet. De to dominerende opplæringstiltakene i arbeidsmarkedspolitikken er arbeidsmarkedsoplæring (AMO) og utdannings-tiltaket. Dette er tiltak som ved inngangen til 2017 hadde henholdsvis 7 000 og 9 500 deltakere, samlet om lag en femtedel av tiltaksdeltakerne. I 2004 utgjorde opplæringstiltakene om lag halvparten av tiltakene. Dette innebærer at det i denne perioden har vært en reduksjon på om lag 50 pst. målt i antall tiltaksdeltakere. Det er behov for en langt mer offensiv arbeidsmarkedspolitikk, med mer vekt på kompetanse, i møte med en økende inkluderingsutfordring. Da blir Regjeringens forslag til ytterligere kutt feil vei å gå.

Tillitsreform i offentlig sektor

Produktiviteten i offentlig sektor har en direkte effekt på størrelsen på inndekningsgapet i offentlige budsjetter. Når vi i framtida får flere eldre og oljeinntektene faller, må vi løse voksende offentlige oppgaver på best mulig måte med minst mulig ressurser. Digitalisering og automatisering, sammen med samordning og god organisering, gir store muligheter for å løse offentlige oppgaver mer effektivt. Samtidig er det en kjensgjerning at offentlige tjenester - særlig arbeidsintensive omsorgstjenester - ikke nødvendigvis lar seg gjennomføre raskere eller med mindre menneskelige ressurser enn før. Tvert imot vil vi på flere områder, som eldreomsorg, opplæring og arbeidstrening, se en økende etterspørsel og stadig høyere forventninger og behov.

De ansattes kunnskap og kompetanse er offentlig sektors fremste ressurs og må tas bedre i bruk. Brukernes behov og ansattes erfaringer må være utgangspunktet for videreutvikling av tjenestene til innbyggerne og fornyelse av forvaltningen. Vi vil videreutvikle offentlig sektor for å sikre god bruk av ressursene våre og tjenester som gir folk det de har behov for. Det gjør vi best gjennom at grunnleggende offentlige tjenester utføres i egenregi med folkevalgt styring.

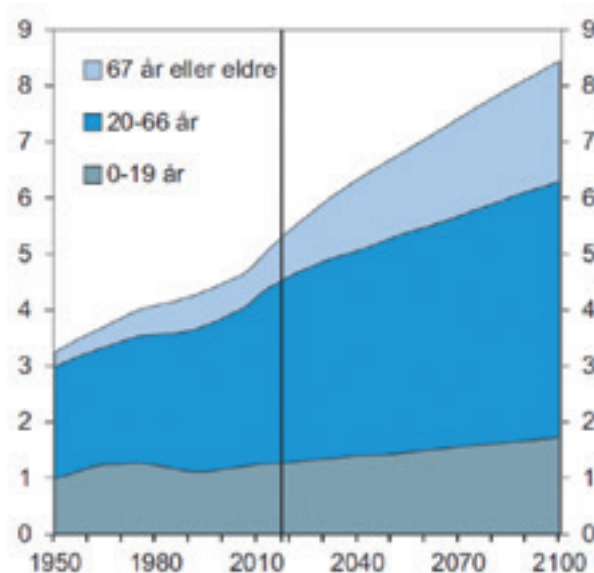
Arbeiderpartiet ønsker en tillitsreform i offentlig sektor. Målene må bli færre og klart definerte. De ansattes kunnskap og kompetanse skal få større plass. Vi skal måle mer på samfunnsnytte og resultater i stedet for prosesser og arbeidsoppgaver. Færre ressurser skal brukes på kontroll- og rapporteringsvirksomhet, og fagfolk skal få større frihet til å gjøre vurderinger av hvordan de overordnede målene best oppnås. Faglige beslutninger bør tas på et lavest mulig nivå. Gjennom økt handlingsrom i møte med innbyggerne kan det oppstå større rom for faglig utvikling og nytenkning. Et velfungerende trepartssamarbeid som arbeidsmetode må være grunnlaget for arbeidet med tillitsreformen.

Demografisk utvikling

Befolkningsutviklingen vil bestemme hvor mange som omfattes av velferdsstaten og størrelsen på den potensielle arbeidsstyrken som skal betale for den. Figur 11.3 viser alderssammensetningen i befolkningen. Andelen eldre over 67 år i befolkningen anslås å øke fra 14 prosent i dag til 22 prosent i 2060 i følge Nasjonalbudsjettet 2018.

Økningen i andelen eldre over 67 år påvirker også forsørgelsesbyrden, altså antallet barn og gamle i forhold til antallet i yrkesaktiv alder. Ifølge Perspektivmeldingen 2017 vil forsørgelsesbyrden stige med om lag 50 pst.

Utvikling i befolkningen. Millioner

Figur 11.3 Alderssammensetning i befolkningen. I millioner personer

Kilde: Statistisk sentralbyrå/Perspektivmeldingen 2017

Fødselsraten er fortsatt høyere i Norge enn i mange andre europeiske land. Det må ses i sammenheng med gode muligheter for å kombinere familie og arbeid og med relativt gode økonomiske utsikter. Det er imidlertid bekymringsfullt at fødselsraten nå går ned, og nærmer seg de historisk lave nivåene på tidlig 1980-tall.

Innvandring har stor betydning for hvordan folketallet og den demografiske sammensetningen utvikler seg. Perioden etter EU-utvidelsen mot øst i 2004 har vært preget av rekordhøy arbeidsinnvandring til Norge, drevet av høykonjunktur og gode arbeidsmuligheter. Lavere nettoinnvandring har bidratt til en svakere befolkningsvekst i 2016 og i 2017 enn tidligere antatt.

Videreføre pensjonsreformen

Endringene i befolkningen viser at det er nødvendig at pensjonsreformen videreføres for å sikre en bærekraftig folketrygd og fortsette arbeidslinja. Det er behov for å styrke AFP i privat sektor. Offentlig tjenestepensjon og offentlig AFP må legges om slik at den blir tilpasset både folketrygden

og privat AFP. Dette må skje gjennom forhandlinger med de ansattes organisasjoner. Arbeiderpartiet vil at det samlede pensjonssystemet skal sikre gode pensjonsnivåer som også gjør at de som må ta ut pensjon tidlig, har mulighet til det. Det bør være mindre ulikheter i opptjening av pensjon, slik at flere har en reell mulighet til å sikre seg 2/3 av tidligere inntekt ved uttak av pensjon.

Klimarisiko

Det er stor usikkerhet knyttet til utviklingen i energimarkedene. Fornybarutviklingen har gått langt raskere enn det internasjonale energibyrået (IEA) har lagt til grunn, og IEA har de siste årene systematisk undervurdert veksten i fornybarmarkedene.

Selv om verden vil trenge mer energi i framtida, er det økende usikkerhet om etterspørselen etter olje vil holde seg på samme nivå. Ikke minst vil elektrifisering av transportsektoren kunne bidra til lavere etterspørsel etter olje. Desentraliserte energisystemer – som lokal solkraft – vil være en viktig konkurrent til sentralisert kraftforsyning ikke bare i europeiske land, men også i framvoksende økonomier og i utviklingsland.

Økende usikkerhet i energimarkedene kan ramme Norge spesielt, ettersom petroleumssektoren står for en stor andel av Norges eksportinntekter og BNP, samt mange arbeidsplasser. Petroleumsvirksomheten i Norge vil vanskelig kunne konkurrere med olje og gass fra områder der utvinningskostandene er langt lavere.

Nært knyttet til usikkerhet i energimarkedene er såkalt «klimarisiko». Klimarisiko kan deles inn i omstillingsrisiko («karbonrisiko») og fysisk risiko (TCFD 2016).²

Omstillingsrisiko kan forstås som risikoen ved omstilling til en lavkarbonøkonomi, med stadig mer begrenset mulighet til å slippe ut klimagasser. Risikofaktorer er politikk, jus, marked, teknologiutvikling, samt omdømme. Norge er som petroleumssektortør og gjennom investeringene gjennom Statens Pensjonsfond Utland (SPU) sårbar for klimarisiko – både omstillingsrisiko og fysisk risiko. Gjennom Paris-avtalen har Norge forpliktet seg

til å jobbe for å begrense økningen i den globale middeltemperatur til maksimalt to grader. Det såkalte «togradermålet» setter klare begrensninger på hvor mye kull, olje og gass som kan utvinnes i årene som kommer. Verden har kullreserver på 2000Gt, olje- og gassreserver på ca 1100, og alle utviklede olje-, kull- og gassreserver er på ca 1000Gt. Det betyr at det finnes langt mer kull, olje og gass enn det jorda tåler. Skal vi nå målet om at temperaturen i verden ikke skal øke med mer enn to grader, vil vi ikke kunne bruke mer enn 800Gt. Det betyr at bare en liten del av verdens samlede kull-, olje- og gassreserver faktisk kan utvinnes.

IEA sier i sin siste rapport at verden vil etterspørre 30 prosent mindre olje i 2040 dersom vi når togradermålet. Det betyr rundt 11 millioner fat per dag lavere enn IEA tidligere har beregnet i sitt togradersscenario. Under finanskrisen falt etterspørselen med 2 millioner fat, og vi fikk et voldsomt fall i oljeprisen.

I tillegg til usikkerhet om utviklingen i energimarkedene, er det knyttet usikkerhet til konsekvensene av global og europeisk klimapolitikk. Dette er risiko norsk petroleumsindustri kan sies å være godt posisjonert for å møte, ettersom industrien helt siden starten av 1990-tallet har vært underlagt strammere klimapolitikk enn mange konkurrenter. Det betyr at industrien kan konkurrere i en verden hvor utslippene skal kuttes dramatisk. På den annen side vil norsk petroleumsvirksomhet, med et høyt kostnadsnivå, være mer sårbar etterhvert som klimapolitikken strammes ytterligere til.

Norsk petroleumsvirksomhet vil i framtida i økende grad være basert på utvinning av gass – som er mindre karbonintensiv enn kull og olje. Det vil kunne styrke konkurranseevnen til norsk petroleumsindustri.

95 % av norsk gass eksporteres til Europa. Med høyere kvotepriser i EUs kvotesystem vil norsk gass komme i en posisjon hvor det blir lønnsomt å erstatte mer av kullforbruket i Europa. Til tross for at gass er mindre karbonintensiv enn kull, er gass avhengig av en kvotepris på rundt 30 euro per tonn CO₂ før gass begynner å erstatte kull i Europa, og en kvotepris på 50-60

² Task Force on Climate-Related Financial Disclosures. <https://www.fsb-tcfd.org/publications/recommendations-report/>

euro før gass utkonkurrerer kull. Den store usikkerheten om kvoteprisene utgjør dermed en viktig del av karbonrisikoen ved norsk gass. For norsk gasseksport kan altså mangel på effektiv klimapolitikk innebære en stor risiko.

Arbeiderpartiet har foreslått å utrede Norges karbonrisiko. Derfor ser vi fram til at det regjeringsoppnevnte utvalget som skal gå gjennom Norges klimarisiko, legger fram sin rapport. Vi trenger et klarere bilde av risikoen. Det er i vår alles interesse - også petroleuminindustriens - at vi har et bevisst forhold til risikoen vi som samfunn og som investor samlet sett tar. Det betyr ikke kortsiktige eller dramatiske endringer i rammevilkår. Det betyr kunnskap på bordet. Vi må vite mer om hva utvikling i kvotepris, oljepris og internasjonalt politisk rammeverk vil bety for norsk økonomi. Det er ikke slik at vi trenger å velge mellom kunnskap eller langsiktige rammevilkår. Mer kunnskap er et utmerket grunnlag for å gi bransjen langsiktige og forutsigbare rammevilkår.

Fysisk klimarisiko omfatter blant annet endringer i temperatur og nedbør, havstigning og ekstremvær. Det betyr at vi må tilpasse oss et endret klima i Norge (se avsnittet om klimatilpassning i Norge). Men fysisk klimarisiko utgjør også en risiko for investeringene gjennom SPU. Fondsmeldingen for SPU bør derfor jevnlig vurdere klimarisikoen.

Statens pensjonsfond utland

Ved utgangen av første halvår 2017 var markedsverdien til Statens pensjonsfond utland 8.018 mrd. kroner. Statens inntekter fra pensjonsfondet er nå større enn tilførselene fra oljevirkomheten. Hver syvende krone som brukes over offentlige budsjetter, hentes nå fra pensjonsfondet. Lavere petroleumsinntekter i årene framover betyr likevel at rommet for videre økning i bruken av oljeinntekter blir begrenset.

Til sammenligning anslås verdien av allerede opparbeidede rettigheter til alderspensjoner fra folketrygden til om lag 8 200 mrd. kroner ved utgangen av 2017, altså mer enn kapitalen i Statens pensjonsfond utland. I tillegg har staten forpliktelser til uføre- og etterlattepensjoner i folketrygden og til opptjente rettigheter i Statens pensjonskasse.

Fra å ha bygd opp Statens pensjonsfond utland

år for år, går vi nå over i en fase hvor Finansdepartementet forventer at fondet vil flate ut som andel av verdiskapingen i norsk økonomi. Rommet for ytterligere økt bruk av oljeinntekter er dermed begrenset.

Bekjempe svart økonomi

Skatteunndragelse svekker tilliten og legitimiteten til skattesystemet og fører til høyere skattebelastning for vanlige folk. Nasjonalstatenes evne til å finansiere velferd undergraves. «Panama Papers» og «Paradise Papers», dokumentlekkasjen som avdekket skatteparadisenes rolle i den globale finansindustrien, understreker viktigheten av internasjonalt arbeid for åpenhet og informasjonsutveksling.

Store verdier unndras fra beskatning hvert år. Mange multinasjonale selskaper organiserer seg ut av skattlegging, ofte ved hjelp av skatteparadisene. Det skaper store problemer for flere stater i Europa, deriblant Norge.

For det første er dette en stor konkurranseulempe for vanlige norskeidde bedrifter. De har ikke ressurser til å organisere seg ut av skattlegging. Konkurranse fra internasjonale selskaper utenfor skatteposisjon er en stor utfordring.

For det andre medfører skatteparadisene at vanlige folk må betale mer i skatt. Dersom alle selskaper og enkeltpersoner hadde betalt den skatten man skulle til sitt hjemland, kunne vanlige folk betalt mindre skatt, og man hadde fortsatt hatt nok penger til skole, eldreomsorg og andre viktige oppgaver. For det tredje undergraver skatteparadisene tilliten til skattesystemet. Det er avgjørende å opprettholde tilliten til at alle bidrar etter evne.

«Paradise Papers» viser også at vi trenger mer internasjonalt samarbeid for åpenhet og strengere regler mot skatteunndragelse. Det er viktig å understreke at aggressiv skatteplanlegging ikke alltid er ulovlig, men gjør det mulig for multinasjonale selskaper og enkeltpersoner å redusere skatteregningen sin betydelig. Norge bør ha som mål om et enda strengere internasjonalt regelverk.

Aggressiv skatteplanlegging er ikke nødvendigvis ulovlig, men gjør det mulig for multinasjonale selskaper å redusere skatteregningen sin betydelig. Gjennom utstrakt bruk av internprising,

kunstige skattekonstruksjoner, skatteparadis og regelverksforskjeller mellom land, reduseres eller flyttes overskudd for å unngå beskatning i landene hvor den økonomiske aktiviteten har foregått.

Multinasjonale selskapers skattetriksing påfører i tillegg norske bedrifter, som ikke har mulighet til å bedrive overskuddsflytting, en konkurranseulempe. Omfanget av svart økonomi i Norge er vanskelig å fastslå med sikkerhet. En rapport utarbeidet av Vista Europa anslo nivået i 2013 til 14 pst. av BNP, tilsvarende om lag 420 mrd. kroner. Lederen for skattekrim i Skatt Øst mener Norge går glipp av 150 mrd. kroner i tapte skatteinntekter hvert år, hvorav halvparten i den svarte sektoren. Skatteparadisene er en forutsetning for at skatteunndragelse kan foregå i dette omfanget. EU-kommisjonen har trappet opp kampen mot store multinasjonale selskaper, som Google, Facebook, Amazon, Microsoft, Apple og Starbucks, som systematisk bruker skatteparadis og samspillet mellom skattesystemene i ulike land til helt lovlig å krympe skatten kraftig.

Arbeiderpartiet har lenge jobbet aktivt for økt finansiell åpenhet og bekjempelse av skatteunndragelse, blant annet gjennom våre forslag om et norsk eierskapsregister, presisering av land for land-regelverket og en rekke punkter i forliket om bedriftsbeskatningen. Den siste tidens avsløringer Paradise Papers understreker betydningen av at Norge som en stor investor gjennom Statens pensjonsfond Utland, tar arbeid mot korrupsjon på alvor.

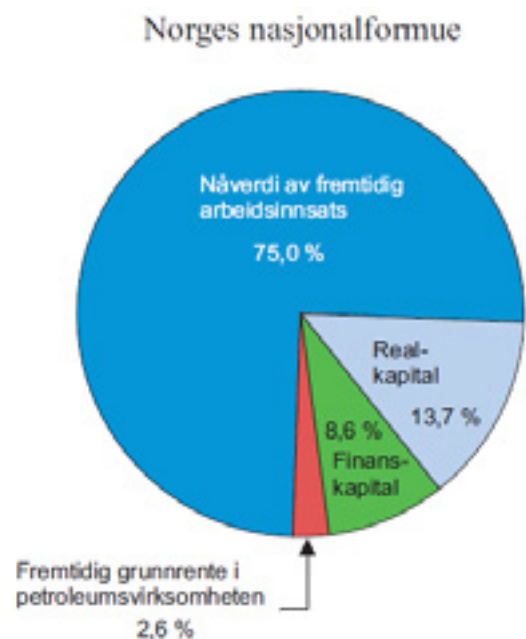
I Norge melder Arbeidstilsynet og arbeidstakerorganisasjonene at arbeidslivskriminaliteten er blitt grovere, mer omfattende og sammensatt. Det avdekkes flere og alvorligere eksempler på sosial dumping, grov utnyttning av arbeidstakere og kriminalitet i det norske arbeidslivet. Arbeiderpartiet foreslår derfor en tiltakspakke mot arbeidslivskriminalitet med økte bevilgninger til Skatteetaten, Arbeidstilsynet, Petroleumsstilsynet og Økokrim. Slik kan vi styrke innsatsen mot skatteunndragelser og svart arbeid i Norge (se også kapittel 2 Arbeid).

Arbeiderpartiets alternativ: Trygge arbeidsplasser for framtida

Den norske arbeidslivsmodellen kan sies å være Norges måte å utnytte globaliseringens og teknologiens fordeler for økonomisk vekst og

velstand, og samtidig beskytte befolkningen for dens negative sider. Norge har derfor både blitt en av verdens mest åpne og likestilte økonomier. Det har vært mulig gjennom en svært høy sysselsettingsrate uten utstrakt lavlønnskonkurranse og store lønnsforskjeller. Det har gitt både økonomisk og sosial bærekraft.

Verdien av oljefondet er viktig for å sikre velferden for framtidens generasjoner. Men den viktigste delen av Norges nasjonalformue, er arbeidsinnsatsen til befolkningen. Derfor vil det aller viktigste på lang sikt være å sikre at så mange som mulig deltar i arbeidslivet. De siste årene har færre og færre fått mulighet til å delta i arbeidslivet. Den negative utviklingen må snus, nå er det behov for et krafttak for å sikre gode og trygge arbeidsplasser for framtida.

Figur 5.8 Netto nasjonalformue 2016. Prosent
Kilde: Finansdepartementet.

12. Regional fordeling

Arbeiderpartiet mener at Norge trenger sterke lokalsamfunn og sterke regioner. Derfor innebærer vårt budsjett en kraftig styrking av satsingen i de ulike regionene. Vi har valgt å presentere noen av våre satsinger fordelt på fem regioner. Region Nord: Finnmark, Troms og Nordland. Region Midt: Trøndelag og Møre og Romsdal. Region Vest: Rogaland, Hordaland og Sogn og Fjordane. Region Sør: Aust-Agder og Vest-Agder. Region Øst: Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark.

Arbeiderpartiet ønsker sterke kommuner som skal gi innbyggerne gode tjenester. Helsetjenester, skole og eldreomsorg skal være gode offentlige tilbud som omfatter alle. Det krever politiske prioriteringer. For å kunne styrke velferden, må vi styrke kommunene. En styrket kommunesektor er også viktig for å sikre at kompetansearbeidsplasser spres utover hele landet, og for å drive aktiv næringsutvikling. Vi ønsker sterke regioner

som kan bidra til å sikre verdiskaping og gode tjenester for innbyggerne i hele landet. Se bakerst i vårt budsjett tabell over hvor mye din kommune og ditt fylke ville ha fått mer om Arbeiderpartiet styrte i regjering.

Arbeiderpartiet styrker kommuneøkonomien med tre milliarder kroner ut over regjeringens bevilgninger. To milliarder går til primærkommunene, og en milliard til fylkeskommunene. Samtidig styrkes andre satsinger på statsbudsjettet med betydning for kommunenes økonomi som for eksempel bidraget til ressurskrevende brukere. Dette vil gi en betydelig styrking av kommunenes økonomi i Nord-Norge.

Regjeringens økonomiske opplegg er i beste fall nullvekst for sektoren etter at utgifter til befolkningsvekst og pensjon er betalt og regjeringens egne satsinger gjennomført. Et svakt økonomisk opplegg fra regjeringen gir lite rom for å satse på

de yngste og de eldste. Dette vil Arbeiderpartiet rette opp. Arbeiderpartiet vil føre en aktiv næringslivspolitik der vi legger til rette for verdiskaping og vekst i hele landet. Regjeringens kutt i regionale utviklingsmidler vil ramme regional og lokal verdiskaping. Arbeiderpartiet vil prioritere næringsrettede midler og opprettholder derfor midler til næringsutvikling som regjeringen har kuttet sitt budsjett.

Arbeiderpartiet vil styrke sykehussektoren med om lag 1,5 milliarder kroner ekstra utover regjeringens prioriteringer. Dette vil de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Andre satsinger, som for eksempel statlig bidrag på 100 millioner til idrettsanlegg, kommer hele landet til gode.

Nord-Norge

Kommunene i Finnmark vil få 35,2 mill. kroner mer, kommunene i Troms vil få 67,0 mill. kroner og kommunene i Nordland vil få 98,9 mill. kroner mer med Arbeiderpartiets kommuneopplegg. Dette vil styrke kommunene i Nord-Norge med hele 201,1 mill. kroner mer enn regjeringens forslag. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se eget vedlegg.

216,5 mill. kroner av satsingen på fylkeskommunene vil gå til å styrke de tre nordligste fylkene, henholdsvis 120,9 mill. kroner til Nordland fylkeskommune, 59,2 mill. kroner til Troms fylkeskommune og 36,4 mill. kroner til Finnmark fylkeskommune.

Helse Nord RHF vil få økt sin basisbevilgning utover regjeringens rammer med 154 mill. kroner.

Arbeiderpartiet ønsker å redusere etterslepet av bevilgninger til idrettsanlegg, og bevilgningen på 100 mill. kroner vil gi 11,1 mill. kroner til idrettsanlegg i Nord-Norge. Fordelt på fylkene vil det gi Finnmark 2,1 mill. kroner, Troms 4,3 mill. kroner og Nordland 4,7 mill. kroner mer til å bygge nye og vedlikeholde eksisterende anlegg.

Arbeiderpartiet er hele Norges kulturparti. Vi vil gi Beaiwas i Finnmark en oppstartsbevilgning på 10 mill. kroner og Saemien Sitje 10 mill. kroner. I tillegg vil vi gi økte driftsbevilgninger til Barnemuseet på Finnsnes 2 mill. kroner mer og Tvitbit Filmvekstsenter i Troms med 1,7. kroner

mer enn regjeringen. Arbeiderpartiet er opptatt av språklig mangfold i mediene, og vi vil styrke tilskuddet til samiske aviser med 3 mill. kroner utover dagens rammer. Vi vil også gi oppstartsbevilgning til Skrei Lofoten på 10 mill. kroner.

Samisk kultur er et viktig satsingsområde for Arbeiderpartiet. Vi har derfor valgt å styrke det samiske arbeidet med 75 mill. kroner utover regjeringens forslag. Arbeiderpartiet har prioritert Sametinget med 35 mill. kroner til samiske læremidler. I tillegg har vi 20 mill. kroner til samisk i grunnopplæringen.

Arbeiderpartiet vil at Norge skal ta et ledende ansvar for å iverksette tiltak mot marin forsøpling, og vi bevilger derfor 30 mill. kroner mer enn regjeringen til tiltak mot marin forsøpling.

Arbeiderpartiet vil gi 430 millioner ekstra til bredbåndsutbygging nasjonalt for at innbyggere og næringsliv skal ha gode rammer for å holde til i distriktene.

Midt-Norge

Kommunene i Trøndelag vil få 166,8 mill. kroner mer og kommunene i Møre og Romsdal vil få 101,8 mill. kroner mer med Arbeiderpartiets kommuneopplegg. For kommunene i Midt-Norge betyr dette hele 268,6 mill. kroner mer enn med regjeringens forslag. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se eget vedlegg.

Arbeiderpartiets satsing på fylkeskommunene fører til at 161 mill. kroner vil gå til å styrke de to fylkeskommunene i Midt-Norge, henholdsvis Trøndelag fylkeskommune med 100,9 mill. kroner og 60,1 mill. kroner til Møre og Romsdal fylkeskommune. Dette er utover regjeringens forslag.

Arbeiderpartiet satsing på sykehussektoren vil gi de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Helse Midt RHF vil få økt sin basisbevilgning utover regjeringens rammer med 165 mill. kroner.

Arbeiderpartiets satsing på idrettsanlegg vil gi 17,8 mill. kroner til idrettsanlegg i Midt-Norge. Fordelt på fylkene vil det gi Trøndelag 11,8 mill. kroner og Møre og Romsdal 6,0 mill. kroner.

Arbeiderpartiet satser på kultur og vil gi en oppstartbevilgning til Opera og kulturhus i Kristiansund på 15 mill. kroner. I tillegg øker vi den nasjonale festivalstøtten med 15 mill. mer enn regjeringen. Truneteatret i Trøndelag får 5 mill. kroner mer til drift, og Arbeiderpartiet foreslår 2 mill. kroner mer til Stiklestad nasjonale kultursenter.

Arbeiderpartiet vil gi 430 millioner ekstra til bredbåndsutbygging nasjonalt for at innbyggere og næringsliv skal ha gode rammer for å holde til i distriktene.

Vest-Norge

Kommunene i Rogaland vil få 178,6 mill. kroner mer, kommunene i Hordaland vil få 194,2 mill. kroner mer og kommunene i Sogn og Fjordane vil få 46,6 mill. kroner mer med Arbeiderpartiets kommuneopplegg. Dette vil styrke kommunene på Vestlandet med hele 419,4 mill. kroner mer enn med regjeringens forslag. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se vedlegg.

Arbeiderpartiets satsing på fylkeskommunene vil gi 208,1 mill. kroner av dette til å styrke de tre fylkeskommunene på Vestlandet, henholdsvis 58,4 mill. kroner mer til Rogaland fylkeskommune, 77,0 mill. kroner mer til Hordaland fylkeskommune og 72,6 mill. kroner mer til Sogn og Fjordane fylkeskommune.

Arbeiderpartiets styrking av sykehussektoren vil gi de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Helse Vest vil få økt sin basisbevilgning utover regjeringens rammer med 224 mill. kroner. Utover denne summen er det foreslått en tilleggsbevilgning på 230 mill. kroner som skal gå til etablering av protonsentre i hhv. Oslo og Bergen.

Arbeiderpartiets satsing på idrettsanlegg vil gi 24,3 mill. kroner til idrettsanlegg på Vestlandet. Fordelt på fylkene vil det gi Rogaland 9,9 mill. kroner, Hordaland 10,0 mill. kroner og Sogn og Fjordane 4,4 mill. kroner.

Til Nye Folkets hus i Sauda foreslås det en engangsbevilgning på 3 mill. kroner. Maritimt Vitensenter i Randaberg kan igangsettes med en

oppstartsbevilgning på 3 mill. kroner. Museene i Sogn og Fjordane får 5 mill. kroner til fellesmagasin og oppstart av nytt bygg for visnings-senter i Movika. Museum Vest i Hordaland får 2 mill. kroner ekstra til drift.

Styrking av Petroleumsstilsynet med 5 mill. kroner mer i driftsramme vil gi nye arbeidsplasser i Stavanger, og styrke det viktige arbeidet de gjør for norsk sokkel.

Arbeiderpartiet vil gi 430 millioner ekstra til bredbåndsutbygging nasjonalt for at innbyggere og næringsliv skal ha gode rammer for å holde til i distriktene.

Klimaendringene har ført til økt behov for tiltak mot ekstremvær, og vi opplever stadig oftere flom og økt skredfare. Arbeiderpartiet ønsker derfor å styrke arbeidet med kartlegging og tiltaksplanlegging med 61 mill. kroner, og gi økt tilskudd til flom- og skredforebygging med 50 mill. kroner og 48 mill. kroner til NVE anlegg.

Sør-Norge

Kommunene i Aust-Agder vil få 43,2 mill. kroner mer og kommunene i Vest-Agder vil få 69,7 mill. kroner mer. Dette vil styrke kommunene på Sørlandet med hele 112,9 mill. kroner mer enn med regjeringens forslag. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se eget vedlegg.

Arbeiderpartiets satsing på fylkeskommunene vil gi 49,3 mill. kroner til å styrke Agderfylkene, henholdsvis 19,8 mill. kroner til Aust-Agder fylkeskommune og 29,5 mill. kroner til Vest-Agder fylkeskommune.

Arbeiderpartiets satsing på sykehus vil de regionale helseforetakene økonomisk styrke til å gjennomføre nødvendige investeringer. Helse Sør-Øst RHF vil få økt sin bevilgning utover regjeringens rammer med 538 mill. kroner.

Arbeiderpartiets satsing på idrettsanlegg vil gi de 8,3 mill. kroner til idrettsanlegg på Sørlandet. Fordelt på fylkene vil det gi Aust-Agder 3,2 mill. kroner og Vest-Agder 5,1 mill. kroner.

Arbeiderpartiet vil gi 430 millioner ekstra til bredbåndsutbygging nasjonalt for at innbyggere og

næringsliv skal ha gode rammer for å holde til i distriktene.

Arbeiderpartiet satser på kulturarbeidet på Sørlandet, og gir utover regjeringens rammer ekstra midler til Stiftelsen Fullriggen Sørlandet med 2,5 mill. kroner. Sjølingstad Uldvarefabrikk ved Vest-Agder-museet får 4 mill. kroner mer, DS Hestmanden, Vest Agder 1,2 mill. kroner mer og Kuben, Aust-Agder museum 5 mill. kr mer i Arbeiderpartiets budsjett.

Øst-Norge

Kommunene i Østfold vil få 106,0 mill. kroner mer, kommunene i Akershus vil få 231,8 mill. kroner mer, Oslo kommune vil få 252,1 mill. kroner mer, kommunene i Hedmark 75,0 mill. kroner mer, kommunene i Oppland 72,2 mill. kroner mer, kommunene i Buskerud 104,9 mill. kroner mer, kommunene i Vestfold 90,4 mill. kroner mer og kommunene i Telemark vil få 65,5 mill. kroner mer med Arbeiderpartiets forslag enn regjeringens. Dette vil styrke kommunene på Østlandet med 997,9 mill. kroner utover regjeringens forslag. For nærmere beskrivelse av hvor mye dette utgjør for hver enkelt kommune, se eget vedlegg.

Arbeiderpartiets satsing på fylkeskommunene vil gi 342,9 mill. kroner til Østlandsfylkene. Herav får Østfold 32,6 mill. kroner mer, Akershus 62,6 mill. kroner mer, Oslo 68,0 mill. kroner mer, Hedmark vil få 46,2 mill. mer, Oppland 39,5 mill. kroner mer, Buskerud 36,4 mill. kroner mer, Vestfold 27,8 mill. kroner mer og Telemark 29,8 mill. kroner mer.

Arbeiderpartiets satsing på sykehus vil gi Helse Sør-Øst RHF økt basisbevilgning utover regjeringens rammer med 638 mill. kroner. Utover denne summen er det foreslått en tilleggsbevilgning på 230 mill. kroner som skal gå til etablering av protonsenters i hhv. Oslo og Bergen. Arbeiderpartiet ønsker å redusere etterslepet av bevilgninger til idrettsanlegg. Dette vil gi 23,5 mill. kroner til idrettsanlegg på Østlandet. Fordelt på fylkene vil det gi Østfold 4,8 mill. kroner, Akershus 10,5 mill. kroner, Hedmark 4,1 mill. kroner, Oppland 4,6 mill. kroner, Buskerud 6,3 mill. kroner, Vestfold 5,0 mill. kroner og Telemark 3,5 mill. kroner.

Arbeiderpartiet vil gi 430 millioner ekstra til bredbåndsutbygging nasjonalt for at innbyggere og

næringsliv skal ha gode rammer for å holde til i distriktene.

Arbeiderpartiet vil styrke områdesatsingen i Oslo med 52.mill. kroner mer enn regjeringen, for å forsterke det gode arbeidet som er startet i Oslo Sør og Groruddalen.

Arbeiderpartiet styrker det nasjonale kulturbudsjettet med over 300 millioner kroner. Midlene blir fordelt til en rekke gode formål rundt om i landet. På Østlandet vil Arbeiderpartiet styrke følgende kulturinstitusjoner med økte driftsrammer. Følgende aktører får økte rammer utover regjeringens forslag: Buskerud museum med 3 mill. kroner mer, Fetsund museum 2 mill. kroner mer,

Vestfoldmuseene 2 mill. kroner mer, Stiftelsen Lillehammer museum (SLM) og Lillehammer Kunstmuseum (LKM) får 5.mill kroner mer til drift med Arbeiderpartiets budsjett. Telemark Museum får 9 mill. kroner mer og vi gir oppstartsbevilgning til magasin på Anno Museum i Hedmark med 10.mill. kroner.

Vi styrker Popsenteret i Oslo med 5 mill. kroner, Vestfossen kunstlaboratorium med 1 mill. kroner, Akershus kunstsenter 2 mill. kroner, Scenekunst Østfold 2 mill. kr og Teater innlandet med 2.mill kroner.

Arbeiderpartiet ønsker også å styrke det gode arbeidet med 10 mill. kroner til kultur i fengsel,

Vedlegg 1

UTGIFTER			
Kapittel	Post	Tittel	Diff. til regj. mill. bokført
115	70	Norge-profilering og kulturformål	20,0
151	78	Bistand - Regionbevilgning Asia (Afghanistan)	97,6
164	72	ICAN	1,5
167	21	ODA - Kvoteflykninger i Norge	57,4
168	70	Bistand - Kvinners rettigheter og likestilling, seksuell/reproduktiv helse	100,0
170	74	Bistand - FNs høgkomissær for flyktninger (UNHCR)	100,0
170	78	Bistand - International Organization for Migration (IOM)	100,0
170	71	Bistand - FNs befolkningsfond (UNFPA), seksuell/reproduktiv helse	100,0
224	21	Digitale læremidler og infrastruktur	50,0
225	75	Rosa kompetanse i skolen	1,5
225	63	Samisk i grunnopplæringa	20,0
226	21	Innføre lese-, skrive- og regnearanti	104,0
226	21	Fornye seksualundervisningen - pilot	2,5
226	22	Etter- og videreutdanning for lærere i god bruk av digitale læremidler	20,0
226	72	Pilotprosjekt: Hospitering i arbeidslivet for rådgivere i ungdomsskolen	2,5
231	NY	Rosa kompetanse i barnehagen	1,0
253	70	Reversere kuttet i folkehøgskolenes bevilgning	25,0
254	NY	Kompetansereform for arbeidslivet - pilotprosjekt i Hordaland og Rogaland	50,0
254	70	Reversere kutt til studieforbund	22,5
260	50/70	3000 nye studieplasser	150,0
260	50/70	Bedre veiledning av studenter i høyere utdanning	25,0
260	50/70	100 rekrutteringsstillinger (phd m.m.) ved universiteter og høyskoler	40,0
260	50/70	Kompetansereform for arbeidslivet, utvikling av tilpassende studietilbud	27,5

270	75	3000 nye studentboliger	45,6
270	74	Psykisk helsetilbud for studenter	5,0
280	71	UNIS - Universitetssenteret på Svalbard	10,0
280	1	NOKUT	10,0
315	NY	Idrettsanlegg	100,0
315	70	Frie midler til frivilligheten (momskompensasjon)	100,0
315	NY	Frivilligsentraler	2,0
315	NY	Frifond - frivillig aktivitet i lokalsamfunn	20,0
315	72	Frivillig aktivitet for barn og unge	5,0
320	55	Festivalstøtte	15,0
320	55	Forfatterhonorarer	5,0
320	55	Styrking av Norsk kulturfond	30,0
321	73	Kunstnerstipend	20,0
321	74	Garantiinntekter og langvarige stipend	6,0
321	75	Utstillingshonorarer	10,0
322	70	Generell styrking av bevilgningen til kulturbygg	20,0
322	70	Opera- og konserthus Kristiansund	15,0
322	70	Nye Folkets Hus Sauda	3,0
323	78	Ung Kultur Møtes	5,0
323	78	Skuespiller- og dansealliansen	10,0
323	78	Norsk publikumsutvikling	2,0
323	78	Musikkutstysordningen	10,0
323	78	Norsk kulturforum	1,0
323	78	Turnéteatret i Trøndelag	5,0
323	78	Teater Innlandet	2,0
323	78	Scenekunst Østfold	2,0
323	78	Stella Polaris	2,0
323	78	Jo Strømgren Company	2,0
323	78	Cirkus Xanti	2,0
323	78	Danse- og teatersentrum	1,0
325	78	Kulturtanken	15,0
325	78	Den kulturelle spaserstokk	7,0
325	78	Kultur i fengsel (Pilotprosjekt: Kulturdråpen i Østfold)	10,0
325	78	Stiklestad jubileum, Trøndelag	2,0

325	78	Maritimt Vitensenter Randaberg	3,0
325	78	Akershus kunstsenter	2,0
325	78	Vestfossen kunstlaboratorium	1,0
325	78	Popsenteret i Oslo	5,0
326	78	Norsk Forfattersentrum	2,3
326	74	Det norske samlaget	0,5
328	70	DS Hestmanden, Vest-Agder	1,2
328	78	Barnemuseum Finnsnes, Troms	2,0
328	78	Oppstartsbevilgning magasin Anno Museum, Hedmark	10,0
328	78	Telemark Museum	9,0
328	78	Fellesmagasin Musea i Sogn og Fjordane / bygg Movika	5,0
328	78	KUBEN, Aust-Agder Museum	5,0
328	78	Sjølingstad Uldvarefabrik, Vest-Agder-museet	4,0
328	78	Stiftelsen Lillehammer museum (SLM) og Lillehammer Kunstmuseum (LKM)	5,0
328	78	Vestfoldmuseene	2,0
328	78	Museum Vest, Hordaland	2,0
328	78	Fetsund Lensemuseum	2,0
328	78	Buskerud museum	3,0
328	78	Stiftelsen Fullriggeren Sørlandet	2,5
328	78	Oppstartsbevilgning Skrei Lofoten	10,0
334	50	Filmfondet	50,0
334	73	Regional filmsatsing	10,0
334	73	Tvibit Filmvekstsenter, Troms	1,7
334	73	Bygdekinoen	1,0
334	78	Telefonavisa	0,6
334	78	Teksting av dubbede barnefilmer	0,3
335	71	Produksjonstilskudd	33,0
335	74	Digitalisering av lokalradio og økt bruk av norsk musikk	5,0
335	75	Tilskudd til samiske aviser	3,0
335	NY	Nytt tilskudd til minoritetsspråklige aviser	2,0
340	70	Den norske kirke	50,0
342	60	Rentekompensasjon kirkebygg	0,3

342	70	Vedlikehold av kulturhistorisk verdifulle kirker	4,7
342	70	Flomsikring av kirker og gravplasser	5,0
410	1	Domstolene	20,0
410	1	Lyd og bilde i domstolene	2,0
430	1	Driftsmidler kriminalomsorgen	50,0
430	1	Bedre situasjonen for kvinner i fengsel	5,0
430	70	Tilbakeføring - frivillige organisasjoner	15,0
430	1	Alternative soningsplasser	15,0
440	1	Styrking av politidistriktene - mer politi ut - politireform	200,0
440	1	Forebygge radikalisering - SLT - samarbeid kommune/politi	5,0
440	70	Kirkens Bymisjon Trondheim: "Søster til søster"	1,5
440	70	ROSA-prosjektet, Menneskehandel	1,0
440	70	Samarbeidsprosjektet mellom Bredtveit og Oslo Krisesenter	0,5
440	70	Forandringsfabrikken	1,0
440	1	Opptrappingsplan - vold og overgrep: Barnehus og etterforskning av overgrep og voldssaker mot barn -	60,0
440	1	Arbeidet mot overgrep dokumentert og delt på nett	15,0
440	70	Omfangsundersøkelse vold og overgrep mot barn og eldre	3,2
440	1	Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet	4,0
440	1	Økokrim	5,0
445	1	Påtalemyndigheten - etterforskningsløftet	16,0
451	71	Frivillige organisasjoner, redningstjenesten	5,0
451	1	Sivil beredskap, DSB	10,0
470	70	Styrke rettshjelpstiltakene	20,0
473	1	Kontoret for voldsoffererstatning	5,0
474	1	Styrke konfliktrådene, herunder arbeidet mot sosial kontroll	5,0
490	70	Stønad til barnefamilier i mottak	10,0
490	71	Mentorordningen	6,0
490	71	Tilskudd til nasjonale ressursmiljø	10,0
496	62	Jobbsjansen (50 mill.) og kommunale utviklingsmidler (10 mill.)	60,0
550	62	Bedriftsrettede låne- og tilskuddsordninger i distriktene (regionale utviklingsmidler)	31,5

550	64	Inkluderende og vekstkraftige lokalsamfunn (regionale utviklingsmidler)	218,6
553	76	Utviklingsprogram for byregioner og internasjonalt samarbeid	5,0
560	50	Sametinget (samiske læremidler+Bååstede)	35,0
571	60	Innfasing av en time fysisk aktivitet hver dag for norske skoleelever*	50,0
571	60	Prøveprosjekt med skolemat i 50 kommuner*	100,0
571	60	Gjeninnføre frukt og grønt i ungdomsskolen*	102,0
571	60	Øremerking økt bemanning i skolehelsetjenesten*	100,0
571	60	Lavterskel hjelpetilbud for barn, unge og familier i alle kommuner*	100,0
571	60	Innholdet i omsorgen: Aktiv aldring, livsglede og opplevelser; fritidskontakt for personer med demens, den kulturelle spaserstokken*	50,0
571	60	Mer ambisiøs pedagognorm - 50 % barnehagelærere fra 1. aug. 2018*	125,0
571	60	Flere barnehageplasser*	175,0
571	60	Reversere realøkning i makspris i barnehagene*	302,0
571	60	1000 nye lærere i 1. til 4. klasse*	300,0
571	60	Beredskapsteam mot mobbing*	20,0
571	60	Miljøarbeidere - 100 nye miljøarbeidere*	25,0
571	60	Kompetanseutviklingsprogram i antimobbearbeid for ansatte*	30,0
571	60	Koding på barnetrinnet*	30,0
571	60	Rammetilskudd til kommuner	2 000,0
571		Medfinansieringsordning for lønnsomme IKT prosjekter i staten	25,0
571	64	IKT prosjekter kommunene (skjønnsmidler)	50,0
572	60	Oppdatert og moderne utstyr i undervisningen**	100,0
572	60	Økt lærlingtilskudd**	110,0
572	60	Praksistilskudd - tilskudd til bedrifter for å gi yrkesfagelever praksis**	20,0
572	60	Stipend for at flere fagarbeidere skal utdanne seg til flere yrkesfaglærere**	20,0
572	60	1000 fagskoleplasser (300 nye)**	17,0
572	60	Etter- og videreutdanning for fagskolelærere**	10,0
572	60	Rammetilskudd til fylkeskommuner	750,0
572	60	El-ferger: Fornyelse av fergeflåten**	100,0

575	60	Ressurskrevende tjenester	300,0
581	79	Tilskudd til heis og tilstandsvurdering	15,0
590	65	Områdesatsing i Groruddalen og Oslo Sør	52,0
590	72	Tilskudd til bolig-, by- og områdeutvikling	10,0
605	1	Adm. Utgifter: 1000 arbeidsmarkedstiltak ordinære ledige	14,0
605	1	Adm. Utgifter: 1000 arbeidsmarkedstiltak nedsatt arbeidsevne	28,0
605	1	Adm. Utgifter 250 varig tilrettelagte arbeidsmarkedstiltak	7,0
605	1	Inkluderings-, kompetanse- og helsepakkepakke for unge utenfor arbeidslivet, oppfølging Nav.	50,0
605	1	Nytt akrimssenter, andel Nav	3,8
605	1	Opptrappingsplan mot vold og overgrep, tiltak for å få utsatte for vold i nære relasjoner raskt tilbake i jobb, bistand i «reetterableringsfasen».	6,0
605	1	Hurtigspor flyktninger realkompetansevurdering i mottak	4,0
605	1	Pensjonsslippen på papir	13,0
612	1	Unnta personer som mottar etterlattepensjon fra avkortning mot godtgjørelse som fosterforeldre	4,0
621	63	Statlig andel Nav-veiledere på videregående skoler i Oslo (Stovner og Alna)	1,5
634	76	1000 arbeidsmarkedstiltak ordinære ledige	162,0
634	76	1000 arbeidsmarkedstiltak nedsatt arbeidsevne	120,0
634	77	250 varig tilrettelagte arbeidsmarkedstiltak	24,0
640	1	Styrke Arbeidstilsynet	25,0
640	21	Oppstart regionale verneombud i transportbransjen	2,0
640	1	Nytt akrimssenter, andel Arbeidstilsynet	3,8
642	1	Styrke Petroleumstilsynet	5,0
649	21	Oppstart treparts bransjeprogram i bilbransjen og/el anleggsbransjen	2,0
701	21	Helseteknologiordningen (e-helsesatsing)	100,0
714	21	Forskning og evaluering av folkehelseiltak	4,0
732	70	Styrke de regionale helseforetakene	1 031,5
732	70	Helseteknologiordning for raskere å ta i bruk ny teknologi i sykehusene (e-helsesatsing)	150,0
732	81	Protonsenter og strålesentre, 1 mrd over fire år	229,5

732	82	Utvidet rammen for investeringslån til sykehusbygg fra 70 til 80%	51,0
734	21	Hjelpelinje for personer som står i fare for å begå overgrep	4,0
740	21	Rusreform: Utrede avkriminalisering og starte reform	1,0
761	21-79	Innholdet i omsorgen: Nye boformer, kjærlighetsgaranti, omsorg ved livets slutt, nasjonal lederutdanning for primærhelsetjenesten	50,0
761	68	Heltidsprosjekter i omsorgssektoren	18,0
761	62	Dagaktivitetstilbud for personer med demens	20,0
762	21	Diabetesplan	2,0
762	60	Ny skolehelsetjeneste. Implementere og oppfylle bemanningsnorm, starte arbeidet med e-helsesøstre, styrke kompetansen på psykisk helse og på forebygging av vold og overgrep i skolehelsetjenesten	300,0
762	21	Evaluering av fastlegeordningen	2,0
762	63	Utdanning og rekruttering fastleger	22,0
780	50	Nasjonalt senter for hjerneforskning, diagnostikk og pasientbehandling	5,0
840	61	Incestsentrene og forebyggende arbeid*	10,0
840	70	Sinnemestring, Alternativ til vold	5,0
840	70	Ressurssentrene mot vold og traumatisk stress: Kompetansetiltak for ansatte i kommunene	7,0
841	22	Kompetanseheving for meglere, særlig rettet mot høykonfliktsaker	3,0
842	70	Arbeidet mot vold i nære relasjoner i familievernet	5,0
846	70	Barne- og ungdomsorganisasjoner	13,0
846	79	Internasjonale ungdomstiltak m.v.	5,0
846	60	Storbysatsingen, bedre oppvekstvilkår for barn og ungdom i utsatte miljøer*	15,0
854	21	Skolegang til barn i barnevernet	3,0
854	50	Sametingets arbeid med barnevern	1,0
854	71	Brukermedvirkning i barnevernet	4,0
854	60	SOS Barnebyers 4-årige søskenprosjekt	4,0
854	60	Flere stillinger i det kommunale barnevernet*	200,0
868	1	Forbrukertilsynet	3,0
871	70	Reform og Senter for likestilling i Agder	5,0
871	72	LHBTI-organisasjoner	5,0
871	73	Likestillingsentre	10,0

871	NY	Trepartssamarbeid for likestilling	3,0
871	NY	Arbeid for heltidskultur i kommunene*	10,0
873	50	Likestillings- og diskrimineringsombudet	5,0
900	21	Regionalt akseleratorprogram - økt tilgang på tidligfasekapital for oppstartsbedrifter	87,5
900	77	Sett sjøbein	2,5
905	1	Mineralnæringen: Norges geologiske undersøkelse	25,0
906	1	Mineralnæringen: Direktoratet for mineralforvaltning	5,0
909	73	Tilskudd til sysselsetting av sjøfolk	33,0
919	75	Tiltak for fersk fisk-leveranser til industrien	5,0
920	50	Transfert - Teknologioverføring fra petroleumsnæringen	35,0
920	50	Forskningscentre for havrommet	25,0
920	50	Forskningscentre for bioøkonomi og forskning jord/skog	25,0
925	22	Bestandsforskning fisk	10,0
1112	50	Norecopa	0,5
1136	50	Forskning på integrering	10,0
1137	50	Forskning jord/skog	10,0
1138	70	Støtte til frivillige organisasjoner	36,0
1161	75	Fjellstyrene	5,0
1300	74	Tilskudd til Redningsselskapet	10,0
1300	71	Trygg Trafikk/lokal trafikksikkerhet	5,0
1311	71	Tilskudd til ikke-statlige flyplasser (tårntjenesten Notodden)	10,0
1320	31,62	Skredsikring, primært riksvei	100,0
1330	63	Særskilt tilskudd til store kollektivprosjekter	300,0
1330	60	Utvidet TT-ordning for brukere med særskilte behov	25,0
1352	71,72 og 73	Jernbane, drift og vedlikehold, planlegging og investeringer	400,0
1360	01,30,45,60,71,72	Kystsatsing (Kystverket)	200,0
1380	71	Tilskudd til bredbåndsutbygging	430,0
1400	62	Støtte til den naturlige skolesekken	5,0
1400	70	Tilskudd til frivillige organisasjoner	10,0
1410	21	Miljøovervåking, klima- og naturforskning, ferdigstille arbeidet med økologisk grunnkart. Oppfølging av klimaforlik og vedtak og handlingsplan for naturmangfold	20,0
1411	1	Artsdatabanken - oppdatere og kartlegger naturmangfold i Norge, rødliste, svarteliste. Oppfølging av handlingsplan for naturmangfold	25,0

1420	22	Statlige vannmiljøtiltak, tiltak mot og tilpasning til klimaendringer oppfølging av vanddirektivet, tiltak for anadrome laksefisker	51,6
1420	30	Statlig erverv av friluftsarealer, sikre allemannsretten	10,0
1420	31	Tiltak og tilrettelegging i verneområdene, forvaltning, oppsyn , informasjon og naturveiledning	5,0
1420	33	Gjennomføring av nasjonalparkplanen, erstatning for vern, tilrettelegging for nye verneområder	5,0
1420	35	Oppfølging av målet om 10% skogvern	70,0
1420	38	Restaurering av myrområder, tiltak for å redusere klimautslipp, redusere flom og tilbakeføring av naturmangfoldet	8,6
1420	70	Tiltak mot sure vassdrag, bevaring av anadrom laksefisk	10,0
1420	71	Tiltak mot marin forsøpling	30,0
1420	78	Tilskudd til friluftsaktiviteter, driftsstøtte til frivillige organisasjoner og friluftsrådene. Tiltak i statlig sikrede friluftsområder, oppfølging av handlingsplan for friluftsliv, styrke skjærgårdstjenestens arbeid - særlig mot marin forsøpling i kystområdene, m.m.	35,0
1420	82	Styrke arbeidet for å sikre trua arter og naturtyper - oppfølging av handlingsplan for naturmangfold	35,0
1432	50	Norsk kulturminnefond	5,0
1618	1	Tverrfaglig senter mot arbeidslivskriminalitet - Skatteetaten	3,8
1618	1	Styrke arbeidet mot svart økonomi - Skatteetaten	10,0
1731	1	Styrking av Hærens driftsbudsjett	75,0
1733	1	Helikopterstøtte for Hæren (Luftforsvarets budsjett)	100,0
1734	1	Kvalitetsreform i Heimevernet	75,0
1820	22	Tilskudd til tiltak mot klimaendringer og ekstremvær, økt flom og skred, kartlegging, forebygging, sikring, utstyr, kunnskap	60,9
1820	60	Tilskudd til flom- og skredforebygging	50,0
1820	73	Tilskudd til nettarriffutjevning	20,0
1825	50	Enova	100,0
1840	72	Fullskala demonstrasjonsanlegg for karbonfangst og -lagring	340,0
2410	50	Lærerrekuttering – oppstart av nasjonal rekrutteringskampanje for flere lærere i skole og barnehage	10,0
2410	70	Reversere kutt i bostipend	21,2
2421	76	Miljøteknologiordningen, herunder en satsing på havbasert fornybar energi	250,0

2421	71	Klyngeprogrammet	20,0
2421	72	Risikoavlastningsordning for innovative offentlige anskaffelser	50,0
2421	74	Reiseliv	20,0
2421	80	Svalbard	5,0
2445	32	Oppstartsbevilgning Saemien Sitje	10,0
2445	32	Oppstartsbevilgning Beaiwas samiske teater	10,0
2541	70	Stemme imot regjeringens kuttforslag på dagpenger	305,0
2620	70	Unnta personer som mottar overgangsstønad fra avkortning mot godtgjørelse som fosterforeldre	3,0
2655	70	Unnta personer som mottar uføretrygd fra avkortning mot godtgjørelse som fosterforeldre	20,0
2711	72	Støtte til tannhelseutgifter til personer med svak økonomi og dårlig tannhelse	20,0
2711	72	Tilrettelagt tannhelsetilbud til tortur og overgrepsofsatte og personer med sterk angst for tannbehandling	10,0
2752	70	Fjerne egenandelene på fastlege og legevakt for 16- og 17-åringer (fra 01.07.18)	38,8
4820	40	NVE anlegg tilskudd til flom- og skredforebygging	48,0
285/260	53/50/70	Tre nye forskningsprogram for utvikling av fremtidens næringer	150,0
440/444/496/497		1000 flere kvoteflyktninger - utover ODA	128,2
5615	80	Renter Husbanken	-31,0

*Dekkes under kommunerammen

** Dekkes under fylkeskommunerammen

KAPITALTILFØRSEL			
Kap	Post	Tittel	Diff. til regj. mill. bokført
2430	90	Miljøteknologiordningen	250,0
4825	90	Enova	32500,0
2412	90	Husbanken	3600,0

OMPRIORITERINGER/KUTT			
Kap	Post	Tittel	Diff. til regj. mill. bokført
100	1	Utenriksdepartementets driftsbudsjett	-50,0
150	78	Regionbevilgning Afrika	-100,0
152	78	Regionbevilgning Midtøsten og Nord-Afrika	-50,0
164	71	ODA-godkjente land på Balkan	-50,0
200	1/21	Kunnskapsdepartementet	-25,0
220	1/70	Utdanningsdirektoratet	-25,0
226	22	Omprioritering EVU	-20,0
285	53	Forskningsrådet - omprioritering	-70,0
430	1	Omdisponering, forlenging av leieavtalen med kriminalomsorgen	-89,2
496	71	Human Right Service	-1,8
571	65	Regionsentertilskudd	-200,0
571	60	Tilskudd ikke-kommunale barnehager - redusere til 96 % av kommunale*	-300,0
749	1	Statens undersøkelseskomisjon for helse- og omsorgstjenesten	-20,0
761	21	Evaluerings av statlig finansiering av eldreomsorg	-8,0
761	65	Administrasjon av statlig finansiering av eldreomsorgen	-40,0
762	21	Pilot legevakt, flyttes til 762.63	-10,0
762	60	Helsestasjon- og skolehelsetjenesten. Øke bemanningen gjennom en øremerket tilskuddsordning.	-288,0
762	74	Stiftelsen Amatheia, tilbakeføres 2013	-4,0
844	70	Fjerne kontantstøtten	-735,0
1150	78	Pelsdyrnæring - kutte ut tilskudd til næringen	-7,0
1300	1	Samferdseldepartementet	-10,0
1320	61	Rentekompensasjon for transporttiltak i fylkene	-181,7
1320	23, 30	Statens vegvesen, drift og vedlikehold mv og riksveginvesteringer	-101,9
1321	70	Tilskudd til Nye Veier AS	-60,0
1330	75	Tilskudd til reduserte bompengeretakster utenfor byområder	-516,4
1372	1	Jernbanedirektoratet	-50,0
1420	37	Tilskudd skogplanting	-10,4
1710	1	Forsvarsbygg drift	-75,0
1815	73	Statlig deltagelse i petroleumsvirksomhet på Islands kontinentalsokkel	-28,7
2309	1	Konsultenbruk i staten	-500,0

2309	1	Ymse	-691,7
2421	77	Omgjøring av preså Korn-ordning til et sterkere akseleratorprogram	-50,0
2421	50	Reduksjon i etablerertilskudd	-50,0
SUM			-4 418,8

INNETEKTER	Diff. til regj. mill. bokført
SKATTER	
Omfordelende trinnsatt	1 160
Pendlerfradrag tilbake til 2015-nivå	-320
Reversere kutt i fradrag for kost og losji	-600
Øke fagforeningsfradraget med 1000kr fra 3850 til 4850	-185
Fjerne skatt på sluttvederlag	-48
Forbedre opsjonsbeskatning	-80
SUM INNETEKTSSKATT	-73
FORMUESKATT	
Øke formueskatten til 1,1 %, bunnfradrag 1.480.000	3272
MILJØAVGIFTER	
NOx-komponenten i engangsavgiften økes med 40 kr/mg/km	140
Øke CO ₂ -komponenten i engangsavgiften økes med 20% fra 101 g CO ₂ /km, (grenseverdi på 75 g CO ₂ /km beholdes som i regjeringens opplegg)	670
Unnta elbiler for engangsavgift (reversere Tesla-avgiften)	-130
Økt vekt-komponent i engangsavgiften, 345kr/kg over 1900 kg	130
Øke grenseverdi for vektfradrag ladbare hybrider fra 50 til 100km	230
Grunnavgift på mineralolje med 0,36kr (til 1,99 kr/liter)	340
CO ₂ -avgift på mineralske produkter, generell sats lett- og tungolje, økes med 10% (fra 1,22 kr/liter til 1,34kr/liter).	435
Avgift på HFK/PFK (økes til 500kr/tonn CO ₂)	45
Fritak fra CO ₂ -avgift på naturgass og LPG (gods, passasjer, offshorefartøy)	-36
SUM MILJØAVGIFTER	1824
ANDRE AVGIFTER	
Fjerne redusert MVA på brus og godteri	1900
Fjerne MVA-fritak på netthandel fra 1. mars	1400
SUM SKATTER OG AVGIFTER	8323

Vedlegg 2

Kommunetabell 2018

Ap har foreslått 2 mrd. kroner mer til kommunene neste år.
Her finner du en fordeling på kommunenivå av dette.

Kommune	(1 000 kr)
0101 Halden	11 267
0104 Moss	11 784
0105 Sarpsborg	20 321
0106 Fredrikstad	28 511
0111 Hvaler	1 638
0118 Aremark	661
0119 Marker	1 433
0121 Rømskog	395
0122 Trøgstad	2 106
0123 Spydeberg	1 411
0124 Askim	5 813
0125 Eidsberg	4 320
0127 Skiptvet	1 472
0128 Rakkestad	3 249
0135 Råde	2 698
0136 Rygge	5 577
0137 Våler	1 928
0138 Hobøl	1 371
Totalt Østfold-kommunene	105 955
0211 Vestby	6 357
0213 Ski	11 480
0214 Ås	6 779
0215 Frogn	5 832
0216 Nesodden	6 800
0217 Oppegård	10 482
0219 Bærum	53 284
0220 Asker	25 486
0221 Aurskog-Høland	5 806
0226 Sørum	6 615
0227 Fet	4 175
0228 Rælingen	6 367
0229 Enebakk	3 896
0230 Lørenskog	13 343

0231 Skedsmo	19 299
0233 Nittedal	8 651
0234 Gjerdrum	2 454
0235 Ullensaker	12 575
0236 Nes	7 549
0237 Eidsvoll	8 808
0238 Nannestad	4 561
0239 Hurdal	1 157
Totalt Akershus-kommunene	231 757
0301 Oslo	252 104
0402 Kongsvinger	6 721
0403 Hamar	11 115
0412 Ringsaker	12 149
0415 Løten	2 803
0417 Stange	7 319
0418 Nord-Odal	2 065
0419 Sør-Odal	2 870
0420 Eidskog	2 511
0423 Grue	1 999
0425 Åsnes	3 004
0426 Våler	1 536
0427 Elverum	7 737
0428 Trysil	2 715
0429 Åmot	1 843
0430 Stor-Elvdal	1 158
0432 Rendalen	904
0434 Engerdal	705
0436 Tolga	787
0437 Tynset	2 339
0438 Alvdal	1 084
0439 Folldal	768
0441 Os	904
Totalt Hedmark-kommunene	75 036

0501 Lillehammer	9 987
0502 Gjøvik	10 819
0511 Dovre	1 161
0512 Lesja	957
0513 Skjåk	946
0514 Lom	1 001
0515 Vågå	1 541
0516 Nord-Fron	2 307
0517 Sel	2 408
0519 Sør-Fron	1 300
0520 Ringebu	1 841
0521 Øyer	1 937
0522 Gausdal	2 367
0528 Østre Toten	5 512
0529 Vestre Toten	4 735
0532 Jevnaker	2 457
0533 Lunner	3 333
0534 Gran	5 194
0536 Søndre Land	2 223
0538 Nordre Land	2 638
0540 Sør-Aurdal	1 399
0541 Etnedal	706
0542 Nord-Aurdal	2 458
0543 Vestre Slidre	913
0544 Øystre Slidre	1 314
0545 Vang	785
Totalt Oppland-kommunene	72 238
0602 Drammen	25 382
0604 Kongsberg	9 970
0605 Ringerike	10 746
0612 Hole	2 598
0615 Flå	541
0616 Nes	1 382
0617 Gol	1 893
0618 Hemsedal	1 015
0619 Ål	1 965
0620 Hol	1 796
0621 Sigdal	1 505
0622 Krødsherad	989

0623 Modum	5 087
0624 Øvre Eiker	6 706
0625 Nedre Eiker	8 909
0626 Lier	9 731
0627 Røyken	8 129
0628 Hurum	3 463
0631 Flesberg	1 158
0632 Rollag	712
0633 Nore og Uvdal	1 193
Totalt Buskerud-kommunene	104 869
0701 Horten	9 847
0704 Tønsberg	16 111
0710 Sandefjord	22 694
0711 Svelvik	2 356
0712 Larvik	17 126
0713 Sande	3 534
0715 Holmestrand	5 129
0716 Re	3 521
0729 Færder	10 124
Totalt Vestfold-kommunene	90 443
0805 Porsgrunn	12 817
0806 Skien	19 535
0807 Notodden	4 974
0811 Siljan	949
0814 Bamble	5 021
0815 Kragerø	4 057
0817 Drangedal	1 775
0819 Nome	2 605
0821 Bø	2 408
0822 Sauherad	1 684
0826 Tinn	2 513
0827 Hjartdal	766
0828 Seljord	1 289
0829 Kviteseid	1 079
0830 Nissedal	726
0831 Fyresdal	677
0833 Tokke	999
0834 Vinje	1 664
Totalt Telemark-kommunene	65 539

0901 Risør	2 675
0904 Grimstad	8 253
0906 Arendal	16 009
0911 Gjerstad	1 072
0912 Vegårshei	953
0914 Tvedestrand	2 428
0919 Froland	2 168
0926 Lillesand	2 782
0928 Birkenes	2 016
0929 Åmli	955
0935 Iveland	634
0937 Evje og Hornnes	1 474
0938 Bygland	629
0940 Valle	609
0941 Bykle	564
Totalt Aust-Agder-kommunene	43 222
1001 Kristiansand	32 571
1002 Mandal	5 898
1003 Farsund	3 650
1004 Flekkefjord	3 683
1014 Vennesla	5 371
1017 Songdalen	2 502
1018 Søgne	4 011
1021 Marnardal	1 065
1026 Åseral	513
1027 Audnedal	844
1029 Lindesnes	1 993
1032 Lyngdal	3 376
1034 Hægebostad	800
1037 Kvinesdal	2 465
1046 Sirdal	957
Totalt Vest-Agder-kommunene	69 699
1101 Eigersund	5 555
1102 Sandnes	27 909
1103 Stavanger	50 963
1106 Haugesund	13 416
1111 Sokndal	1 405
1112 Lund	1 338
1114 Bjerkreim	1 191

1119 Hå	6 720
1120 Klepp	6 874
1121 Time	6 818
1122 Gjesdal	4 373
1124 Sola	10 135
1127 Randaberg	4 169
1129 Forsand	687
1130 Strand	4 806
1133 Hjelmeland	1 288
1134 Suldal	1 795
1135 Sauda	1 971
1141 Finnøy	1 407
1142 Rennesøy	1 980
1144 Kvitsøy	329
1145 Bokn	468
1146 Tysvær	4 208
1149 Karmøy	15 079
1151 Utsira	230
1160 Vindafjord	3 522
Totalt Rogaland-kommunene	178 635
1201 Bergen	101 401
1211 Etne	1 710
1216 Sveio	2 268
1219 Bømlo	4 740
1221 Stord	6 794
1222 Fitjar	1 338
1223 Tysnes	1 281
1224 Kvinnherad	5 162
1227 Jondal	596
1228 Odda	2 854
1231 Ullensvang	1 568
1232 Eidfjord	507
1233 Ulvik	611
1234 Granvin	485
1235 Voss	5 777
1238 Kvam	3 503
1241 Fusa	1 675
1242 Samnanger	1 063
1243 Os	5 782
1244 Austevoll	2 364

1245 Sund	2 731
1246 Fjell	8 922
1247 Askøy	10 674
1251 Vaksdal	1 786
1252 Modalen	314
1253 Osterøy	2 958
1256 Meland	3 031
1259 Øygarden	1 929
1260 Radøy	2 015
1263 Lindås	5 810
1264 Austrheim	1 232
1265 Fedje	397
1266 Masfjorden	882
Totalt Hordaland-kommunene	194 160
1401 Flora	4 723
1411 Gulen	1 177
1412 Solund	476
1413 Hyllestad	700
1416 Høyanger	1 777
1417 Vik	1 256
1418 Balestrand	664
1419 Leikanger	988
1420 Sogndal	2 930
1421 Aurland	835
1422 Lærdal	975
1424 Årdal	2 157
1426 Luster	2 201
1428 Askvoll	1 385
1429 Fjaler	1 395
1430 Gaular	1 362
1431 Jølster	1 335
1432 Førde	4 997
1433 Naustdal	1 280
1438 Bremanger	1 802
1439 Vågsøy	2 470
1441 Selje	1 232
1443 Eid	2 406
1444 Hornindal	589
1445 Gloppen	2 526
1449 Stryn	2 957
Totalt Sogn og Fjordane-kommunene	46 595

1502 Molde	9 639
1504 Ålesund	16 644
1505 Kristiansund	8 842
1511 Vanylven	1 394
1514 Sande	1 118
1515 Herøy	3 346
1516 Ulstein	3 173
1517 Hareid	1 974
1519 Volda	3 400
1520 Ørsta	4 059
1523 Ørskog	970
1524 Norddal	838
1525 Stranda	1 859
1526 Stordal	538
1528 Sykkylven	2 867
1529 Skodje	1 777
1531 Sula	3 505
1532 Giske	3 038
1534 Haram	3 523
1535 Vestnes	2 455
1539 Rauma	3 002
1543 Nesset	1 271
1545 Midsund	953
1546 Sandøy	639
1547 Aukra	1 449
1548 Fræna	3 757
1551 Eide	1 426
1554 Averøy	2 212
1557 Gjemnes	1 125
1560 Tingvoll	1 387
1563 Sunndal	2 851
1566 Surnadal	2 362
1567 Rindal	910
1571 Halså	778
1573 Smøla	992
1576 Aure	1 735
Totalt Møre og Romsdal-kommunene	101 809

5001 Trondheim	65 156
5004 Steinkjer	8 208
5005 Namsos	5 128
5011 Hemne	1 684
5012 Snillfjord	526
5013 Hitra	1 846
5014 Frøya	2 211
5015 Ørland	2 030
5016 Agdenes	876
5017 Bjugn	1 934
5018 Åfjord	1 401
5019 Roan	518
5020 Osen	553
5021 Oppdal	2 646
5022 Rennebu	1 117
5023 Meldal	1 609
5024 Orkdal	4 421
5025 Røros	2 175
5026 Holtålen	888
5027 Midtre Gauldal	2 493
5028 Melhus	5 950
5029 Skaun	3 001
5030 Klæbu	2 230
5031 Malvik	4 906
5032 Selbu	1 053
5033 Tydal	443
5034 Meråker	1 118
5035 Stjørdal	6 324
5036 Frosta	1 124
5037 Levanger	7 243
5038 Verdal	5 492
5039 Verran	1 097
5040 Namdalseid	843
5041 Snåsa	983
5042 Lierne	797
5043 Røyrvik	339
5044 Namsskogan	548
5045 Grong	1 130
5046 Høylandet	731
5047 Overhalla	1 637

5048 Fosnes	396
5049 Flatanger	553
5050 Vikna	1 904
5051 Nærøy	2 171
5052 Leka	377
5053 Inderøy	2 748
5054 Indre Fosen	4 225
Totalt Trøndelag-kommunene	166 780
1804 Bodø	18 518
1805 Narvik	7 022
1811 Bindal	759
1812 Sømna	983
1813 Brønnøy	3 269
1815 Vega	633
1816 Vevelstad	358
1818 Herøy	833
1820 Alstahaug	2 921
1822 Leirfjord	1 055
1824 Vefsn	5 209
1825 Grane	751
1826 Hattfjelldal	735
1827 Dønna	742
1828 Nesna	881
1832 Hemnes	1 986
1833 Rana	9 633
1834 Lurøy	1 268
1835 Træna	325
1836 Rødøy	769
1837 Meløy	2 796
1838 Gildeskål	1 024
1839 Beiarn	578
1840 Saltdal	1 985
1841 Fauske	3 671
1845 Sørfold	965
1848 Steigen	1 227
1849 Hamarøy	947
1850 Tysfjord	995
1851 Lødingen	1 026
1852 Tjeldsund	672
1853 Evenes	739

1854 Ballangen	1 177
1856 Røst	340
1857 Værøy	448
1859 Flakstad	688
1860 Vestvågøy	4 442
1865 Vågan	3 657
1866 Hadsel	3 187
1867 Bø	1 250
1868 Øksnes	1 867
1870 Sortland	4 013
1871 Andøy	2 047
1874 Moskenes	541
Totalt Nordland-kommunene	98 932
1902 Tromsø	26 936
1903 Harstad	9 520
1911 Kvæfjord	1 405
1913 Skånland	1 402
1917 Ibestad	745
1919 Gratangen	618
1920 Lavangen	636
1922 Bardu	1 642
1923 Salangen	1 005
1924 Målselv	2 752
1925 Sørreisa	1 436
1926 Dyrøy	664
1927 Tranøy	848
1928 Torsken	578
1929 Berg	493
1931 Lenvik	4 908
1933 Balsfjord	2 454
1936 Karlsøy	1 159
1938 Lyngen	1 514
1939 Storfjord	1 001
1940 Kåfjord	1 082
1941 Skjervøy	1 344
1942 Nordreisa	2 084
1943 Kvænangen	775
Totalt Troms-kommunene	67 001

2002 Vardø	1 059
2003 Vadsø	2 563
2004 Hammerfest	4 510
2011 Kautokeino	1 529
2012 Alta	8 808
2014 Loppa	654
2015 Hasvik	637
2017 Kvalsund	665
2018 Måsøy	720
2019 Nordkapp	1 488
2020 Porsanger	1 742
2021 Karasjok	1 321
2022 Lebesby	840
2023 Gamvik	663
2024 Berlevåg	611
2025 Tana	1 474
2027 Nesseby	630
2028 Båtsfjord	1 090
2030 Sør-Varanger	4 219
Totalt Finnmark-kommunene	35 224
<i>Totalt</i>	<i>2 000 000</i>

Fylkeskommunetabell 2018

Arbeiderpartiet styrker inntektene til fylkeskommunene med om lag 1 mrd. kroner ut over regjeringens forslag.

	Tall i tusen
Østfold	32 631
Akershus	62 637
Oslo	68 023
Hedmark	46 172
Oppland	39 547
Buskerud	36 361
Vestfold	27 772
Telemark	29 812
Aust-Agder	19 786
Vest-Agder	29 473
Rogaland	58 413
Hordaland	77 056
Sogn og Fjordane	72 627
Møre og Romsdal	60 135
Trøndelag	100 920
Nordland	120 866
Troms	59 171
Finmark	36 435

Arbeiderpartiet

Postboks 8743
Youngstorget 0028 Oslo

Tlf: 24 14 40 00
Faks: 24 14 40 01
post@arbeiderpartiet.no

arbeiderpartiet.no